

راهکارهای

شکل گیری موسسات خصوصی معتبر

با مأموریت: جمع آوری، تنظیم و انتشار آمار و

اطلاعات اقتصادی و اجتماعی مورد نیاز

پروژه شماره ۲۴

خرداد ماه ۱۳۹۱

اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران

شناسنامه تولید:

- عنوان پروژه: راهکارهای شکل‌گیری موسسات خصوصی معتبر
- با مأموریت: جمع‌آوری، تنظیم و انتشار آمار و اطلاعات اقتصادی و اجتماعی مورد نیاز
- مجری پروژه: دکتر داوود کریمی دستجرد
- ناظر علمی پروژه: دکتر محمدرضا فقیهی
- مدیریت پروژه: مرکز مطالعات و بررسیهای اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران
- با تشکر از راهنماییهای دکتر سید محمود حسینی و مهندس احمد دوست حسینی
- امور اجرایی: سارا محمدی
- طرح روی جلد: لیلا عروجی
- چاپ: واحد آموزش و انتشارات اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران
- ناظر فنی: حسن آقایی زاده

پیشگفتار

اگر اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی به درستی تحقق یابد و کشور به اهداف مندرج در این سیاست‌ها که حذف تصدی‌گری دولت از بخش اقتصاد و حضور و نقش‌آفرینی بخش خصوصی در عرصه کسب و کارهاست دست یابد، می‌توان انتظار داشت که اقتصاد کشور به میدان رقابت کارآفرینان و تلاش‌گران بی‌شماری بدل شود، کارزار تلاش‌گران اقتصادی از مرزهای کشور فراتر رود و ماندگاری و بالندگی کسب و کارها به توان رقابت‌شان در بازار جهانی مرتبط گردد.

در چنین شرایطی که آرزو می‌کنیم هر چه زودتر برای کشور ما فراهم گردد توان رقابت را شایستگی کارآفرینان رقم می‌زند و اساس شایستگی برای آفرینش ارزش اقتصادی را دانش پی‌می‌ریزد. در واقع اکنون قوی‌ترین ابزار مبارزه در میدان رقابت جهانی دانش است، محتوای دانش کسب و کارها که حاصل نظریه‌پردازی‌ها و اندیشه‌ورزی‌های دانشمندان و کارآفرینان است، نیازمند جمع‌آوری، فرآوری و توزیع اطلاعات می‌باشد. در حال حاضر بخشی عمده از اطلاعاتی که مورد نیاز کسب و کارهاست انحصاراً در دست دولت است. دولت متأسفانه از اطلاعات و آمار در جهت رویارویی با مسائل روزمره استفاده‌ای می‌کند و همین موضوع سبب می‌شود که علاوه بر کم‌اعتبار شدن آمار و اطلاعات، زمان و کیفیت اطلاع‌رسانی هم نامناسب و غیرقابل استفاده گردد. به عبارت دیگر بر اثر نارسائی اطلاعات و آمار بخشی عمده از توان رقابت کسب و کارها با ضعف و دشواری مواجه می‌شود، چنانچه اکنون، شاهد آن هستیم.

برای برون‌شدن از چنین وضعیت دشواری حضور بخش خصوصی در زنجیره تامین اطلاعات و آمار می‌تواند به عنوان یک راهکار مورد توجه قرار گیرد، زیرا اگر زمینه و شرایط لازم برای حضور بخش خصوصی در زنجیره تولید و توزیع آمار و اطلاعات فراهم شود این امید و امکان به وجود می‌آید که زمان عرضه و کیفیت آمار و اطلاعات در جهت بهبود متحول گردد.

آنچه پیش روی شماست حاصل پژوهشی است که اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران بر حسب وظیفه خود در راستای کمک به بهبود فضای کسب و کار برای بخش خصوصی، با همکاری تنی چند از صاحب

نظران بدان دست زده است. پرسش اصلی در این پژوهش این است که فراهم آوردن چه مقدمات و زمینه‌هایی در کشور می‌تواند حضور بخش خصوصی در کار تولید، تحلیل و ارائه آمار و اطلاعات را ممکن و روان سازد، امید است حاصل این پژوهش یعنی گزارش حاضر که در نوع خود کم سابقه است، بتواند به راهکارهایی مناسب برای برون شد از مشکل کمبود آمار و اطلاعات در کشور منجر گردد. بی‌تردید گزارش پیش رو علی‌رغم تلاش دست اندرکاران پژوهش که لازم می‌دانم از همه‌ی آنان سپاسگزاری کنم، از کاستی‌ها و نارسائی‌هایی برخوردار است. انتظار می‌رود اعضای محترم اتاق تهران به ویژه اعضای محترم هیات نمایندگان با ژرف اندیشی و امعان نظر در این گزارش ما را در جهت غنی بخشیدن به اینگونه پژوهش‌ها یاری دهند.

دکتر یحیی آل اسحاق

رئیس

فهرست

صفحه	عنوان
۵	فهرست.....
۱۳	فصل اول - طرح پژوهش.....
۱۵	۱- مقدمه.....
۱۸	۲- اهداف و پرسش‌ها.....
۱۹	۳- ضرورت اجرای طرح.....
۱۹	۴- تعاریف.....
۲۰	- بخش خصوصی.....
۲۰	- آمار.....
۲۱	۵- روش پژوهش.....
۲۳	۶- پیشینه تحقیق.....
۲۶	جمع‌بندی.....
۲۹	فصل دوم - پژوهش کیفی.....
۳۱	۱- آمار و اطلاعات در جوامع امروزی.....
۳۲	۱-۱- جامعه اطلاعاتی.....

- ۳۸ - معیار فن‌آوری.....
- ۳۸ - معیار اقتصادی.....
- ۳۸ - معیار اجتماعی.....
- ۳۸ - معیار سیاسی.....
- ۳۸ - معیار فرهنگی.....
- ۳۹-۱-۲- حق آزادی اطلاعات.....
- ۴۰-۱-۳- اطلاعات و سیاست.....
- ۴۲-۱-۴- موسسات و شیوه‌های تولیدی آمار.....
- ۴۸-۲- اقتصاد آمار و اطلاعات.....
- ۴۸-۲-۱- آمار و اطلاعات؛ کالای عمومی یا خصوصی.....
- ۵۴-۲-۲- آمار و اطلاعات در اقتصاد.....
- ۵۹-۳- آمار در ایران.....
- ۵۹-۳-۱- پیشینه تاریخی.....
- ۶۲-۳-۲- مراکز فعال.....
- ۶۲- مراکز دولتی.....
- ۶۴- مراکز خصوصی.....
- ۶۵-۳-۳- نظام و سیاست‌های آماری.....
- ۶۶-۳-۴- برنامه ملی آمار.....
- ۷۰- اهداف کیفی.....
- ۷۱- سیاست‌های کلی و راهبردها.....
- ۷۲- سیاست‌های اجرایی.....

۷۲	- اهداف کمی.....
۷۴	۴- زمینه‌های قانونی.....
۷۵	۴-۱- قوانین برنامه‌های اول تا پنجم.....
۷۵	- برنامه اول.....
۷۶	- برنامه دوم.....
۷۷	- برنامه سوم.....
۷۸	- برنامه چهارم.....
۸۵	- برنامه پنجم.....
۸۶	۴-۲- قوانین خاص.....
۸۸	۵- شیوه‌های آماری.....
۹۱	۵-۱- شیوه‌های عرضه آمار.....
۹۳	- درگاه ملی آمار.....
۹۵	۵-۲- متقاضیان.....
۹۸	۶- فرهنگ آماری.....
۱۰۰	۶-۱- مردم.....
۱۰۳	۶-۲- متخصصان و تولیدکنندگان.....
۱۰۵	۶-۳- کاربران.....
۱۰۶	۶-۴- سیاستگذاران.....
۱۰۸	۶-۵- نتیجه.....
۱۰۹	۷- فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات (ICT).....
۱۱۳	نتیجه‌گیری.....

فصل سوم - پژوهش کمی	۱۱۷
قسمت اول - نظرات کارشناسان	۱۲۱
۱- میزان تأمین آمارهای مورد نیاز	۱۲۳
۲- کیفیت آمار تولیدی و دسترسی به آنها	۱۲۴
۳- زمینه‌های کمبود آمار	۱۲۶
۴- وضعیت مراحل مختلف آماری	۱۲۷
- آمادگی فعلی	۱۲۹
- فعالیت فعلی	۱۳۰
- فعالیت در وضع مطلوب	۱۳۰
- شکاف وضع موجود و مطلوب	۱۳۱
- وضعیت سودآوری	۱۳۱
- سایر موانع	۱۳۲
۵- نقاط قوت و ضعف	۱۳۳
۶- تمهیدات فعال‌سازی	۱۳۹
- تمهیدات اجرایی	۱۴۰
- تمهیدات قانونی	۱۴۱
- تمهیدات مالی	۱۴۳
- تمهیدات سیاسی	۱۴۳
۷- ارزیابی از آینده	۱۴۵

- ۸- پیشنهادها ۱۴۶
- ۹- وضعیت و اهمیت عناوین SWOT ۱۴۷
- قسمت دوم - موسسات و نیروی انسانی فعال ۱۵۹
- ۱- شرکتها و موسسات ۱۶۱
- ۲- تاریخ تأسیس و فعالیت ۱۶۲
- ۳- مرجع تعیین صلاحیت ۱۶۲
- ۴- تعداد افراد فعال ۱۶۲
- ۵- نیروهای متخصص ۱۶۳
- ۶- وضعیت مالکیت ۱۶۳
- ۷- تخصص مالکین ۱۶۴
- ۸- وضع حقوقی ساختمان موسسه ۱۶۴
- ۹- قرارداد و کارهای انجام شده ۱۶۴
- ۱۰- سفارش دهندگان ۱۶۵
- ۱۱- زمینه اصلی قراردادها ۱۶۵
- ۱۲- محل موسسه ۱۶۵
- ۱۳- مهم ترین تولیدکنندگان آمار ۱۶۶

- نتیجه‌گیری..... ۱۶۹
- بخش خصوصی و نظام آماری مطلوب..... ۱۷۱
- هدف..... ۱۷۱
- اصول حاکم..... ۱۷۱
- تحلیل SWOT..... ۱۷۳
- الف- راهبردهای قوت - فرصت (SO)..... ۱۷۴
- ب- راهبرد قوت - تهدید (ST)..... ۱۷۵
- ج- راهبرد ضعف - فرصت (WO)..... ۱۷۶
- د- راهبرد ضعف - تهدید (WT)..... ۱۷۶
- پاسخ به پرسش‌های اولیه..... ۱۷۷
- پرسش اول - وضعیت کنونی نظام آماری در ایران اجمالاً چگونه است؟..... ۱۷۷
- پرسش دوم - چه بخشی از فرآیند آماری (از طراحی و تولید تا تحلیل) برای حضور بخش خصوصی مناسب‌تر است؟..... ۱۷۸
- پرسش سوم - کدام زمینه‌ها برای این حضور اولویت دارند؟..... ۱۷۸
- پرسش چهارم - موانع و مقدورات اقتصادی، سیاسی و حقوقی برای حضور موثرتر بخش خصوصی در حوزه آمار چیست؟..... ۱۷۸
- موانع..... ۱۷۸
- مقدورات..... ۱۷۹
- پرسش پنجم - چه توصیه‌هایی برای بخش خصوصی جهت ورود به این عرصه می‌توان داشت؟..... ۱۸۰

راهکارهای پیشنهادی..... ۱۸۱

الف- راهکارهای اجرایی..... ۱۸۱

ب- راهکارهای قانونی..... ۱۸۲

ج- راهکارهای سیاسی..... ۱۸۳

د- راهکارهای فنی..... ۱۸۳

منابع..... ۱۸۱

پرسشنامه‌ها..... ۱۹۰

فصل اول

طرح پژوهش

۱- مقدمه

توسعه اقتصادی ایران از ابتدا با دخالت و حضور دولت انجام شد، اما با طی مراحل بعدی معلوم شد که بدون حضور بخش خصوصی کارآمد و مولد، تداوم توسعه میسر نیست و باید کوشش‌ها را معطوف به فعال‌تر نمودن این بخش نمود. با این حال افزایش سریع درآمدهای نفتی از اوایل دهه پنجاه خورشیدی موجب شد که حکومت به غلط خود را از حضور بخش خصوصی بی‌نیاز و حتی آن را مزاحم تلقی کند و در نتیجه نه تنها مشارکت بیشتر بخش خصوصی تشویق نگردید، بلکه برعکس بخش‌هایی از فعالیت‌های این بخش از اختیار آنان خارج و جزو وظایف دولت در آمد. با پیروزی انقلاب، به حاشیه راندن بخش خصوصی شدت یافت. چرا که نیروهای طرفدار انقلاب تحت تأثیر فضای جهانی آن زمان و نیز نگاه منفی به بخش خصوصی قرار داشتند و انعکاس این دیدگاه در تصویب قانون اساسی و اصل ۴۴ به وضوح دیده می‌شود. این روند با وقوع جنگ و بنابه ملاحظات خاص جنگی گسترده‌تر شد. اما پس از جنگ و تدوین و تصویب قانون برنامه اول توسعه (۱۳۷۲-۱۳۶۸) کوشیده شد که روند معکوسی در پیش گرفته شود و با واگذاری آن دسته از شرکت‌ها و کارخانجات دولتی به بخش خصوصی که به امور حاکمیتی مربوط نمی‌شدند، قدم‌هایی در این زمینه برداشته شد، در ادامه این روند تفسیر جدیدی از اصل ۴۴ قانون اساسی از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام صورت گرفت تا راه را برای حضور بیشتر بخش خصوصی در عرصه تولید و اقتصاد کشور هموار کند. در این میان کاهش سهم درآمدهای نفتی در اقتصاد که تا سال ۱۳۷۷ کمابیش ادامه داشت، موجب شد که زمینه برای حضور بخش خصوصی مستعدتر گردد، اما با افزایش سریع و بیش از انتظار این درآمدها، اجرای این سیاست کند و سپس متوقف شد.

از سوی دیگر پیشرفت اقتصادی بدون داشتن نظام و فرهنگ آماری مناسب امکان‌پذیر نبوده است، و در میان انواع کالاها و خدمات، تولید آمار به دلیل ماهیت آن عموماً به گونه‌ای بوده که جزو امور حاکمیتی و وظایف دولت تلقی می‌شده است، و شاید از این حیث ایرادی را متوجه بنیان اولیه نهادهای تولیدکننده آماری که کاملاً دولتی بودند ندانیم، اما استبدادی بودن رژیم موجب شکل‌گیری چند نقطه ضعف فرعی در کنار این نهادها شد و این نقاط ضعف، بیکر این نهادها را بیمار کردند. اولین ضعف در عدم پویایی و شکل‌گیری فرهنگ آماری مناسب بود، به نحوی که مآلاً نیاز و کاربرد آمار را در توسعه اقتصادی با مشکل مواجه نمود و همین امر موجب گردید که توسعه نهادهای آماری متناسب با زمان و نیازهای جامعه پیش نرود. مشکل دیگر به حساسیت‌های یک حکومت غیر دموکراتیک نسبت به آزادی و انتشار و دسترسی مردم به اطلاعات و همچنین حضور بخش خصوصی در تولید آن مربوط بود، و این حساسیت موجب شد که به طور نسبی، بخش خصوصی از حضور در این حوزه خودداری کند. مشکل دیگر مربوط به ضعف تاریخی حقوق مالکیت بود که این ضعف در مالکیت تولید آماری بیشتر خودنمایی می‌کند. مجموعه این مشکلات، موجب می‌شد که حضور بخش خصوصی در تولید و فرآیندهای آماری و تجزیه و تحلیل آن غیر ممکن و غیر سودآور و نیز مخاطره‌آمیز تلقی شود و از آن پرهیز گردد.

پس از انقلاب هم این روند تداوم داشت، اما بعد از جنگ و از ابتدای برنامه اول کم‌کم تحولات فن‌آوری و ارتباطی و اطلاعاتی که جهان را درنوردیده بود، وارد ایران هم شد، و جامعه و اقتصاد ایران را با نیازها و ضروریات جدید مواجه کرد. که یکی از آنها، افزایش اهمیت اطلاعات و آمار به عنوان یک داده مهم در افزایش رشد اقتصادی است، و به موازات آنکه دولت مجبور شده است تا این

حوزه از فعالیت خود را گسترش دهد، به ناچار راه را برای بخش خصوصی نیز باید باز کند و نیروی انسانی و سرمایه‌ای این بخش را به خود جذب کند. فرآیندی که از دهه شصت میلادی آغاز و از اواسط دهه هشتاد میلادی قرن بیستم شدت یافت، برخی واقعیات و گزاره‌ها را انکارناپذیر می‌نماید، در این میان دو گزاره، بیشتر مورد نظر این پژوهش است، اول اینکه دولت‌ها باید بکوشند که وظایف غیر حاکمیتی خود را در اختیار بخش خصوصی قرار دهند و از دخالت در امور تصدی‌گری پرهیز کنند و در این امور صرفاً نقش نظارتی خود را براساس ضوابط و اصول علمی گسترش دهند. گزاره دوم که انعکاسی از واقعیات‌های جاری اقتصاد و جامعه است، تغییر کیفی نقش اطلاعات و آمار در اقتصاد و تولید است. اگرچه برخی از صاحب‌نظران از پنج دهه پیش به وقوع تحولی کیفی در جوامع غربی اشاره کرده بودند، از جمله دانیل بل^۱ که برای توصیف این تحول کیفی، عنوان «جامعه فراصنعتی دانش‌محور» را پیشنهاد نمود. که به نظر او در این جامعه، دانش اساس تغییر در تولید از کالا به خدمات می‌شود. اما تغییرات رخ داده در دهه هشتاد میلادی نهایتاً ظهور و بروز مشخص‌تری یافت، به طوری که «عصر اطلاعات» یا «جامعه اطلاعاتی» اصطلاح شناخته شده برای توصیف وضعیت برآمده از این تغییرات بود. در همین دهه با حضور رونالد ریگان^۲ در ایالات متحده و مارگارت تاچر^۳ در بریتانیا، خصوصی‌سازی نیز به عنوان یک اصل برای اصلاح نظام‌های اقتصادی پذیرفته شد، و طبعاً در کنار خصوصی‌سازی، اقتصاد آزاد و پذیرش اصل رقابت نیز مقدمه لازم این اصل شناخته شد.

۱- Daniel Bell

۲- Ronald Reagan

۳- Margaret Thatcher

با توجه به این دو نکته مهم می‌توان ادعا کرد که این فرآیندی اجتناب‌ناپذیر در ایران است، که فشار نیروی انسانی بیکار اما متخصص و نیز تقاضای بازار به آمار و اطلاعات، تأثیر خود را بر اقتصاد کشور خواهد گذاشت و چه بهتر که دولت و اتاق بازرگانی به عنوان نماینده بخش خصوصی بکوشند تا تمهیدات لازم را برای حضور بیشتر، موثرتر و مفیدتر بخش خصوصی در این زمینه فراهم نمایند. مطالعه حاضر با هدف دستیابی به توصیه‌ها و راهکارهایی جهت بازتر کردن این راه است.

۲- اهداف و پرسش‌ها

هدف اصلی این پژوهش یافتن ایده‌ها و راهکارها و زمینه‌سازی‌هایی برای فعال کردن بخش خصوصی در حوزه اطلاعات و آمار است. هدفی که تحقق آن یکی از مولفه‌های ضروری برای ورود و حضور موثر در جامعه اطلاعاتی تلقی می‌شود.

پرسش اصلی پژوهش عبارت از این است که تمهید چه مقدماتی در ایران می‌تواند حضور بخش خصوصی را در زمینه تولید و ارایه اطلاعات و آمار بیشتر کند؟ اما در پاسخ به پرسش اصلی سعی می‌شود که حتی‌المقدور برخی پرسش‌های فرعی و جزئی‌تر نیز پاسخ داده شود. از جمله اینکه وضعیت کنونی نظام آماری در ایران اجمالاً چگونه است؟ چه بخشی از فرآیند آماری (از طراحی و تولید تا تحلیل) برای حضور بخش خصوصی مناسب‌تر است؟ کدام زمینه‌ها برای این حضور اولویت دارند؟ موانع و مقدورات اقتصادی، سیاسی و حقوقی برای حضور موثرتر بخش خصوصی در حوزه آمار چیست؟ چه توصیه‌هایی برای بخش خصوصی جهت ورود به این عرصه می‌توان داشت؟

۳- ضرورت اجرای طرح

- براساس آنچه که در موضوع تحقیق آمده است می‌توان گفت که:
- با توجه به اهمیت یافتن بیشتر اطلاعات و آمار در رشد اقتصادی و اشتغال
 - و با توجه به وارد شدن به جامعه اطلاعاتی که نقش آمار و اطلاعات دچار تحول کیفی شده و همه ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را دربرمی‌گیرد
 - و با توجه به محدودیت سهم کنونی اطلاعات و آمار در تولید و اشتغال در ایران
 - و با توجه به بالا بودن نرخ بیکاری، بویژه میان نیروی تحصیلکرده و جوان شهری
 - و با توجه به پذیرفته شدن اصل ضرورت حضور بیشتر بخش خصوصی در اقتصاد کشور
 - و با توجه به محدودیت‌های منابع و امکانات دولت برای استخدام نیروهای جدید
- می‌توان گفت که: اجرای هر پژوهشی که بتواند کمکی به حضور بیشتر بخش خصوصی در عرصه طراحی، تولید و تحلیل آمار کند، مفید و ضروری است.

۴- تعاریف

تعریف دو واژه آمار و بخش خصوصی برای روشن شدن ابعاد این پژوهش کمک می‌کند.

- بخش خصوصی

بخشی که منابع مالی آن از طریق منابع عمومی یا بودجه دولتی تأمین نشود و نیروی کار آن نیز مستخدم دولت نباشد.

- آمار

گرچه آمار در ادبیات موجود به چند معنا بکار می‌رود؛ اما علم آمار در یک تعریف کلی و نسبتاً جامع، علمی است که پیرامون جمع‌آوری و تنظیم و تحلیل و تفسیر اطلاعات عددی سخن می‌گوید^۱ که البته به اطلاعات عددی هم آمار اطلاق می‌شود. آمار از یک سو به معنای اطلاعات عددی مربوط به یک موضوع است که یا از طریق ثبتی به دست می‌آید یا از طریق نمونه‌گیری و سرشماری حاصل می‌شود.

حضور و مشارکت در تولید این معنای از آمار، می‌توان سه سطح را از یکدیگر تفکیک کرد.

الف- جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی رأساً داده‌ها و اطلاعات و زمینه آماری را تعریف کرده و برای تهیه آن اقدام کند و مدیریت عرضه و حقوق مادی و معنوی آمار تولیدی را در اختیار خود بگیرد).

ب- طراحی نظام جمع‌آوری آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی برای موسسات دولتی نظام جمع‌آوری آمار را طراحی و احتمالاً اجرا کند. اما مدیریت عرضه و حقوق آمار تولید شده مربوط به موسسه سفارش‌دهنده باشد)

ج- اجرا و مشارکت در مراحل تولید؛ (اجرای تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری آمار شامل؛ نمونه‌گیری، جمع‌آوری، و کدگذاری و داده آماری)

۱- <http://www.amar.ir/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=4>

معنای دیگر آمار که در این پژوهش مورد نظر است روش‌های آماری است که شامل تجزیه و تحلیل آماری می‌شود. در واقع فعالیتی ثانویه بر روی داده‌ها و اطلاعات کمی و آمار انجام می‌شود تا نتایج کمی و کیفی از آنها استنتاج شود. این معنای آمار، معرف کاربرد آن در بخش‌های مختلف مدیریتی، آینده‌نگری، تحلیل علی و... است که هر کدام با روش آماری خاص خود انجام می‌شود. در تعریف آمار باید نوعی تقسیم‌بندی رسمی و غیر رسمی را نیز لحاظ کرد. منظور از آمار رسمی (اعم از ثبتي یا غير ثبتي)، آماری است که از طریق مراجع رسمی دولتی و شناخته شده و برحسب وظیفه قانونی آنها تهیه می‌شود، و سایر آمارها غیر رسمی هستند. در پژوهش حاضر مشارکت بخش خصوصی در تولید هر دو نوع آمار رسمی و غیر رسمی مورد نظر است.

۵- روش پژوهش

شیوه مناسب برای اجرای این پژوهش روش کیفی است، اما برخی ضعف‌ها و نارسایی‌های این شیوه موجب شده است که از روش تلفیقی کیفی و کمی استفاده شود. این امر موجب می‌شود که بخشی از نقاط ضعف هر یک از دو روش تخفیف یابد، و اعتبار درونی و بیرونی و نیز پایانی نتایج پژوهش افزایش یابد.^۱ در پژوهش حاضر نتایج روش کمی صرفاً در خدمت روش کیفی خواهد بود، شیوه کیفی از طریق مطالعه اسنادی، گفتگوهای ژرفانگر انجام می‌شود. اما در شیوه کمی، پرسشنامه‌ای تهیه شده که رئوس اساسی عناوین مورد نظر در مطالعه کیفی به صورت پرسش‌های باز یا بسته (به تناسب موضوع) در آنها آمده است

۱- سام آرام، عزت‌الله، روش تحقیق در توسعه، دوره کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، (۱) (<http://amar.ir/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=1>).

(پرسشنامه به پیوست است). این پرسشنامه میان کارشناسان آماری و نیز مدیران یا مسئولان شرکت‌های آماری که مورد تأیید مرکز آمار ایران هستند و لیست اسامی آنان در سایت مرکز آمار درج گردیده، توزیع و تکمیل شده است. با توجه به ویژگی این افراد و شرکت‌ها که بعضاً در شهرستان هستند، پرسشنامه‌ها از طریق ایمیل یا فاکس در اختیار آنان قرار گرفته است و در مواردی هم که امکان داشته، پرسشنامه به طور حضوری پر شده است. این نایکسانی در شیوه تکمیل از جمله مواردی است که نتایج روش کمی را به طور مستقل قابل اتکا نمی‌کند، بلکه نتایج آن از منظر روش کیفی مورد استفاده قرار گرفته است.

ضمناً یک پرسشنامه دیگر هم درباره موسسات آماری تهیه شده که نتایج آن به طور مستقل استخراج می‌شود و توصیفی از وضعیت فعلی یا پیشینه اینگونه موسسات در اختیار قرار می‌دهد (پرسشنامه به پیوست است).

در اجرای تحقیق کوشش می‌شود که از تکنیک SWOT^۱ استفاده شود. این تکنیک عموماً در برنامه‌ریزی راهبردی استفاده می‌شود و با تحلیل نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید، راهبردهایی برای سازمان پیشنهاد می‌شود. اما از آنجا که مطالعه حاضر درباره سازمان مشخصی (مثل مرکز آمار) نیست، و در نتیجه حد و حدود آن مثل یک سازمان تحدید شده نیست، لذا باید با قدری احتیاط ابعاد موضوع را به لحاظ تفکیک نقاط بیرونی و درونی روشن کنیم، زیرا در تکنیک SWOT، نقاط قوت و ضعف معطوف به وضعیت و عوامل درونی و فرصت و تهدید مربوط به وضعیت و عوامل بیرونی است، از این رو تحدید نسبی موضوع برای روشن شدن مرز میان درون و بیرون ضروری است.^۲

۱- Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats.

۲- ابطحی، سیدابراهیم، تحلیل SWOT در موزه رایانه‌ای ایران، تمرین پنجم برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی فن‌آوری اطلاعات، دانشکده مهندسی کامپیوتر، دانشگاه صنعتی شریف، نیم سال دوم تحصیلی،

۶- پیشینه تحقیق

گرچه درباره فن‌آوری اطلاعات (اعم از سخت‌افزار و نرم‌افزار) و توسعه آنها در ایران پژوهش‌های بسیاری انجام شده است، اما درباره داده‌ها و اطلاعات آماری و چگونگی بسط و گسترش آن پژوهش درخوری در ایران مشاهده نمی‌شود، البته قانون آزادی اطلاعات و نیز برنامه‌های توسعه بویژه برنامه چهارم مبتنی بر پیش‌فرض‌های علمی است که در مقدمه آن ذکر شده که در قسمت مربوط به آن توضیحات مناسب ارائه شده است. اما در این میان مرکز آمار ایران برای بهبود وضعیت و ساختار خود «طرح جامع ارتقای فن‌آوری اطلاعات مرکز آمار ایران»^۱ را در سال ۱۳۸۴ به پایان رساند، در این پژوهش لایه‌های مختلفی برای معماری سازمان (مرکز آمار) در نظر گرفته می‌شود. سپس در تحلیل استراتژیک مرکز آمار ایران ابتدا به مأموریت مرکز می‌پردازد که براساس تصویب‌نامه ۱۳۷۹/۱/۲۸ شامل مسئولیت‌ها، اختیارات، و وظایف زیر است.

- فراهم نمودن تمهیدات لازم برای استقرار آمارهای ثبتي در دستگاه‌های دولتي (به منظور سامان‌بخشي به پایگاه اطلاعات آماری کشور).
- همکاری کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، شرکت‌های دولتي و نهادهای انقلاب اسلامی با مرکز آمار ایران در استقرار نظام آمارهای ثبتي.
- موظف بودن کلیه دستگاه‌های اجرایی به رعایت کردن تعاریف، مفاهیم، معیارها، طبقه‌بندی‌ها و چارچوب‌های آماری و ضوابط نظارتی مرکز آمار.
- تهیه آیین‌نامه نظارت بر تهیه و اجرای طرح‌های آمارگیری دستگاه‌های اجرایی توسط مرکز آمار ایران.

۱- شرکت به‌پرداز جهان، طرح جامع ارتقای فن‌آوری اطلاعات مرکز آمار ایران: ۱۳۸۴.

- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور موظف است قبل از مبادله موافقت‌نامه مربوط به طرح‌های آماری دستگاه‌های اجرایی، نظر موافق مرکز آمار ایران را اخذ نماید.
 - کلیه دستگاه‌های اجرایی مکلفند یک نسخه از نتایج آمارگیری‌های خود را به مرکز آمار ایران ارسال نمایند و مرکز آمار ایران موظف است حداکثر ظرف یک ماه پس از دریافت اطلاعات لازم نتیجه ارزیابی علمی نتایج آمارگیری‌ها را که توسط دستگاه‌های اجرایی و با رعایت این آیین‌نامه انجام می‌شود اعلام نمایند.
 - نتایج آن دسته از آمارگیری‌ها که به تأیید مرکز آمار ایران برسد، توسط مسئولین کشور قابل استفاده است و در پایگاه آماری قرار گیرد.
 - مرکز آمار ایران مکلف است آمار تولیدی خود را حسب تقاضای دستگاه‌ها در اختیار آنان قرار دهد.
- مصوبه فوق سطح اختیارات و مسئولیت‌های مرکز را ارتقاء داده است. به طوری که مرکز اختیارات لازم برای برنامه‌ریزی، سازماندهی، نظارت و هدایت فعالیت‌های آماری کشور را دارد.
- این گزارش در ادامه به دو نکته مهم و مرتبط با پژوهش حاضر اشاره می‌کند و معتقد است که در حال حاضر واحدهای اجرایی آماری دستگاه‌های دولتی به طور جدی شکل نگرفته‌اند و هنوز شرکت‌های خصوصی قانوناً وارد عرصه تهیه و تولید آمار کشور نشده‌اند و از طرف دیگر واگذاری همه جانبه برخی فعالیت‌های آماری به دستگاه‌های اجرایی یا بخش خصوصی به دلایل مختلف امنیتی، سیاسی و... در آینده نزدیک غیر محتمل به نظر می‌رسد... نویسندگان گزارش طرح جامع در نهایت مأموریت مرکز آمار را به صورت زیر تعریف می‌کنند:

«تهیه، تولید و ارایه آمارهای رسمی و هدایت و نظارت فعالیت‌های آماری از طریق:

۱- فراهم کردن آمار و اطلاعات و خدمات اطلاع‌رسانی به موقع، با کیفیت و با استفاده از تکنولوژی‌های کارا و موثر

۲- برنامه‌ریزی هدایت و استانداردسازی فعالیت‌های آماری در کشور

۳- ساماندهی پایگاه اطلاعات آماری کشور به منظور اطلاع‌رسانی آماری در سطح کشور»

گزارش به درستی تأکید می‌کند که حجم کارهای اجرایی مرکز آمار با واگذاری فعالیت‌های اجرایی به دستگاه‌های اجرایی و بخش خصوصی در طول زمان کاهش خواهد یافت. و بند اول این مأموریت پس از گذشت چند سال به تدریج کم‌رنگ‌تر شده و در عوض بند دوم و سوم قدرت و قوت می‌گیرد.^۱

گزارش ضمن تأکید بر ضرورت تبعیت از اصل نیاز، اصل صرفه‌جویی، اصل یگانگی و تعاریف اصل استقلال، اصل مشارکت مردم، اصل جامعیت، اصل مقایسه‌پذیری، اصل محرمت، اصل مشارکت در مسئولیت و اصل پویایی، اهداف و عوامل اساسی موفقیت مرکز آمار را در سه سطح توضیح می‌دهد. در سطح اول به جلب رضایت کاربران به عنوان یکی از اصلی‌ترین و مهم‌ترین اهداف مرکز اشاره می‌شود که از طریق سهولت دستیابی به اطلاعات، سرعت دسترسی به اطلاعات، پوشش کامل موضوعی، کیفیت آمار تولیدی، بهنگام بودن اطلاعات آماری و بهینه بودن خدمات آماری محقق می‌شود.

هم‌چنین ساماندهی پایگاه اطلاعات آماری کشور نیز از اهداف با اولویت آن ذکر شده که از طریق مکانیزه بودن سیستم‌های اطلاعاتی دستگاه‌های اجرایی، یکنواخت و استاندارد بودن فرمت‌ها، قابلیت پیوند موضوعات اطلاعاتی و نیز به

روز نگه‌داشتن اطلاعات پایگاه محقق می‌شود. افزایش بهره‌وری و ثمربخشی نظام تولید آمار و ارتقای کیفیت آمارهای رسمی تولید شده و ارتقای فرهنگ استفاده از آمار در جامعه جزو اهداف و عوامل اساسی موفقیت مرکز آماری در سطح اول ذکر شده‌اند.

در طرح جامع ارتقای فن‌آوری اطلاعات مرکز آمار ایران در چندین مورد بر ضرورت فعال‌سازی بخش خصوصی در این حوزه تأکید شده است. ابتدا در بخش مأموریت با استناد به قانون برنامه سوم تأکید می‌کند که مرکز آمار ایران می‌بایست حتی‌المقدور آن دسته از فعالیت‌های اجرایی که توسط واحدهای استانی، بخش خصوصی و سایر دستگاه‌ها قابل انجام است و خللی در وظایف و مسئولیت‌های مرکز وارد نمی‌سازد را به تدریج واگذار نماید. در بند ۸ و ۹ از سطح دوم و بند ۷۳ سطح سوم اهداف مرکز آمار به دسترسی به شیوه‌ها و مدل‌های مناسب ارزیابی کار و ارجاع کار به بخش خصوصی ذکر شده است. هم‌چنین در راهبرد و سیاست‌ها بر این واگذاری و تقویت بخش خصوصی و نظارت موثر بر آن تأکید شده است.

هم‌چنین در برنامه‌ریزی و تخصیص منابع، فعال‌سازی بخش خصوصی، جهت واگذاری برخی فعالیت‌های آمار و نیز رتبه‌بندی‌های شرکت‌های مجاز برای فعالیت‌های آماری مشخص و کنترل کیفی و کمی فعالیت‌های آماری بخش خصوصی نیز جزو برنامه‌های مرکز آمار منظور شده است.

جمع‌بندی

پژوهش حاضر در پی یافتن ایده‌ها و راهکارها و زمینه‌سازی‌هایی برای فعال کردن بخش خصوصی در حوزه آمار و اطلاعات است. ضرورت‌های متعددی بر اجرای این هدف و در نتیجه این پژوهش وجود دارد، بویژه آنکه در شرایط

کنونی بدون حضور مطلوب بخش خصوصی از یکسو و نیز استفاده افزون‌تر از آمار و اطلاعات در تمامی عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی، چشم‌انداز روشنی برای اقتصاد وجود نخواهد داشت. پژوهش حاضر به روش کیفی انجام و برای اعتبار بیشتر نتایج آن، روش کمی نیز به صورت مکمل انجام می‌شود.

فصل دوم

پژوهش کیفی

۱- آمار و اطلاعات در جوامع امروزی

گرچه آمار به مفهوم اطلاعات عددی از یک موضوع، از زمان اختراع خط و حساب و شکل‌گیری دولت‌ها وجود داشته است، اما کاربرد آن برای قرن‌های متمادی محدود باقی ماند و عمدتاً برای اخذ مالیات و تعیین تولیدات و جمعیت و در امور نظامی بود، و به صورت کاملاً ساده‌ای انجام می‌شد، اما از قرون ۱۸ و بویژه ۱۹ میلادی و به موازات توسعه صنعت و گسترش وظایف دولت، آمار نیز مهم گردید و از یک سو به فعالیتی مستمر تبدیل گردید، و از سوی دیگر شیوه‌های جمع‌آوری، ارایه و تجزیه و تحلیل آن نیز پیشرفت کرد و شیوه‌های دقیق ثبت رویدادها و جمع‌آوری و تولید آمار از طریق نمونه‌گیری و سرشماری‌های علمی نیز رواج یافت و نحوه ارایه آن با استفاده از نمودارها و جداول تحول کیفی یافت و بالاخره تکنیک‌های تجزیه و تحلیل آن و تئوری احتمالات پیشرفت چشمگیری کرد و آمار به یک علم مستقل در کنار سایر شاخه‌های علم تبدیل گردید، و فعالیت آماری هم در دولت‌ها و هم در سایر موسسات، به جزء جدایی‌ناپذیر آنها تبدیل شد و در نهایت هم موسسات آماری دولتی و سپس خصوصی و حتی بین‌المللی شکل گرفت که نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌دهی به امور و سیاست‌ها و برنامه‌ها دارند.

از اواسط نیمه دوم قرن گذشته، تحول کیفی و کمی در وضعیت و نقش آمار و اطلاعات در اقتصاد کشورهای پیشرفته و صنعتی پدید آمد، به طوری که بسیاری از صاحب‌نظران این وضعیت جدید را معرف دوره‌ای نوین از مراحل اقتصادی دانستند و از آن به «جامعه اطلاعاتی» یاد کردند.

۱-۱- جامعه اطلاعاتی

«جامعه اطلاعاتی» واجد چه مشخصاتی است؟ گرچه تعاریف ظاهراً متفاوتی از جامعه اطلاعاتی ارایه شده است، اما نهایتاً وجوه مشترک این تعاریف برجستگی روشنی دارد. یونسکو^۱ در گزارش جهانی اطلاعات ۱۹۹۷-۱۹۹۸ «جامعه اطلاعاتی» را اینگونه تعریف می‌کند. «جامعه اطلاعاتی جامعه‌ای است که در آن، اطلاعات در جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زندگی، به شدت استفاده می‌شود. جامعه اطلاعاتی از دو نوع توسعه به هم وابسته ریشه می‌گیرد: اول، توسعه اقتصادی بلندمدت و دوم تغییرات فنی»^۲.

در سال ۱۹۹۷، گروه کاری ملی در زمینه شمول اجتماعی در جامعه اطلاعاتی که توسط IBM ایجاد شده بود، جامعه اطلاعاتی را به شرح ذیل تعریف کرد: «جامعه‌ای که مشغله آن تراکم بسیار زیاد اطلاعات در زندگی روزمره بیشتر شهروندان و در بیشتر سازمان‌ها و کارگاه‌ها، استفاده از فن‌آوری رایج یا سازگار در طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های شخصی، اجتماعی، آموزشی و تجاری و توان انتقال و دریافت سریع داده‌های رقومی بین مکان‌های مختلف بدون توجه به فواصل باشد»^۳.

مانویل کاستلز^۴ در تحلیل عصر اطلاعات به تفاوت شیوه تولید آن اشاره می‌کند. وی هر شیوه تولید را توسط عنصری تعریف می‌کند که در افزایش بهره‌وری در فرآیند تولید نقش بنیادین دارد. از نظر او در شیوه کشاورزی توسعه، منبع افزایش مازاد تولید، افزایش کمی نیروی کار و منابع طبیعی (بویژه زمین)

۱- UNESCO

۲- www.aqlibrary.ir/index.php?module=twarticles&file

۳- هیل، مایکل، تأثیر اطلاعات بر جامعه: بررسی ماهیت، ارزش و کاربرد اطلاعات، ترجمه محسن نوکاربیزی، تهران: چاپار: ۱۳۸۱.

۴- Manuel Castells

است. در توسعه صنعتی، منبع اصلی بهره‌وری را در معرفی منابع جدید انرژی می‌داند و بالاخره در شیوه نوین توسعه متکی به اطلاعات، منبع تولید در تکنولوژی تولید دانش را پردازش اطلاعات و انتقال نمادها معرفی می‌کند، و متذکر می‌شود که گرچه همه شیوه‌های تولید بر سطحی از دانش و پردازش اطلاعات متکی هستند، اما در توسعه متکی بر اطلاعات، کار دانش بر روی دانش به عنوان منبع اصلی بهره‌وری است. در اطلاعات‌گرایی این جستجوی دانش و اطلاعات است که ویژگی کارکرد تولید تکنولوژی محسوب می‌شود.^۱

وی به طور روشن میان «جامعه بهره‌مند از اطلاعات» و «جامعه اطلاعاتی» تمایز قایل می‌شود و همه جوامع را کمابیش بهره‌مند از اطلاعات می‌داند، اما جامعه اطلاعاتی را صرفاً جامعه‌ای می‌داند که در آن تولید، پردازش و انتقال اطلاعات، به دلیل شرایط تکنولوژیک نوینی که در این دوره تاریخی بوجود آمده است، منابع اصلی بهره‌وری و قدرت هستند (همان، ص ۵۷) بنابراین ویژگی بارز انقلاب تکنولوژیک کنونی، نه محوریت دانش و اطلاعات، بلکه کاربرد این دانش و اطلاعات در تولید دانش و وسایل پردازش - انتقال اطلاعات در یک چرخه بازخورد فزاینده میان نوآوری و کاربردهای نوآوری است.^۲

به گفته بل، جامعه اطلاعاتی جدید سه ویژگی اصلی دارد: ۱- در گیرودار دگرگونی از تولید کارا به جامعه خدمات است؛ ۲- بر کدگذاری دانش نظری برای ابداع و اختراع در فن‌آوری تأکید می‌ورزد؛ ۳- «فن‌آوری فکری» تازه‌ای ایجاد می‌کند که به منزله کلید تحلیل نظام‌ها و نظریه تصمیم‌گیری به کار می‌آید. به نوشته وی: «وقتی دانش در هیأتی نظام‌یافته در تبدیل کاربردی منابع وارد شد

۱- کاستلز، مانویل، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (ظهور جامعه شبکه‌ای)، مترجم احمد علیقلیان، افشین خاکباز، تهران: طرح نو: ۱۳۸۰.

۲- همان: ۶۱.

(از راه اختراع و ابداع یا طراحی اجتماعی)، در آن صورت می‌توان گفت دانش نه کار، بلکه منبع ارزش است.» به عبارت دیگر، در جامعه جدید، دانش کالای اصلی است که در بازار مبادله می‌شود و درست همانگونه که سرمایه و کار عامل‌های اصلی تولید را در جامعه صنعتی تشکیل می‌دادند، اطلاعات و دانش هم در جامعه اطلاعاتی امروزه همین کار را می‌کنند.^۱

بنابراین جامعه‌ای را که در آن کیفیت زندگی، گستره دگرگونی اجتماعی، و توسعه اقتصادی به گونه‌ای روزافزون به اطلاعات و بهره‌مند از آن متکی است، جامعه اطلاعاتی (Society Information) می‌گویند جامعه اطلاعاتی جامعه‌ای وابسته به خدمات اطلاعاتی رسانه‌های همگانی است و با آهنگی سریع‌تر از دیگر جوامع و با سلطه بیشتر بر اندوخته‌های علمی و تجربی پیش می‌رود. در چنین جامعه‌ای، ارتباطات عامل واقعی انتقال برای ایجاد تحول در افراد به منظور دستیابی به اطلاعات است و ارزش‌های اطلاعاتی عامل تعیین‌کننده در توسعه جامعه محسوب می‌شود.

رویکرد اقتصادی به نقش روزافزون اطلاعات در فرآیند تولید، توزیع و مصرف، به ویژه در زمینه نوآوری و رقابت اشاره دارد. جامعه اطلاعاتی نوع جدیدی از تقسیم کار را مطرح می‌کند و در نتیجه، مشاغلی از میان می‌رود و مشاغل جدید پدید می‌آید و البته ساختار اقتصادی، ناگزیر، خود را با حوزه‌های تازه هماهنگ می‌کند. در این جوامع، اطلاعات منبعی اقتصادی تلقی می‌شود. سازمان‌ها برای افزایش کارایی خود بر استفاده بیشتر از اطلاعات تأکید می‌ورزند

۱- رجایی، فرهنگ، پدیده جهانی شدن: وضعیت بشری و تمدن اطلاعاتی، ترجمه عبدالحسین آذرنگ -

تهران: چاپ دوم، آگه، ۱۳۸۲: ۱۱۶.

تا نوآوری‌ها تقویت گردد، موقعیت اقتصادی و رقابت‌طلبانه آنها بهبود یابد و سبب ارتقای کیفیت ابزارها و خدمات شود.^۱

در این جامعه سهم اطلاعات در تولید ناخالص داخلی و اشتغال به حدی می‌رسد که برخی‌ها آن را بخش جداگانه‌ای محسوب می‌دارند مارک یوری پورات با محاسبه سهم تولیدات اطلاعاتی در تولید ناخالص ملی آمریکا، بخش جدیدی به نام «بخش اطلاعات» به بخش‌های سنتی اقتصاد (شامل کشاورزی، صنعتی و خدماتی) اضافه کرد. وی این بخش را به دو بخش اصلی و ثانوی تفکیک کرد و محصول بخش اصلی، اطلاعات است، در حالی که در بخش ثانوی، محصولات و خدماتی تولید می‌شوند که اطلاعات محور هستند. در بخش اطلاعات اولیه، همه کالاها و خدماتی که اطلاعات را فراهم کرده یا مربوط به جمع‌آوری، پردازش و توزیع اطلاعات و بازارهای مربوط است، جای می‌گیرد. این بخش، نه تنها صنایع میکروالکترونیک، ارتباط و فرهنگ را دربرمی‌گیرد، بلکه انواع گسترده‌ای از کالاها و خدمات را نیز شامل می‌شود. بخش اطلاعات ثانویه شامل فعالیت‌های اطلاعاتی محدودتر، مانند فعالیت‌های تحقیق و توسعه، برنامه‌ریزی، کنترل، بازاریابی و بایگانی اطلاعات تولیدشده توسط بخش دولتی برای مصارف داخلی و خارجی و کلیه فعالیت‌های اطلاعاتی صنایع خصوصی و موسسات آموزش است که با بازار داد و ستد ندارند.^۲

اقتصاد اطلاعات نشان می‌دهد که تولید اطلاعات و فن‌آوری‌های اطلاعاتی سهم مهمی از تولید ناخالص ملی کشورهای پیشرفته را به خود اختصاص می‌دهد. به این اعتبار، اگر سهمی از تولید ناخالص ملی یک جامعه که صرف

۱- نشاط، نرگس، آشنایی با جامعه اطلاعاتی، (<http://www.itpaper.ir/Articles/is.aspx>).

۲- www.hamshahronline.ir/print-۳۴۱۱۶.aspx

فعالیت‌های اطلاعاتی می‌شود، نسبت به سایر فعالیت‌های اقتصادی بیشتر باشد، آن جامعه را می‌توان «جامعه اطلاعاتی» نامید.^۱

برای اطلاع از اینکه تحولات سرمایه‌گذاری در زمینه اطلاعات چگونه بوده، می‌توان به تغییرات رخ داده در سرمایه‌گذاری فن‌آوری اطلاعات مراجعه کرد و آن را به عنوان شاخصی از تحول در حوزه اطلاعات گرفت.

تغییرات در میزان سرمایه‌گذاری مربوط به این بخش نیز بسیار چشمگیر است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در سال ۱۹۶۵ فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات حدود پنج درصد از هزینه‌های سرمایه‌گذاری شرکت‌ها را به خود اختصاص داده است. این رقم در دهه ۱۹۸۰ به ۱۵ درصد افزایش یافت و در ابتدای دهه ۱۹۹۰ هزینه‌های سرمایه‌گذاری فن‌آوری اطلاعات شرکت‌ها به ۲۰ درصد و در انتهای دهه ۱۹۹۰ به ۵۰ درصد کل هزینه‌های سرمایه‌گذاری شرکت‌ها افزایش می‌یابد. گسترش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در کشورهای توسعه یافته باعث افزایش کارایی اقتصاد این کشورها شده است و بهبود عملکرد سازمان‌ها، ظهور بازارهای جدید، بهبود متغیرهای خرد و کلان اقتصادی کشورهای توسعه یافته از دهه ۱۹۹۰، حاصل سیاست‌های اشاعه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در این کشورهاست. برخلاف تجربه کشورهای صنعتی، فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در کشورهای در حال توسعه، می‌تواند یک عامل اساسی و مهم در جهت دسترسی سریع این کشورها به مراحل بالاتر توسعه باشد. از آنجایی که اقتصادهای در حال توسعه در شرایط کارا و بهینه عمل نمی‌کنند لذا معرفی فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در چنین اقتصادهایی باعث می‌شود، پتانسیلی در

اختیار این اقتصادها قرار گیرد تا مراحل توسعه اقتصادی را با سرعت بیشتری طی کند.^۱

این تحولات در ساختار اشتغال نیز مشهود است. در این جامعه تمرکز اشتغال بر پردازش اطلاعات است. کاستلز نشان می‌دهد که گرایش به سوی درصد بالاتری از مشاغل پردازش اطلاعات در کشورهای پیشرفته به چشم می‌خورد. وی مشاغل را به دو گروه عمده جابجایی کالا و جابجایی اطلاعات تقسیم می‌کند و نشان می‌دهد که نسبت مشاغل در جابجایی کالا به مشاغل در جابجایی اطلاعات در ایالات متحده در سال ۱۹۲۰، حدوداً برابر ۳ بود در سال ۱۹۷۰ به حدود ۱/۶ رسید و در سال ۱۹۹۰ تقریباً با یکدیگر مساوی شدند. این نسبت در سال ۱۹۲۰ در فرانسه حدوداً ۴/۰ بود، اما در سال ۱۹۷۰ به رقم ۲ و در سال ۱۹۹۰ به ۱/۲ کاهش یافته است.^۲ بنابراین یک جامعه و یا یک کشور هنگامی وارد جامعه اطلاعاتی می‌شود که مشاغل مبتنی بر اطلاعات، تولید و توزیع آن روز به روز گسترش یابد و مشاغل اطلاعات محور شده و کارمندان بتوانند با تخصص خود از این اطلاعات بهترین استفاده را ببرند. گرچه ویژگی اصلی و ابتدایی جامعه اطلاعاتی مرتبط با تغییر کیفی نقش و سهم اطلاعات در اقتصاد و جامعه است، اما در ادامه تغییرات دیگری را در کلیت جامعه ایجاد می‌کند.

سیاستگذاران ایران در مقدمه سند راهبردی نظام جامع فن‌آوری اطلاعات جمهوری اسلامی ایران که در تاریخ ۱۳۸۷/۲/۸ به تصویب هیأت وزیران رسیده است، ابتدا جامعه اطلاعاتی را بدین صورت تعریف می‌کند که «... جامعه اطلاعاتی بر زیرساختی از فن‌آوری‌های تولید، ذخیره‌سازی، پردازش و تبادل

۱- www.planning.behdashr.gov.ir/index.aspx?pageid=۲۱۶۵۵&siteid=۱۰۱

۲- کاستلز، همان: ۳۴۸-۳۴۰.

اطلاعات بنا نهاده شده است...^۱ سپس معیارهای پنج‌گانه‌ای را برای ارزیابی و درک این جامعه به شرح زیر برمی‌شمارد:

- معیار فن‌آوری

کاربرد وسیع فن‌آوری‌های پیشرفته و الکترونیکی

- معیار اقتصادی

ارزش اقتصادی اطلاعات از مهم‌ترین شاخصه‌های دیگر جامعه اطلاعاتی است. هرچه نسبت ارزش افزوده اطلاعات به ارزش اقتصادی سایر فعالیت‌ها بیشتر شود، صفت اطلاعاتی بیشتر به جامعه تعلق می‌گیرد.

- معیار اجتماعی

تفاوت جامعه اطلاعاتی با جوامع پیشین در آن است که ارزش‌های اطلاعاتی بر ارزش‌های مادی، نژادی و... غلبه می‌کند و در اقتصاد چنین جامعه‌ای، سرمایه اطلاعات و دانش فنی بر سایر منابع برتری می‌یابند و دسترسی به حجم بیشتری از اطلاعات با ارزش، معیار رتبه‌بندی طبقات و اقشار مختلف اجتماعی است.

- معیار سیاسی

در جامعه اطلاعاتی، تمرکز قدرت، نفوذ سیاسی و تحولات اجتماعی ناشی از برخورداری از اطلاعات است.

- معیار فرهنگی

اطلاعات به پشتیبانی از فرهنگ‌هایی برمی‌خیزد که گردش آزاد و سریع‌تر و به تبع، جایگاه برتر آن را بهتر تبلیغ و تضمین کنند.

۱- سند راهبردی نظام جامع فن‌آوری اطلاعات جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷.

بنابراین باید میان دو وجه سخت‌افزاری و نرم‌افزاری جامعه اطلاعاتی و آنچه که به عنوان جریان آزاد اطلاعات مشهود است تفکیک قایل شد. این تفکیک در پیش‌نویس لایحه آزادی اطلاعات در ایران آمده است. دو عنوان کلی درباره جریان آزاد اطلاعات وجود دارد، اول فن‌آوری انتقال اطلاعات و دوم اطلاعات جریان‌یافته در بستر این فن‌آوری است. در اولی مجموعه زیرساخت‌ها شامل زیرساخت‌های مخابراتی، شبکه اینترنت تحت عنوان «ایده خدمات جهانی» و «اصول شبکه‌های باز» بحث می‌شود.

در این میان بخش دولتی تولیدکننده بزرگ اطلاعات در حوزه‌های آمار، فرهنگ، اقتصاد، حمل و نقل و... است و از دیدگاه اقتصادی این اطلاعات به کمک فن‌آوری جدید می‌تواند به واسطه ارزش افزوده‌هایی که بخش خصوصی در آن ایجاد می‌کند به موضوعی برای تجارت تبدیل و ثروت‌های زیاد از طریق ایجاد شغل‌های جدید اطلاعاتی تولید کنند.

۲-۱- حق آزادی اطلاعات

به موازات اهمیت یافتن نقش اطلاعات در زندگی، مفهوم حقوق انسان در این زمینه نیز متحول شد و ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد لذا در اینجا برای درک بهتر مسأله به مفهوم جدید حق آزادی اطلاعات باید پرداخت. اولین مفهومی که در زمینه آزادی مطرح شد، آزادی مطبوعات یا آزادی انتشار اخبار و عقاید بود، اما بعداً اصطلاح آزادی اطلاعات که شامل آزادی جستجو، انتقال، دریافت و انتشار اطلاعات بود نیز مطرح گردید. این آزادی از یک سو به مفهوم آزادی اطلاع‌رسانی بود که شامل همه وسایل ارتباط جمعی از جمله مطبوعات می‌شد، و از سوی دیگر به معنای خاص آزادی اطلاعات بود که ۴ اصل مهم داشت، اصل دسترسی آزاد به رویدادها، اصل جریان آزاد اطلاعات و دسترسی به وسایل ارتباطی، اصل انتشار آزاد اطلاعات و اصل آزادانه دریافت اطلاعات. در ادامه

آزادی اطلاعات تبدیل به حق اطلاع و سپس حق ارتباط شده است.^۱ در مفهوم اخیر مردم نه تنها می‌توانند آزادانه به اخبار و اطلاعات دسترسی پیدا کنند، بلکه این دسترسی به حق تبدیل می‌شود و جامعه و بطور مشخص دولت‌ها موظف‌اند که چنین اطلاعاتی را تولید و سپس در اختیار جامعه و مردم قرار دهند و راه‌های دستیابی به آنها را تسهیل نمایند. فراموش نکنیم استیفای این حق در عصر کاغذ با عصر دیجیتال دچار تحول کیفی شده است، زیرا فن‌آوری‌های جدید اطلاعاتی علاوه بر کارایی بسیار، می‌تواند با دریافت، تلفیق و پردازش داده‌ها، اطلاعات جدیدی را ارایه کند، ضمن آنکه سهولت دسترسی به سرعت تراکم اطلاعات و ارتباط دادن آنها با هم به نحو فوق‌العاده‌ای افزایش یافته است. از این رو در برخی از کشورها دسترسی به اطلاعات و مجاری اطلاع‌رسانی جزو حقوق شهروندی شناخته شده است، از جمله در سال جاری (۲۰۱۰) فنلاند داشتن اینترنت ADSL با سرعت ۱ Mb/s را جزئی از حقوق اولیه یا همان حقوق مدنی مردم این کشور شناخته است.^۲

۳-۱- اطلاعات و سیاست

تبدیل اطلاعات و آمار به قدرت، مطلوبیت آن را افزایش داد و دولت‌ها نیز درصدد انحصاری کردن این قدرت برآمدند، و در بسیاری از کشورهای غیر دموکراتیک این انحصار کمابیش برای دهه‌های متوالی وجود داشت، و آثار سوء این سیاست را در جامعه برجا گذاشت. این کنترل از یک سو با انگیزه جلوگیری

۱- معتمدنژاد، کاظم، رویا معتمدنژاد، حقوق ارتباطات (جلد یکم، کلیات)، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت امور مطبوعاتی و اطلاع‌رسانی، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها: ۱۳۸۸.

۲

<http://news.p3.day.com/۱۳۸۹/۰۴/%D%A%DB%AC%D%86%D%AA%D%B1%D%86%D%AA-%D%B1%D%A%DB%AC%DA%AF%D%A%D%86-1mbs-%D%AC%D%B2%D%A1-%D%AD%D%82%D%88%D%82-%D%80%D%AF%D%86%DB%8C-%D%80%D%B1%D%AF%D%80-%D%81%D%86%D%84/>

از سوءاستفاده کشورهای دیگر انجام می‌شد و از سوی دیگر و در واقعیت امر برای جلوگیری از بهره‌برداری مخالفان داخلی صورت می‌گرفت. زیرا یکی از مسایلی که دولت‌ها را نسبت به اطلاعات و انتشار آن حساس می‌کرد، تأثیری است که اطلاعات بر افکار عمومی و از این طریق بر ثبات و پایداری حکومت‌های مستبد و غیر آزاد می‌گذاشت، اما به دلیل هر یک از دو علتی که آزادی اطلاعات محدود می‌شد در نهایت آثار و عوارض منفی آن بر اقتصاد و توسعه اجتماعی بار می‌شد.

عدم توازن اطلاعات میان دولت‌های غیر دموکراتیک و مردم این دولت‌ها، به دلیل محدودیت در تولید یا اشاعه و انتشار اطلاعات، وجوه دیگری هم در ابعاد اجتماعی و بین‌المللی پیدا کرده است. در بعد اجتماعی، نامتقارن بودن اطلاعات میان افراد و گروه‌های مختلف موجب شکاف‌های اطلاعاتی و به تبع آن شکاف‌های اقتصادی شد و امکان نابرابری را افزایش می‌دهد، و در وجه بین‌المللی نیز شکاف میان کشورهای فقیر و غنی در حوزه اطلاعات و ارتباطات بیش از پیش روزافزون و نامتقارن‌تر شده است. اما نکته جالب این است که با توجه به دو عامل پیشرفت فن‌آوری اطلاعات و سهم بیشتر نیروی انسانی در اقتصاد اطلاعاتی، امکان کاهش شکاف اطلاعاتی در هر سه زمینه سیاسی، اجتماعی و بین‌المللی برای گروه‌ها و کشورهای فرودست بیشتر شده است.

دولت‌ها بدون کسب و جمع‌آوری اطلاعات قادر به ادامه بقای خود نیستند. دولت‌ها بدون درونداد اطلاعاتی اثربخش و کامل، موجبات سقوط خود را فراهم می‌کنند، هم‌چنین قادر به قانون‌گذاری یا اتخاذ تصمیم درست نخواهند بود. از سوی دیگر دولت‌ها باید بخش‌هایی از اطلاعات مورد نیاز جامعه را نیز تأمین نمایند، اما هنگامی که رابطه دولت و جامعه و مردم یکسویه باشد و عملکرد دولت تحت نظارت و کنترل حوزه عمومی و مردم نباشد، و یا دولت در زمینه تولید و عرضه آمار و اطلاعات نقش انحصاری داشته و فاقد رقیب باشد و یا

نهادهای عمومی تولیدکننده آمار و اطلاعات فاقد استقلال نسبی باشند، احتمال اینکه این وظیفه حکومت دچار انحراف شود بسیار است.

۴-۱- موسسات و شیوه‌های تولیدی آمار

موسسات تولیدکننده آمار و اطلاعات به طور نسبی در اختیار حکومت‌ها بوده‌اند، این امر دلایل متعددی داشته است. از یک سو دولت‌ها مصرف‌کننده اصلی آمار و اطلاعات، در نتیجه مجبور بودند که خودشان هم آن را تولید کنند، از سوی دیگر ماهیت کالا یا خدمت آمار و اطلاعات به گونه‌ای بود که تولید آن برای بخش خصوصی مقرون به صرفه نبود، زیرا حفظ حقوق مالکیت آن تا حد زیادی مشکل می‌نماید، ضمن اینکه مصرف بیشتر اطلاعات نه تنها موجب رضایت فردی مصرف‌کننده می‌شود بلکه برای کلیت جامعه نیز مطلوبیت دارد و آن را تبدیل به یک کالای عمومی می‌کنند. هم‌چنین نگرانی‌های بجا یا نابجای دولت‌ها از دسترسی دیگران به اطلاعات، موجب شده است که تولید آمار به عنوان موضوعی حاکمیتی تلقی شود و نهادهای دولتی متولیان اصلی آن باشند. موضوع دیگری که موجب دولتی شدن تولید آمار شده است، ضرورت حفظ محرمانگی و عدم انتشار اطلاعات و آمار شخصی تولید شده است، که رعایت این وظیفه برای فعالیت آماری امری حیاتی است. برای حفظ این محرمانگی ترجیح داده می‌شد که دولت‌ها متولی تولید آمار باشند، هرچند حفظ محرمانگی در موارد قانونی برای بخش خصوصی هم ضروری بوده است. از این رو نهادهای تولیدکننده آمار در درون دولت‌ها شکل گرفت و به مرور تکامل یافت و به موسسات مستقل آماری (گرچه زیرمجموعه دولت) تبدیل شد و تقریباً در تمامی کشورها اصلی‌ترین نهادهای تولیدکننده آمار و اطلاعات، دولتی یا عمومی هستند، اما به مرور زمان و با افزایش تقاضا برای اطلاعات و آمارهای جدید و نیز تجزیه و تحلیل آمارهای موجود، موجب شد که بخش غیر دولتی در این

زمینه فعال شود و سهم مهمی از بازار ارایه این خدمت را به خود اختصاص دهد.

در کنار موسسات تولیدکننده آمار دولتی و خصوصی، تعدادی از نهادهای بین‌المللی مهم نیز وارد این میدان شدند. این نهادها عمدتاً زیر نظر سازمان ملل متحد و پیمان‌های منطقه‌ای هستند، اما برخی موسسات غیر انتفاعی هم در زمینه تولید آمار بویژه در خصوص حقوق بشر فعالیت می‌کنند. سازمان‌هایی مثل صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی، یونیسف، یونسکو، UNPP، FAO، UNFPA و... و نیز موسساتی چون ECO یا اتحادیه اروپا و اتحادیه آفریقا و... و موسسات دیگر مثل عفو بین‌الملل یا مواردی چون اینترپل و ده‌ها موسسه دیگر به طور مستقیم یا غیر مستقیم در حال تهیه و انتشار آمار کشوری و منطقه‌ای یا بین‌المللی هستند. به طور معمول اطلاعات درباره موضوعات خاص توسط «سازمان‌های پژوهشی» مختلف ارایه و منتشر می‌شود که برخی از این سازمان‌ها را دولت‌ها تأسیس می‌کنند اما بیشتر نیمه دولتی یا خصوصی هستند، مثلاً در انگلستان، بنیاد آدام اسمیت، بنیاد سلطنتی امور بین‌الملل و بنیاد مطالعات سیاسی را می‌توان از این موارد دانست.^۱ در کنار اینها موسسات انتفاعی دیگری هم هستند که تولید اطلاعات و آمار کشوری و بین‌المللی و تحلیل آن را عهده‌دار هستند، موسساتی چون فرست اند سولیوان^۲ در زمینه تعیین شاخص ریسک کشورها در کوتاه و میان و بلندمدت، یا موسسه‌هایی چون گالوپ^۳ و زاگی^۴ که در زمینه نظرسنجی فعال هستند، نمونه‌های مشهور از میان انواع متعدد موسسات مشابه هستند. تنوع رو به رشد زمینه‌های کسب و تحلیل آمار و اطلاعات و نیز

۱- هیل، مایکل همان: ۳۱۸.

۲- Frost & Sullivan

۳- Gallup

۴- Zogby

نیاز روزافزون جامعه و اقتصاد به این اطلاعات جدید موجب شده است که در جوامع پیشرفته نیروهای کارآفرین و متخصص بیش از پیش وارد این عرصه شوند.

از نظر سیاستگذاران جوامع صنعتی، توسعه و همگامی با جامعه اطلاعاتی مستلزم حضور بخش خصوصی است، کمیسیون اروپا تأکید کرده است که: «برای ایجاد جامعه اطلاعاتی، باید به بخش خصوصی و نیروهای بازار اعتماد شود» و دولت‌ها نیز سعی کردند که نقش خود را در توسعه ارتباطات محدود کنند و اجازه دهند که بخش خصوصی و سازوکار بازار در این زمینه مسیر خود را برود و آنان نقش نظارتی را ایفا کنند برای نمونه دولت بریتانیا نیز در ابتدای این راه نقش خود را برای توسعه ارتباطات با پهنای باند زیاد به امور زیر محدود کرد؛ ایجاد یک چارچوب قاعده‌مند و حفاظت و نگهداری از آن؛ ترویج رقابت؛ حمایت از پژوهش‌های مرتبط؛ بررسی آثار موضوع بر فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و بالاخره هشیار بودن درباره اینکه آیا به نیازهای گروه‌های خاص اجتماعی به خوبی پاسخ داده می‌شود یا خیر^۱ اتخاذ چنین خط‌مشی و سیاستی دیر یا زود در کشورهای در حال توسعه نیز کمابیش الزامی خواهد شد و برای سرعت بخشیدن به ساختارهای متناسب با جامعه اطلاعاتی چاره‌ای جز حضور بیشتر بخش خصوصی در بخش‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری نخواهند داشت. اولین شیوه تولید آمار، ثبتی است. ثبت رویدادها در قدیم برای سربازگیری و اخذ مالیات و سایر امور دولتی بوده که از طریق ثبت یا شبه سرشماری‌های ابتدایی صورت می‌گرفت و چون نظام‌های ثبتی کامل و جامع نبود، اطلاعات آن نیز کارآمدی مناسب را نداشت، از این رو بعدها شیوه سرشماری به آن اضافه شد، که این شیوه به مرور زمان تکمیل و از نظر فنی با دقت و اعتبار بیشتری

انجام شد (برای نمونه سرشماری‌های انجام شده در ایالات متحده به صورت اجمالی مرور شده است)، در ادامه برای جمع‌آوری آمار و اطلاعات از شیوه‌های نمونه‌گیری علمی استفاده شد که در حال حاضر بخش مهمی از اطلاعات و آمار را یافته‌های این شیوه به خود اختصاص می‌دهد. در مراحل پیشرفته‌تر، کوشیده شده است که نقاط ضعف نظام‌های ثبتی رفع شود و اطلاعات ثبتی با دقت و به صورت مستمر انجام شود و به موقع به مراکز آماری انتقال یابد و به سادگی در دسترس قرار گیرد. هم‌چنین این داده‌ها باید در پایین‌ترین نقطه تولید ثبت شود و هم‌اکنون بخش عمده آمار در نظام‌های پیشرفته، متکی بر این نوع از جمع‌آوری آماری است.

موسسات آماری فقط محدود به تولیدکنندگان آمار خام نمی‌باشند، بلکه بخش مهمی از آنها عهده‌دار تجزیه و تحلیل‌های آماری هستند و به تعبیر دیگر آنان به تحلیل ثانویه (Secondary Analysis)^۱ مشغول هستند و آمار خام را از مراکز دیگر اخذ و آمار جدید تولید می‌کنند یا با تجزیه و تحلیل آنها از طریق شیوه‌های پیشرفته مشاوره‌های تحلیلی خود را در اختیار متقاضیان قرار می‌دهند. یکی از شیوه‌هایی که دولت‌های جدید برای جمع‌آوری آمار و اطلاعات در پیش گرفتند، سرشماری بود، که با توجه به ضعف شیوه‌های ثبتی، دولت‌ها نیازمند سرشماری‌های جمعیتی، کشاورزی و صنعتی و... بودند. این شیوه تولید آمار به مرور زمان تکمیل شد و هم از حیث ابعاد و هم از حیث جزئیات تکامل یافت، برای نمونه کافیسست که سیر تحول سرشماری در یکی از این کشورها یعنی ایالات متحده آمریکا را مرور اجمالی کنیم.

۱- برای آشنایی با برخی از موارد تحلیل ثانویه در ایران می‌توان به منبع www.ayande.ir/tarh/ مراجعه کرد. هم‌چنین برای آشنایی با کلیات این روش می‌توان به مرجع www.metadater.org/archiving_and_secondary_analysis.htm مراجعه کرد.

اولین سرشماری در ایالات متحده در ۱۷۹۰ انجام شد که واحد سرشماری خانوار بود که سن و جنسیت و تعداد اعضا آنها پرسیده می‌شد، و برده‌ها نیز جزو مجموعه خانوار محسوب می‌شدند. ده سال بعد سرشماری دیگری انجام شد که ۹ ماه طول کشید و کماکان برده‌ها، سرخ‌پوستان و سیاهان آزاد در یک دسته‌بندی قرار داشتند و سن و جنسیت آنان مشخص نمی‌شد. در سال ۱۸۳۰ دسته‌بندی سنی ۱۰ ساله شد و پرسشگران از فرم‌های واحدی استفاده کردند که کارآمدتر شد. در سرشماری هفتم و هشتم در سال ۱۸۵۰ و ۱۸۶۰، جمع‌آوری اطلاعات در زمینه‌های مشاغل، معدن، کشاورزی، صنعت، آموزش و پرورش و... نیز به موضوع جمعیت اضافه شد و بجای سرپرست خانوار کلیه افراد لحاظ شد، و آمارهای اجتماعی دیگر مثل اطلاعات مالیاتی، مدارس، جرم و جنایت، ارزش املاک و مرگ و میر و... نیز جمع‌آوری شد. و اطلاعات هر ایالت برحسب تقسیمات مدنی شناخته شده، تفکیک شد. در سرشماری نهم در سال ۱۸۷۰، یک ماشین ابتدایی شمارش برای شمارش و جدول‌بندی سوالات مورد استفاده قرار گرفت. در سرشماری دهم ۱۸۹۰، برای اولین بار سرشماری از روی نقشه‌هایی با جزئیات کامل انجام شد که هیچ خیابانی یا کوچه‌ای از قلم نیفتد و اطلاعات جمع‌آوری شده بسیار گسترده‌تر از پیش بود و موارد زیادی را شامل می‌شد، از جمله نژاد، بیمه، حمل و نقل، ثروت و بدهی مالیاتی و زنان بیوه سربازان کشته شده در جنگ‌های داخلی و... را شامل می‌شد و برای اولین بار از سیستم شمارش الکترونیکی استفاده شد. وقتی که ایالات متحده در جنگ اول جهانی وارد شد (۱۹۱۷) سرشماری نقش مهمی در بسیج ملی برای جنگ پیدا کرد و اداره سرشماری قادر بود تا از اطلاعات جمعیتی و اقتصادی خود برای گزارش درباره جمعیت آماده به خدمت و نیز ظرفیت صنعتی ایالات متحده استفاده کنند.

در زمان میان تصویب سرشماری پانزدهم و اجرای آن، بحران بازار سرمایه در ۱۹۲۹ آغاز و کشور وارد رکود بزرگ شد، همه خواهان آمار بیکاری در

سرشماری ۱۹۳۰ شدند و هنگامی که این آمار ارایه شد و به صورت شک‌آوری کم بود، کنگره درخواست یک سرشماری خاص سنجش بیکاری در سال ۱۹۳۱ را نمود که نتایج به دست آمده وخامت اوضاع را تأیید کرد. سرشماری بیکاری در سال ۱۹۳۷ نیز اجرا شد، اما اجرای آن به صورت اختیاری و از طریق ارایه فرم‌های پستی بود که نتایج مفیدی برای دولت داشت. در سال ۱۹۴۰ با استفاده از تکنیک‌های پیشرفته آماری و نمونه‌گیری احتمالی انجام شد، که توانستند سوالات بیشتری را به پرسشنامه اضافه و نتایج را زودتر منتشر کنند. در سرشماری سال ۱۹۵۰ اولین کامپیوتر غیر نظامی که ۷ تن وزن داشت برای استخراج و تدوین جداول آماری مورد استفاده قرار گرفت.

در سرشماری سال ۱۹۶۰ تقریباً تمام عملیات پردازش اطلاعات توسط کامپیوتر انجام می‌گرفت و پاسخ‌ها به صورت علامت زده می‌شد و علامت‌ها خوانده می‌شدند که زمینه افزایش دقت و سرعت و کاهش هزینه سرشماری را فراهم کرد. پیشرفت‌های تکنیکی در سرشماری سال ۱۹۷۰ بیشتر شد، و داده‌های محدود (حدود ۲ میلیون رکورد) در اختیار محققان قرار گرفت تا استفاده تحقیقاتی کنند، این دسترسی در سال ۱۹۸۰ ساده‌تر و همگانی‌تر شد. در سال ۱۹۹۰ نه تنها اطلاعات سرشماری آن سال بلکه اطلاعات سرشماری سال‌های قبل نیز در اختیار محققان قرار گرفت و سیستم ارجاع و کدگذاری جغرافیایی یکپارچه هم اضافه شد. سرشماری‌های اخیر ایالات متحده چون قدیم با مراجعه به درب منازل صورت نمی‌گیرد. بلکه با الزام قانونی از طریق تکمیل فرم از سوی شهروندان انجام می‌شود. سرشماری سال ۲۰۰۰ از این نظر نقطه عطفی است زیرا اینترنت رسانه اصلی در انتشار نتایج سرشماری است. و تمام فایل‌های اطلاعاتی سرشماری که فایل‌های خلاصه نامیده می‌شوند به محض انتشار، قابلیت دانلود

شدن داشتند. و از انتشارات چاپی به شدت کاسته شد و دسترسی‌ها از طریق اینترنت یا خرید CD-ROM یا DVD صورت می‌گیرد.^۱

۲- اقتصاد آمار و اطلاعات

هرگونه طرح و برنامه‌ای که برای آمار و اطلاعات ارایه شود، مستلزم آن است که ابتدا ویژگی‌های اقتصادی این کالا (خدمت) و نقش آن در اقتصاد کنونی تجزیه و تحلیل شود. از این رو ابتدا وضعیت و ویژگی‌های اقتصادی آمار و اطلاعات و سپس اهمیت آن در اقتصادهای کنونی بررسی می‌شود.

۲-۱- آمار و اطلاعات؛ کالای عمومی یا خصوصی

یکی از مهم‌ترین مباحثی که در اقتصاد مطرح می‌شود تفکیک میان دو نوع کالای عمومی و خصوصی است و از طریق توضیح ضرورت و نیاز به تولید و عرضه کالای عمومی است که به اصل وجودی دولت می‌رسند. کالای عمومی آن دسته از کالاهایی‌اند که از یک سو رقابت‌ناپذیرند، یعنی مصرف هر فرد بر مصرف دیگری بی‌تأثیر است. برای مثال اگر در شهر امنیت برقرار شود، بهره‌مندی هر شهروند از این امنیت، تأثیری بر مصرف سایر شهروندان ندارد. یا اگر در منطقه‌ای آنتن تلویزیون وجود داشته باشد، و برنامه‌هایی را پخش کند، مصرف افراد تأثیری بر مصرف سایرین ندارد. از سوی دیگر هم غیر قابل انحصار است، یعنی نمی‌توان کسی را از مصرف آن محروم کرد. این دو ویژگی موجب می‌شود که مردم برای مصرف این کالا پولی پرداخت نکنند یا برای پرداخت

۱- سایت اینترنتی اداره سرشماری ایالات متحده آمریکا

(http://www.census.gov/history/www/census_then_now/)

پیشقدم نمی‌شوند، و منتظر می‌مانند که پس از تولید و مصرف دیگران، آنان نیز به صورت مجانی از آن کالا یا خدمت استفاده کنند، در نتیجه برای بخش خصوصی که هدف آن کسب سود است انگیزه‌ای برای تولید این کالاها و خدمات فراهم نمی‌شود، لذا دولت عهده‌دار تولید آن می‌شود و هزینه تولید را به صورت مالیات از مردم می‌گیرد. امنیت، قانون‌گذاری، دستگاه قضایی، بهداشت عمومی، محیط زیست و... جزو مشهورترین مصادیق از یک کالای عمومی است که دولت عهده‌دار تولید و عرضه آن است.

با این توصیف بخش اصلی آمارها و اطلاعات مصداق کالای عمومی خواهد بود و دولت متولی تولید آن می‌شود. زیرا تولید هر اطلاعی می‌تواند با مصرف مردم همراه شود، اما مصرف آن به وسیله هر فرد، تأثیری بر مصرف سایرین ندارد. هم‌چنین مشکل است که دیگران را از مصرف آن محروم کرد، مگر آنکه به کلی محرمانه و در دسترس چند تن محدود باقی بماند و به معنای دیگر عرضه نشود. نارسایی بازار برای کالاها و خدمات اطلاعاتی به دلایل دیگری هم رخ می‌دهد، از جمله اینکه در مالکیت فکری، هزینه تکثیر از یک اثر معمولاً کمتر از هزینه خرید نسخه اصلی است و این وضعیت کالای عمومی یا خصلت دارایی فکری است. در نتیجه تولیدکنندگان کالا یا خدمت، پاداش منصفانه دریافت نخواهند کرد و انگیزه تولید از میان می‌رود. برای جلوگیری از این خطر، قانون حق مولف، پروانه ثبت اختراع و قوانین سری تلقی نمودن برخی کالاهای تجاری را تجویز می‌کند، اما این حمایت‌ها به نوبه خود این پیامد را دارد که نویسنده یا ناشر تبدیل به انحصارگر یا تنها مالک کالا شود و این امر نیز به نوبه خود می‌تواند مشکل دیگری از نارسایی بازار را بوجود آورد.^۱

۱- کینگما، بروس آر، راهنمای تحلیل اقتصادی و هزینه سودمندی برای کارشناسان اطلاعات، ترجمه محمدحسین دیبانی و کبری سقاء پیرمرد، معشهد: کتابخانه رایانه‌ای: ۱۳۸۰، ص ۴.

هم‌چنین گفته شده است که رقابت برای حق ثبت ممکن است باعث تحقیقات بیش از حد و توزیع کمتر از حد شود لذا از موارد جایگزین حق ثبت برای ترویج اختراعات می‌توان به کمک‌های دولتی، جوایز تحقیقاتی و سازوکارهای خرید و یا قرارداد اشاره کرد.^۱ خطر دیگری هم تولیدکنندگان این نوع کالاها را تهدید می‌کند زیرا برحسب قاعده «برنده همه چیز را تصاحب می‌کند» تولیدکنندگان با این خطر بالقوه مواجه هستند که رقبای دیگر سریع‌تر باشند و با ارایه یافته‌ها خود دستاوردهای اطلاعاتی و تحقیقاتی آنها را بی‌ارزش و کمتر کنند و این امر ممکن است باعث تولید بیش از حد بهینه اطلاعات شود.^۲ یک راه برای حل این مشکل این است که حق امتیاز تولیدکننده محفوظ بماند، اما در عین حال راه استفاده از تولیدات فکری و اختراع یا اطلاعات خود را برای استفاده دیگران باز می‌گذارد.^۳

این برداشت از کالای عمومی مورد نقد قرار گرفته است، زیرا در عمل تولیدات کالایی و خدماتی را نمی‌توان در دو مقوله عمومی و خصوصی محدود کرد، بلکه آنها را باید برحسب یک طیف مرتب نمود و در نتیجه هر کالایی تا حدی خصوصی و تا حدی هم عمومی است، هم‌چنین برخی‌ها به درستی معتقدند که بخشی از این ویژگی‌ها مرتبط با چگونگی مطلوبیت مصرف‌کننده است و از همه مهمتر اینکه پیشرفت تکنولوژی و تدوین قوانین جدید می‌تواند بسیاری از کالاهای عمومی را تبدیل به کالای خصوصی کند.^۴ برای نمونه جایگزینی شبکه‌های تلویزیونی کابلی بجای موجی و نیز رمزی کردن

۱- Monika Büttler, Urs Birchler am, Information Economics, London: Routledge, ۲۰۰۷.

۲- همان: ۸۷

۳- همان.

۴- به نقل از:

سیگنال‌های امواج تلویزیونی، به طوری که غیر مشترکین نتوانند آنها را بگیرند، زمینه را برای تغییر و تحول کالای عمومی به خصوصی فراهم می‌کند. هم‌چنین تنظیم قوانین و مقررات دقیق حق مادی و معنوی و جلوگیری از تکثیر و اجرای کامل این موارد می‌تواند موجب خصوصی شدن یک کالای عمومی شود. این اتفاقات تا حدی برای کالای آمار و اطلاعات هم رخ داده است.

نکته دیگری که درباره آمار و اطلاعات رخ داده است، پیدا شدن گروه‌های مصرفی محدود از آمار و اطلاعات خاص است، که در نتیجه بخش خصوصی می‌تواند آن دسته از آمار و اطلاعات را تولید و مستقیماً در اختیار همان مصرف‌کننده قرار دهد، اما به موازات این تحولات به سوی خصوصی شدن تولید آمار و اطلاعات، اتفاق دیگری هم در جهت معکوس رخ داده است، اتفاقی که مشابه آن را در آموزش هم مشاهده می‌کنیم، به طوری که سطح معینی از آموزش در اکثر جوامع اجباری شده است، و تقاضای بیشتر خدمت آموزش نیز با استقبال حکومت‌ها مواجه می‌شود، زیرا این خدمت، بیش از آنکه نقش مصرفی داشته باشد، نقش سرمایه‌ای یا واسطه‌ای دارد و افزایش تقاضای آن مورد تأیید سیاست‌های اقتصادی است به همین منظور عرضه ارزان قیمت و مجانی آموزش و حتی اجباری کردن کسب آن، امری رایج است و جزو حقوق انسان‌ها شناخته شده است. آمار و اطلاعات، حداقل در سطوح معینی، واجد این مشخصه شده‌اند و باید تقاضای عمومی را برای آن بالا برد و با عرضه ارزان قیمت آن کوشید که این فرآیند و گرایش تقویت شود. این ویژگی لزوماً بدان معنا نیست که دولت‌ها مستقیماً تولید آمار و اطلاعات را در اختیار خود بگیرند، بلکه بدان معناست که بخش خصوصی هم می‌تواند آن را ارائه کند، اما دولت می‌تواند با تسهیلات لازم و حتی پرداخت یارانه‌ها، هزینه‌های تولید آن را کم کند تا با قیمت ارزان‌تری به مردم عرضه شود و تقاضا را برای آمار و اطلاعات افزایش دهد.

برای مثال در این زمینه می‌توان گفت که کمیسیون اتحادیه اروپا از گذشته مشغول ترویج استفاده بیشتر از اطلاعات موجود بوده است. در دهه ۱۹۷۰، این کمیسیون یورونت را به منظور ترویج استفاده بیشتر از خدمات پیوسته راه‌اندازی کرد و دو گروه کاری وظیفه ترغیب صنایع کوچک و متوسط را به منظور بهره‌برداری از اطلاعات فنی و اطلاعات پروانه‌های ثبت اختراع برعهده داشتند.

هم‌چنین در سطح بین‌الملل، یکی از تصمیم‌های اجلاس سران اقتصادی گروه ۷ در سال ۱۹۹۴، «توسعه یک زیرساخت اطلاع‌رسانی جهانی آزاد، رقابتی و یکپارچه» بود و به دنبال آن درباره مجموعه‌ای از اهداف عینی تصمیم‌گیری شد که عبارت است از «تشکیل گروهی سرنوشت‌ساز برای توجه به مباحث جامعه اطلاعاتی جهانی، و ترویج پیشرفت‌های بیشتر جامعه اطلاعاتی از طریق مبادلات اطلاعاتی».^۱

به طور خلاصه می‌توان گفت که آمار و اطلاعات واجد چند ویژگی هستند که موجب تمایز آن با سایر کالاها می‌شود و برنامه‌ریزی‌ها باید براساس این ویژگی‌ها صورت گیرد:

- می‌توان اطلاعات را فروخت بدون آنکه آن را از دست داد.
- تکثیر و دوباره ساختن آن بسیار ارزان است.
- نمی‌توان به صورت جدی آن را از میان برد.
- قابل ردگیری و شناسایی در یک فرد نیست.
- اغلب اوقات نمی‌توان جلوی انتشار آن را گرفت.
- اغلب نمی‌توان قبل از دانستن و شناخت، آن را ارزش‌گذاری کرد.
- می‌تواند دوباره واقعیات یا دوباره اطلاعات دیگران باشد.^۲

۱- هیل، مایکل: ۳۲۲-۳۲۳.

۲- همان، Birchler: ۱۶.

- از زاویه دیگر هم می‌توان برخی ویژگی‌ها را برای این کالا در نظر گرفت.
- عدم محدودیت و فناپذیری اطلاعات
 - استناد و فروش همزمان آن به چندین نفر
 - توانایی آن در ایجاد ارزش افزوده در کالاها یا خدمات
 - اشتغال‌زایی اطلاعات
 - خطر آفرین نبودن تولید بیش از حد اطلاعات
 - تأثیر زمان بر ارزش اطلاعات
 - انعطاف‌پذیری قیمت کالا
 - سودآوری و درآمدزا بودن تولید و تجارت اطلاعات در مقایسه نسبی با سایر تجارت‌ها
 - نقش اطلاعات به عنوان ماده اولیه برای کاستن از هزینه‌ها
 - عدم محدودیت و دائمی بودن مالکیت اطلاعات^۱
- یکی دیگر از مشخصات مهم کالای اطلاعات، نقل و انتقال بسیار ارزان قیمت آن و در شرایط کنونی در حد صفر بودن هزینه این کار است، ضمن اینکه ایجاد محدودیت‌های دولتی برای نقل و انتقال و صادرات و واردات و مقررات گمرکی برای آن تقریباً مشکل و ناشدنی است.
- نکته دیگری که در آمار و اطلاعات وجود دارد، خودزایی و گسترش‌پذیری آن است، که هرگونه تولید اطلاعاتی می‌تواند ماده خام برای تولید اطلاعات بعدی قرار گیرد. و از این نظر به صورت فزاینده‌ای بر تولید آن افزوده می‌شود.

۱- ابراهیمی، رحمان، اقتصاد اطلاعات و بازاریابی خدمات اطلاعاتی، مجله ارتباط علمی، دوره دهم، شماره دوم: بهمن ۱۳۸۷.

۲-۲- آمار و اطلاعات در اقتصاد

اگر سیر جوامع بشری را مرور کنیم، از جهت عوامل تولید تغییراتی را در این سیر مشاهده خواهیم کرد. در جوامع اولیه، گردآوری دانه و شکار، عنصر اصلی تولید، نیروی کار ساده است. در جوامع کشاورزی، زمین اولویت اول را پیدا می‌کند، و نیروی کار هم تا حدی باید در امر کشاورزی مطلع باشد. در جامعه صنعتی، سرمایه، زمین و نیروی کار نقش عوامل تولید را ایفا می‌کنند، با این تفاوت که نیروی کار باید ماهرتر و آموزش‌دیده‌تر باشد. اما در جامعه فراصنعتی، نیروی کار، زمین، سرمایه و اطلاعات عوامل اصلی تولید هستند، گرچه در همه مراحل چهارگانه اطلاعات و دانش تا حدی حضور دارند و به مرور بر نقش آنها هم افزوده می‌شود، اما در مرحله جهان‌اطلاعاتی، نقش اطلاعات و دانش تحولی کیفی پیدا می‌کند، و کاربرد آن به منبع اصلی ارزش افزوده تبدیل می‌شود. این یافته فقط مربوط به سال‌های اخیر نیست، بیش از نیم قرن قبل محققان نشان داده بودند که تنها بخش کوچکی از رشد کشورهای صنعتی ناشی از افزایش سرمایه بوده است، و بخش اعظم آن ناشی از آموزش نیروی کار و تولید اطلاعات در قالب تحقیق و توسعه (R&D) بوده است.^۱ در این مرحله نقش و سهم نیروی انسانی متخصص نیز نسبت به گذشته افزایش پیدا می‌کند. این تحول را به نحو دیگری هم می‌توان نشان داد، اگر سهم تاریخی ماده و انرژی و اطلاعات را در قدرت و ارزش افزوده مقایسه کنیم، به مرور از سهم اولی کاسته و به دومی اضافه شده و در مرحله پیشرفته‌تر، سهم اطلاعات نیز در حال فزونی یافتن بر سهم انرژی و ماده است. اهمیت این تحول به گونه‌ای است که بخش‌بندی سنتی اقتصاد (کشاورزی، صنعت و خدمات) در حال تجدیدنظر و

بخش چهارم اقتصاد یا همان بخش اطلاعات از دل سایر بخش‌ها بیرون آمده است. این بخش شامل تولید اطلاعات، اشتراک و انتشار اطلاعات، و ICT^۱، مشاوره، آموزش و تحقیق و توسعه و موارد مشابه می‌شود. بخش چهارم، بخشی است که شرکت‌ها به منظور توسعه و ارتقای خود، در آن سرمایه‌گذاری می‌کنند، تحقیقات می‌تواند در زمینه کم کردن هزینه‌ها، افزایش بهره‌وری، تولید ایده‌های خلاق و روش‌های نوین تولید موثر باشد.^۲ این تحولات موجب شده است که صاحب‌نظران بکوشند تا تصویری تحلیلی‌تر از روند موجود ارائه دهند و آن را تئوریزه کنند.

ونریز معتقد است که ماهیت فعالیت‌های اقتصادی را می‌توان با توجه به رجحان ماده، انرژی و اطلاعات تعریف کرد. هم‌چنین اطلاعات نه تنها یک عامل تولید (همراه با سرمایه، نیروی کار و زمین) است، بلکه یک کالای تولیدی قابل فروش در بازار هم هست که ارزش مصرفی هم دارد. به علاوه هر تولید دیگری هم بجز آنکه واجد ارزش مصرفی و مبادلاتی است، ارزش اطلاعاتی هم دارد، جنبه اطلاعاتی هر تولید معرف R&D یا تحقیق و توسعه است. در چنین ساختاری نیروی کار نیز با توجه به ماهیت آن به دو دسته نیروی کار اطلاعاتی و غیر اطلاعاتی تقسیم می‌شود. و فعالیت‌های اطلاعاتی، تشکیل‌دهنده بخش بزرگ و جدید اقتصاد در کنار سه بخش دیگر اقتصاد است. در این اقتصاد نوآوری‌ها نتیجه تولید اطلاعات جدید هستند که شامل اطلاعات جدید، روش‌های نوین تولید، حق اختراع و... است، و بالاخره اینکه گسترش نوآوری‌ها باعث تغییر و جابجایی ساختاری - بخشی در اقتصاد می‌شود که ممکن است تدریجی باشد یا باعث به وجود آمدن بحران شود.^۳

۱- Organization of economic cooperations and development

۲- www.en.wikipedia.org/wiki/Quaternary_sector_of_the_economy

۳- Veneris, Y., (۱۹۹۰), Modeling The Transition from the industrial to the informational Revolution, Environment and planning.

در تقسیم‌بندی جزئی و دقیق‌تر، پورات کارگران را به سه بخش تقسیم می‌کند، گروه اول کارگران بخش اطلاعاتی اولیه. گروه دوم کارگران بخش اطلاعاتی ثانویه و بالاخره کارگران غیر اطلاعاتی جای دارند. بخش اطلاعاتی اولیه شامل همه افرادی است که سازمان‌هایی شاغل هستند که محصول یا خدمات اصلی آنها اساساً اطلاعات‌مدار است (مثل مراکز آماری، پژوهشی، رسانه‌ای) و بخش اطلاعاتی ثانویه شامل افرادی است که در سازمان‌های دیگر شاغلند، اما فعالیت آنان نیز اطلاعات‌مدار است. وی تخمین می‌زند که نیمی از نیروی کار ایالات متحده درگیر فعالیت‌های اطلاعاتی هستند که به طور مساوی میان بخش‌های اطلاعاتی اولیه و ثانویه تقسیم شده‌اند.^۱ هم‌چنین بخش ICT منبع بزرگی در رشد اشتغال بوده است. در دوره ۲۰۰۰-۱۹۹۵، در حوزه OECD، اشتغال در این بخش به حدود ۳ میلیون نفر رسید. مثلاً میانگین سالانه نرخ اشتغال بیشتر از ۴ درصد بوده که حدود ۳ برابر این نرخ در بخش تجاری است. خدمات ICT مولد این رشد بوده‌اند؛ اشتغال در بخش تولیدی ICT عموماً از همان روند کاهنده رشد اشتغال کل در بخش تولیدی پیروی کرده است، البته با وسعت کمتر.^۲

آمار و اطلاعات برجسته‌ترین نقش خود را در افزایش و سهم خود در تولید ناخالص داخلی نشان داده است، برای نمونه بخش کوچکی از این بخش که شامل اتحادیه‌های خبری، خدمات اطلاعات آن‌لاین و پردازش اطلاعات می‌شود، مشترکاً ۸۸/۶ میلیارد دلار را در سال ۲۰۰۳ برای ایالات متحده عاید کرده‌اند.^۳ مطالعات نشان داده است که در سال ۱۹۹۲، ۵۵/۹ درصد از GNP کل ایالات متحده، در اقتصاد اطلاعات تولید شده بود. این سهم از GNP رشدی ۶/۳

۱- portal.nlai.ir/daka/Wiki/۲۰Pages/اقتصاد۲۰%اطلاعات.aspx

۲- Measuring the Information Economy OECD Publications, France, ۲۰۰۲.

۳- Service Sector In today's Information Economy, Uday Apte, Hiranya & Nath; S.M.U. Dallas, Texas. USA.

درصدی را از سال ۱۹۶۷ تجربه کرده است. از آنجا که در طی این دوره زمانی GNP واقعی تقریباً دو برابر شده است، این نشان‌دهنده رشد عظیم اقتصاد اطلاعات است. مولفه‌های اطلاعاتی صنایع خدماتی، از ۱۴/۹ درصد کل GNP در ۱۹۶۷ به ۲۲/۶ درصد در ۱۹۹۲ رشد کرده‌اند در حالی که سهم بخش‌های تولید و ساخت و ساز کاهش داشته است. هم‌چنین یک رشد حاشیه‌ای در سهم بخش دولتی وجود داشته است.^۱

تحول در بخش اطلاعات. طبعاً ناشی از تغییرات و رشد در زیرمجموعه‌های این بخش بوده است برای نمونه براساس داده‌های واحد آمار کتابداری و اطلاع‌رسانی، درآمد بریتانیا از صنعت اطلاع‌رسانی الکترونیکی در سال ۱۹۹۴ به ۲۸۸۱ میلیون پوند رسید که این رقم با میزان درآمد ایران از طریق فروش نفت در همان سال برابری می‌کند.^۲ یک زیربخش مهم اقتصاد اطلاعات ICT است که بیشترین رشد را در چند دهه گذشته داشته است، آمارهای کشورهای عضو OECD نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری در ICT از کمتر از ۱۰ درصد کل سرمایه‌گذاری در بخش صنعت در اوایل دهه ۱۹۸۰ به میزان بین ۱۰ درصد تا ۳۰ درصد در سال ۲۰۰۰ رشد پیدا کرده است. سهم اینگونه سرمایه‌گذاری به طور مشخص در ایالات متحده، فنلاند و استرالیا بالاتر است.^۳ سرمایه‌گذاری در سرمایه فیزیکی نقش مهمی را در رشد اقتصادی بازی می‌کند. چرا که باعث گسترش و تجدید سهم سرمایه و فراهم آوردن شرایط ورود تکنولوژی جدید در فرآیند تولید می‌شود. سرمایه‌گذاری در ICT در سال‌های اخیر، پویاترین مولفه این سرمایه‌گذاری فیزیکی بوده است. این تحولات در تجارت خارجی

۱- همان.

۲- ابراهیمی، رحمان، همان.

۳- Measuring the Information Economy OECD Publications, France. ۲۰۰۲.

چشمگیرتر است. تخمین‌های حساب ملی از ارزش تولیدات، بر مبنای تعریف OECD از صنایع تولیدکننده ICT، نشان می‌دهد که تولیدات ICT به عنوان قسمتی از تولیدات بخش تجاری (به جز کشاورزی) چیزی میان ۴ درصد تا ۱۵ درصد در کشورهای عضو IECD در سال ۲۰۰۰ بوده است. سوئد و فنلاند به صورت وسیعی در تولید وسایل ارتباطی به تخصص رسیدند و سهم ICT از تولید کل را در دوره ۲۰۰۰-۱۹۹۵ تقریباً دو برابر کردند.

هم‌چنین دهه ۱۹۹۰ شاهد یک جایجایی در ترکیب تجارت خارجی کالاهای تولیدی اعضای OECD به سمت تولیدات ICT بود. تبدیل مبادله در تولیدات ICT به مبادله در فعالیت‌های ICT، نشان‌دهنده رشد اهمیت بخش ICT در تجارت کل است. در سال ۱۹۹۰، تجارت در کالاهای ICT، تعریف شده به عنوان میانگین صادرات و واردات، معادل بیش از ۱۲ درصد تجارت کالاها در OECD بود. در سال ۲۰۰۰ این سهم به ۲۰ درصد رسید. صادرات و واردات ICT تقریباً به همین میزان از صادرات و واردات کل (۱۸ درصد از واردات و ۱۷ درصد از صادرات) سهم داشته‌اند.^۱ چنین تحولاتی ریشه در نوآوری و اختراع در زمینه ICT هم داشته است، به طوری که موتور محرک پیشرفت محسوب شده است چنانچه در طول دهه ۱۹۹۰، حق ثبت اختراع در حوزه ICT در محدوده OECD با نرخ ۱۰ درصد رشد کرد و به طور کل نرخ درخواست حق ثبت را دو برابر کرد (۵ درصد). در سال ۱۹۹۸، حق ثبت ICT نمایانگر حدود ۱۶ درصد از کل درخواست‌های حق ثبت در حوزه کشورهای OECD بود. در میان کشورهای پیشرفته، کشورهای شمال اروپا مانند فنلاند، سوئد، نروژ، هلند و انگلستان در

این زمینه پیشرفته‌تر هستند، بویژه فنلاند و سوئد مزیت نسبی خود را در چند سال اخیر بر روی همین بخش قرار داده‌اند.^۱

بجز اقتصاد کلان، در سطح اقتصاد خرد هم به دلیل اهمیت روزافزون، آمار و اطلاعات ارزشمندتر شده است، برخی برآوردها نشان داده است که افراد متخصص ۶۰ درصد وقت خود را صرف ارتباط و کار با اطلاعات می‌کنند، این افراد هزینه‌هایی را برای به دست آوردن اطلاعات و استفاده از آن متحمل می‌شوند، اما برآورد شده است که منافع مستقیم حاصل از استفاده از اطلاعات برای آنان، ده برابر آن چیزی است که هزینه کرده‌اند.^۲ سهم و نقش اطلاعات در تجارت، صنعت، چنان تعیین‌کننده شده است که بحث کردن درباره اصل آن توضیح واضح خواهد بود و جزییات چگونگی این تأثیر هم از مقوله این پژوهش خارج است.

۳- آمار در ایران

۳-۱- پیشینه تاریخی

واژه آمار ریشه در زبان کهن ایرانیان دارد و پیشینه آن در ایران نیز با شکل‌گیری دولت فراگیر هخامنشیان گره خورده که جمع‌آوری آمار و اطلاعات درباره نفوس، محصولات کشاورزی و... را شامل می‌شد. به گواه سنگ‌نوشته‌ها در زمان داریوش به منظور جمع‌آوری آمار، تشکیلات منظمی وجود داشته است و دفاتر مالیاتی و نظامی تدوین و بودجه مملکتی براساس آن تنظیم می‌شده است. بعدها ساسانیان توجه بیشتری به آمار داشتند، به گونه‌ای که در زمان

۱- همان: ۱۴ و ۱۹.

۲- portal.nlai.ir/daka/Wiki/۲۰Pages/اقتصاد۲۰%اطلاعات.aspx

انوشیروان سن و میزان ثروت افراد نیز تعیین می‌شده است.^۱ فارغ از این کوشش‌های ناپیوسته در تاریخ ایران، اما از اولین تلاش‌هایی که در زمینه تولید آمار در ایران اطلاع داریم به کمتر از دو قرن پیش بازمی‌گردد. اولین سرشماری در دوره قاجاریه به وسیله میرزا حسین خان سپهسالار طرحی برای اجرای اولین سرشماری تهیه شده بود که دارای دستورالعمل نسبتاً کاملی برای مجریان سرشماری نیز بود که در اثر درگذشت میرزا حسین خان به اجرا در نیامد. در سال ۱۲۶۶، سرشماری جمعیت شهر تهران تحت عنوان تشخیص نفوس دارالخلافه انجام شد، در سال‌های ۱۲۶۲ و ۱۳۰۱ هم سرشماری‌های جمعیتی در محدوده شهر تهران انجام شد، ولی هیچکدام نظام‌مند و قابل مقایسه نبود.

در مجموع می‌توان گفت که در قرن ۱۹ میلادی وضعیت آماری در ایران بسیار نامناسب بود^۲ و آنچه که از آن زمان وجود دارد، برآوردهایی است که قاعدتاً دارای خطاهای زیادی هستند، و این وضع بجز آنکه ناشی از عدم پیشرفت جامعه ایران بود، محصول وضعیت خاص سیاسی و پراکندگی قومی و فقدان دولت متمرکز نیز بود. به همین دلیل از اوایل قرن بیستم که دولت مرکزی جدید شکل گرفت و تغییراتی در ارتباطات، آموزش و اقتصاد آغاز شد، نیاز به آمار نیز غیر قابل انکار شد. با شکل‌گیری دولت متمرکز و جدید در ایران اولین داده‌های آماری از طریق ثبت حوادث چهارگانه، تولد، مرگ، ازدواج و طلاق در سال ۱۲۹۷ هجری شمسی صورت گرفت و چون این اولین مرجع تولید آمار مهم بود، بعدها دو کلمه آمار و ثبت احوال در عنوان نهاد متولی این کار قرار گرفتند و اداره کل آمار و ثبت احوال آغاز به کار کرد.

۱- بدیع‌زادگان، تاریخچه سرشماری نفوس در ایران، اندیشه آماری، سال دوم، شماره اول، ص ۴۷.

۲- آبراهامیان، پرواند، ایران بین دو انقلاب، ترجمه احمد گل‌محمدی و محمدابراهیم فتاحی، تهران: نشر نی:

در سی‌ام دی ماه ۱۳۰۳ دولت طی مصوبه‌ای ضوابط و دستگاه گردآوری‌کننده آمار در کشور را مشخص ساخت، و براساس آن اداره کل احصائیه و ثبت احوال در وزارت داخله (کشور) متولی این کار شد و شورایی نیز وظیفه هماهنگی فعالیت‌های آماری در وزارتخانه‌ها را عهده‌دار بود که در سال ۱۳۱۴ خورشیدی به نام شورای عالی آمار نامیده شد و اداره مذکور هم به اداره کل آمار و ثبت احوال تغییر یافت.

پس از تصویب قانون سرشماری در سال ۱۳۱۸ و در اجرای این قانون سرشماری نفوس از دهم اسفند ماه همان سال توسط اداره ثبت احوال و به صورت آزمایشی در شهر کاشان و سپس به تدریج تا سال ۱۳۲۰ در سی و پنج شهر دیگر ایران به اجرا درآمد. ولی به علت جنگ قطع شد، در حالی که سرشماری کاملی بود. در سال ۱۳۲۰ سرشماری ناقصی به منظور جیره‌بندی و توزیع کالا بزرگ انجام گرفت که طبعاً نتیجه آن جالب نبود.

پس از آنکه گرد و خاک ناشی از جنگ دوم فرو نشست و حکومت ثبات نسبی یافت، هم‌چنین پس از تأسیس سازمان برنامه در سال ۱۳۲۸ و پس از تدوین اولین برنامه عمرانی (۱۳۲۷-۱۳۲۳) نیاز به آمار بیش از پیش احساس شد. در سال ۱۳۳۱ سازمان اداره کل آمار عمومی تشکیل و آغاز بکار کرد و مقدمات سرشماری سال ۱۳۳۵ فراهم شد. از آن پس نه تنها هر ده سال یک بار و تاکنون ۶ بار (بعلاوه سال ۱۳۷۰) این سرشماری انجام شد، بلکه آمارگیری‌ها در زمینه‌های دیگر از جمله امور کشاورزی، صنعتی، بودجه خانوار و نیز آمارگیری‌های نمونه‌ای نیز آغاز گردید و با گسترش فعالیت‌های مذکور، در سال ۱۳۴۴ مطابق قانون؛ اداره آمار عمومی به مرکز آمار ایران تبدیل شد و به سازمان برنامه و بودجه الحاق شد، و آخرین تغییرات قانونی پیش از انقلاب در این مورد نیز در سال ۱۳۵۳ انجام و مرکز آمار دارای تشکیلات جدید شد. مرکزی که نه تنها رأساً اقدام به تولید آمار می‌کند و هر سال نشریات متعددی در زمینه‌های

آماري منتشر مي‌کند، بلکه از طريق شوراي عالي آمار؛ عملکرد توليد آمار ساير موسسات دولتي را هدايت کرده و هماهنگي ميان تامي اين مجموعه را عهده‌دار است. با راه‌اندازي سايت مرکز آمار ايران از ابتدای دهه هشتاد، امکان دسترسي بي‌واسطه و در سطح بين‌المللي به اطلاعات آماری اين مرکز هم فراهم شد.

۲-۳- مراکز فعال

- مراکز دولتي

اولين نهادي که به صورت نظام‌مند و رسمي و نيز ماندگار در ايران جديد مشغول ثبت داده‌هاي آماری گرديد، اداره ثبت احوال بود که به معنای دقيق کلمه کار آن جمع‌آوری آمار محسوب نمی‌شد، از اين رو در ادامه ضرورت جمع‌آوری آمار به عهده اداره‌ای در وزارت کشور گذاشته شد، و سپس در سال ۱۳۱۸ قانون سرشماری از تصويب مجلس شوراي ملي گذشت اما اوضاع سياسي بعد از آن مانع از شکل‌گيري سرشماری شد. پس از اجرائ اولين سرشماری در سال ۱۳۳۵ و پيش از دومين سرشماری در سال ۱۳۴۵، براساس قانون؛ اداره آمار عمومي از وزارت کشور منتزع و به نام مرکز آمار ايران به سازمان برنامه و بودجه ملحق شد، و به عنوان اصلي‌ترين مرکز جمع‌آوری آمار شناخته شد، البته پيش مرکز آمار نيز ادارات و مراکز مختلفی برحسب وظايف خود مشغول تهيه آمار تبتي و نيز آمارهاي ديگر بودند، که مهم‌ترين آنها بانک مرکزی ايران بود. اين بانک شاخص قيمت کالاها و خدمات را از سال ۱۳۱۴ تهيه می‌کرده است، از سال ۱۳۳۸ نيز گزارش اقتصادي کشور را ارايه داده است که در نوع خود اولين آمارهاي رسمي در اين شکل و قالب است و از آن پس تا امروز نيز اين گزارش کامل‌تر از پيش ارايه شده است. تهيه آمار حساب‌هاي ملي، آمار پولي و بانکی و ارزي و شاخص قيمت‌ها جزو فعاليت‌هاي آماری مهم اين بانک است. اما در کنار اينها، ده‌ها مورد ديگر آمار از طريق شيوه نمونه‌گيري تهيه و منتشر می‌کند.

سایر مراکز و وزارتخانه‌ها نیز به تناسب حوزه مسئولیت‌های خود آمارهای ثبتی را تولید می‌کنند هم‌چنین با همکاری مرکز آمار با روش‌های دیگر آماری از جمله سرشماری یا نمونه‌گیری برخی آمارهای مورد نیاز را تولید می‌کنند. وزارت جهاد و کشاورزی در زمینه آمار تخصصی کشاورزی و صنایع وابسته؛ وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی مجموعه‌ای از آمارهای درمانی و بهداشتی، مرگ و میر، بیماری‌ها و باروری؛ وزارت کار آمارهای مربوط به اشتغال، بیکاری، نیروی انسانی و کارگاه‌ها؛ سازمان ثبت احوال درباره وقایع چهارگانه و اسامی افراد؛ وزارت صنایع و معادن درباره تولیدات صنعتی، سرمایه‌گذاری و شاغلین و استخراج معادن و موافقت‌های اصولی و...؛ وزارتخانه‌های آموزش و پرورش و علوم نیز آمارهای مربوط به کلیه سطوح آموزشی را به تفکیک مناطق و جنسیت و رشته و کادر آموزشی و غیر آموزشی و افراد در حال تحصیل و...؛ وزارت نیرو گزارش‌های مهم آماری سالانه انرژی؛ وزارت اقتصاد و دارایی آمارهای مربوط به بودجه و مالیات و... و نیز وزارتخانه‌های مسکن، تعاون، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نفت و سازمان مدیریت و شهرداری‌ها و... هر کدام به تناسب اطلاعات و آمارهای مربوط به حوزه وظایف و فعالیت‌های خود را تهیه و تولید و عرضه می‌کنند.

اما کماکان مرکز آمار ایران مهم‌ترین سازمان دولتی تولید و عرضه‌کننده آمار است، که ضمن همکاری و نظارت بر تولید آمار سایر دستگاه‌ها، رأساً نیز عهده‌دار سرشماری‌های ده ساله، و آمارگیری‌های نمونه‌ای و نیز استاندارد کردن نظام آماری و یکسان‌سازی تعاریف و شیوه‌های آمارگیری است. این مرکز با انتشار سالنامه آماری کشور و انتشارات متعدد دیگر نقش و سهم اصلی را در نظام تولید آمار کشور عهده‌دار است.

- مراکز خصوصی

با توجه به تصور و ذهنیتی که از انحصاری و دولتی بودن تولید آمار در کشور وجود داشته است، مراکز خصوصی در این زمینه فعالیتی در خور نداشته‌اند. با سابقه‌ترین مراکز خصوصی که در زمینه آمار و اطلاعات نقش داشته‌اند، موسسات مشاوره‌ای و پژوهشی هستند که به سفارش مراکز دولتی طرح‌هایی را انجام می‌دهند که طبعاً یافته‌های آنها که معمولاً از طریق نمونه‌گیری به دست می‌آید، یکی از اجزای تولیدات آماری کشور است، هرچند این نوع آمار که با هزینه دولتی و عمومی تهیه می‌شود، کمتر در دسترس عموم و کاربران قرار گرفته است، ضمن آنکه به علت فقدان استمرار و نیز عدم نظارت بر شیوه‌های اجرایی آن، از یک سو اعتبار آنها کم یا حداقل غیر معین است، و از سوی دیگر به دلیل فقدان پیوستگی قابلیت مقایسه در طول زمان را ندارند. بخشی از این موسسات برای سازمان‌های بین‌المللی و فرامرزی نیز آمارهایی را تولید می‌کنند که این آمارها معمولاً منتشر شده و در دسترس قرار می‌گیرند. البته بخش خصوصی نیز سفارش‌هایی را به این مراکز آماری خصوصی می‌دهد، اما ظاهراً حجم مالی این سفارش‌ها چندان نیست.

برای فعال کردن بخش خصوصی در زمینه تولید آمار و واگذاری بخشی از فعالیت تولید آمار به بخش خصوصی در چند سال اخیر کوشیده شده است که امکان تأسیس شرکت‌های آماری برای بخش خصوصی فراهم شود که تشخیص صلاحیت و رتبه‌بندی آنها به منظور انجام کار برای مراکز دولتی به مرکز آمار ایران واگذار شده است. اعضای اصلی این شرکت‌ها معمولاً از بازنشسته‌های همین مرکز هستند. برای صدور مجوز، لازم است که هر شرکت حداقل در یک رشته از رشته‌های تعیین شده صلاحیت انجام فعالیت‌های آماری داشته باشد. نظام امتیازدهی به این شرکت‌ها نوعی الگوبرداری از نظام مشابه معاونت

برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور برای شرکت‌های پیمانکاری و مشاوره‌ای به منظور اجرای طرح‌های عمرانی است.

شرکت‌های آماری می‌توانند در رشته‌های مختلف به فعالیت آماری بپردازند، اما در هر رشته حداقل باید سه کارشناس و متخصص مورد تأیید مرکز آمار داشته باشند، که در این صورت شرکت مجوز پایه سوم را کسب می‌کند، و برای شرکت‌های پایه یک این تعداد باید حداقل ۵ نفر باشد. البته در عمل این افراد فعال تمام‌وقت نیستند و عمدتاً فقط اسمی از آنها در شرکت وجود دارد. در کنار این شرکت‌ها مرکز آمار ایران، کارشناسان آماری را نیز تعیین صلاحیت کرده است تا بخش خصوصی به صفت حقیقی نیز فعال شود تا زمان اجرای این تحقیق ۴۴ شرکت آماری و ۱۳ کارشناس آماری تأیید صلاحیت شده و دارای مجوز هستند، گرچه برخی از این شرکت‌ها فعالیت تمام‌وقت نداشته‌اند. اما در هر حال مشکلات و موانع موجود موجب می‌شود که مراکز خصوصی نقش آفریننده‌ای در تولید آمار نداشته باشند و صرفاً منتظر ارجاع بخشی از فعالیت آماری مراکز دولتی به آنها باشند، در شرایط کنونی مراکز خصوصی که رأساً به تولید و عرضه آمار مشغول باشند، بسیار کمیاب هستند.

۳-۳- نظام و سیاست‌های آماری

در رأس نظام آماری ایران، شورای عالی آمار قرار دارد که زیر نظر معاون رییس جمهور و با حضور معاونان وزارتخانه‌های ذی‌ربط است. در کنار این شورا و به عنوان بازوهای تخصصی آن کمیسیون‌های تخصصی قرار دارند که موضوعات را بررسی و به شورا ارائه می‌دهند. شورای عالی آمار مسئولیت سیاست‌های کلی، توزیع فعالیت‌های آماری، اولویت‌های آماری و بررسی و تأیید بودجه و اعتبار و آیین‌نامه‌ها و لوایح آماری را عهده‌دار است. مرکز آمار ایران

مصوبات آن را پیگیری و اجرا می‌کند و کمیته‌های آماربخشی در مرکز آمار، اجرای سیاست‌های شورای عالی را در هر بخش پیگیری می‌کنند. مهم‌ترین رکن نظام آماری کشور مرکز آمار ایران است که بجز انجام سرشماری‌های ده ساله و آمارهای نمونه‌ای، متولی تهیه و بهنگام نگهداشتن چارچوب‌های آماری، استاندارد کردن تعاریف و شیوه‌ها، تهیه و انتشار سالنامه، بررسی‌های آماری، چاپ و انتشار، راهنمایی‌های فنی و خدمات آماری به بخش‌های دولتی و خصوصی را عهده‌دار است.

۳-۴- برنامه ملی آمار

آخرین سیاست‌های آماری کشور در قالب برنامه ملی آمار (۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸) تدوین شده است.^۱ این برنامه براساس ماده ۵۶ قانون برنامه چهارم توسعه و بنده از محور چهارم سند تلفیقی اسناد توسعه‌بخشی و فرابخشی این برنامه که درباره آمار است تهیه شده است. مطابق این بند:

- رعایت و اجرای کلیه مفاد برنامه ملی آمار کشور موضوع ماده ۵۶ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور مصوب موری ۱۳۸۴/۴/۸ شورای عالی آمار لازم‌الاجرا است، بخشی از اقدامات مهم و اساسی عبارتند از:
- مطالعه و بررسی قانون مرکز آمار ایران با تکیه بر اهداف، وظایف و جایگاه مرکز و شورای عالی آمار و واحدهای آماری دستگاه‌های اجرایی کشور در نظام آماری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور)

۱- برنامه ملی آمار کشور، ۱۳۸۴-۱۳۸۸، ریاست جمهوری، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، مرکز آمار ایران، آبان ۱۳۸۶.

- فراهم نمودن تمهیدات لازم برای اصلاح و متناسب‌سازی تشکیلات مرکز آمار ایران و واحدهای آمار و اطلاعات مستقر در دستگاه‌های اجرایی (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور)
- فراهم نمودن تمهیدات لازم به منظور ارتقای کمی و کیفی نیروی انسانی مرکز آمار ایران و واحدهای آماری سایر دستگاه‌های اجرایی متناسب با تشکیلات آنها (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور)
- تعیین و اجرای راهکارهای لازم به منظور ارتقای انگیزه شغلی کارکنان واحدهای آمار و اطلاعات دستگاه‌های اجرایی (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور)
- تامین اعتبارات لازم برای اجرای طرح‌های آماری و سایر فعالیت‌های آماری مصوب شورای عالی آمار (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور)
- فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای استقرار نظام آمارهای ثبتي (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور)
- تهیه و اعلام تعاریف، مفاهیم، طبقه‌بندی و سایر استانداردهای آماری مورد نیاز دستگاه‌های اجرایی (مرکز آمار ایران)
- رعایت تعاریف و مفاهیم و طبقه‌بندی و استانداردهای اعلام شده از سوی مرکز آمار ایران
- نظارت مرکز آمار ایران بر تمام مراحل تهیه، اجرا، استخراج و انتشار نتایج طرح‌های آماری
- تهیه ضوابط و آیین‌نامه‌های مربوط به نحوه ارزیابی و بهبود کیفیت آمارهای حاصل از طرح‌های آمارگیری تا پایان ۶ ماهه اول سال ۱۳۸۵ (مرکز آمار ایران)
- اطلاع‌رسانی جامع و موثر متناسب با شیوه‌های نوین اطلاع‌رسانی در گستره جهانی (مرکز آمار ایران)

- طراحی و ایجاد پایگاه اطلاعات آماری کشور، تغذیه و به روزرسانی اطلاعات آماری مورد نیاز (مرکز آمار ایران)
- سنجش و ارزیابی وضعیت فرهنگ آماری و ارائه گزارش آن به هیأت دولت (مرکز آمار ایران)
- تقویت و حمایت از پژوهشگران آمار در دستگاه‌های اجرایی (مرکز آمار ایران)
- ایجاد گرایش آمارهای رسمی در رشته آمار دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی (وزارت علوم تحقیقات و فن‌آوری)
- ایجاد بستر ارتباطی مطمئن، با سرعت مناسب و امنیت بالا برای ایجاد پایگاه‌های اطلاعات آماری اطلاع‌رسانی (وزارت ارتباطات و فن‌آوری اطلاعات)
- منظور کردن مطالب مناسب آماری به صورت جذاب و با کیفیت مطلوب در برنامه‌های آموزشی و کتاب‌های درسی سطوح مختلف تحصیلی (وزارت آموزش و پرورش)
- تهیه برنامه‌های مناسب برای ارتقای فرهنگ آماری از سال اول برنامه چهارم توسعه (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)
- تولید و پخش برنامه در جهت ارتقای فرهنگ آماری و عمومی‌سازی آمار در جامعه (صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران)
- طراحی و تدوین دوره‌های آموزشی مورد نیاز شاغلان واحدهای آماری در چارچوب دوره‌های آموزشی اعلام شده از طرف مرکز آمار ایران
- ارسال طرح‌های آماری توسط دستگاه‌های اجرایی به دبیرخانه شورای عالی آمار تا تیر ماه هر سال جهت تصویب در شورای عالی آمار
- ساماندهی حداقل دو سیستم اطلاعاتی - عملیات براساس ضوابط پیشنهادی مرکز آمار ایران تا پایان سال اول برنامه چهارم توسعه (دستگاه‌های اجرایی)

- ارسال طرح‌های ساماندهی سایر سیستم‌های اطلاعاتی - عملیاتی دستگاه‌ها به مرکز آمار ایران تا پایان تیر ماه هر سال جهت تصویب در شورای عالی آمار (دستگاه‌های اجرایی)
 - ارسال داده‌های ثبتی مورد نیاز پایگاه اطلاعات آماری کشور، به‌هنگام‌سازی چارچوب کارگاه‌های کشور و سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی ترجیحاً به صورت برخط به مرکز آمار ایران (دستگاه‌های اجرایی)
 - ارسال طرح‌های پژوهشی مورد نیاز دستگاه‌های اجرایی به مرکز آمار ایران تا پایان تیر ماه هر سال
 - آماده کردن اطلاعات و آمارهای رسمی مورد نیاز پایگاه اطلاعات آماری کشور طبق استانداردهای مصوب شورای عالی آمار تا پایان سال اول برنامه چهارم
 - تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های دستگاه‌های اجرایی با استفاده و استناد به آمارهای رسمی مورد تأیید مرکز آمار ایران (کلیه دستگاه‌های اجرایی)
- برنامه ملی آمار که سیاست‌ها و برنامه‌های بخش آمار را برای سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ تعیین می‌کند، در آخرین جلسات دولت هشتم در ۱۳۸۴/۵/۵ به تصویب رسید. این سند پیش از آن در ۱۳۸۴/۴/۸ در جلسه شورای عالی آمار نیز تصویب شده بود. این سند براساس قانون برنامه چهارم که طی آن دولت مکلف شده بود که در پایان سال اول برنامه ملی آمار را تهیه نماید، تدوین شده است. مرکز آمار با همکاری سایر بخش‌ها این برنامه را تهیه و باید هر ۶ ماه یکبار گزارشی را از اجرای مواد مصوب به شورای عالی آمار ارائه دهد.
- براساس ماده ۲ این برنامه، چشم‌انداز مطلوب آمار کشور به صورت زیر ترسیم شده است:
- نظام آماری کشور نظامی کارا و پویا مبتنی بر فن‌آوری‌های نوین و مشارکت توانمند و علمی تمام ارکان در مسیر تأمین نیازهای آمارهای رسمی کشور است

که در آن آمارهای روزآمد، قابل اعتماد و متناسب با نیازهای آماری کاربران بر پایه روش‌های مطلوب و با کیفیت مورد قبول تهیه و با استفاده از شیوه‌های اطلاع‌رسانی جامعه و موثر به صورت سریع، آسان و با محرمانگی اطلاعات فردی در دسترس کاربران قرار می‌گیرد. در این نظام، آمارهای ثبتي ساماندهی شده، فرهنگ آماری پاسخگویان، تهیه‌کنندگان و استفاده‌کنندگان آمار ارتقاء یافته و زمینه‌های مشارکت موثر آنان در فرآیندهای فعالیت‌های آماری تأمین می‌شود. در چشم‌انداز مطلوب، استفاده از آمار توسط مجموعه برنامه‌ریزان، سیاستگذاران و سایر کاربران به نحو فراگیر و مطلوب انجام شده و فرهنگ تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و قضاوت بر پایه سنجش‌های متکی بر آمار و اطلاعات درست نهادینه می‌شود.

در ماده ۳ اهداف کیفی و سیاست‌های کلی و راهبردها و اهداف کمی و سیاست‌های اجرایی به شرح زیر آمده است که:

- اهداف کیفی

- تهیه آمارهای رسمی روزآمد، با کیفیت مطلوب و تواتر زمانی
- اطلاع‌رسانی جامع آماری به صورت ارزان‌تر، سریع‌تر و متنوع‌تر
- نهادینه کردن تهیه و اجرای برنامه ملی آمار کشور
- بهینه‌سازی شیوه‌های تولید، تحلیل و اطلاع‌رسانی آماری با تأکید بر فن‌آوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات (ICT)
- تهیه آمارهای مورد نیاز برای تولید و ارایه شاخص‌های توصیه شده سازمان‌های بین‌المللی
- همگامی با پیشرفت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه استانداردهای آماری و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در زمینه آمار

- ارتقای جایگاه تهیه حساب‌های ملی در قالب حساب‌های چارچوب مرکزی نظام حساب‌های ملی (SNA)
- ساماندهی تولید آمارهای ثبتی
- اصلاح طبقه‌بندی‌های ملی با استفاده از طبقه‌بندی‌های بین‌المللی
- ارتقای کیفی و توسعه پژوهش‌های آماری و کاربردی کردن آنها
- افزایش اعتماد نسبت به آمارهای رسمی در جامعه و افزایش درک و باور عمومی به اهمیت آمار و کاربردهای آن
- استانداردسازی تعاریف و مفاهیم آماری در دستگاه‌های اجرایی و استانداردسازی سیستم‌های نرم‌افزاری مورد نیاز در تولید آمار
- افزایش انگیزه در پاسخگویان برای همکاری و مشارکت مناسب‌تر و ترغیب سیاستگذاران برای توجه جدی به آمار و بکارگیری آن در تصمیم‌گیری‌ها
- زمینه‌سازی فرهنگی برای پیشگیری از استفاده نادرست از آمار
- تقویت و اصلاح تشکیلات واحد آمار و اطلاعات در دستگاه‌های اجرایی کشور

- سیاست‌های کلی و راهبردها

- تمرکز سیاستگذاری و هدایت فعالیت‌های تولید آمارهای رسمی کشور
- اولویت دادن به تأمین آمارهای پایه و آمارهای مورد نیاز برنامه‌های توسعه کشور
- تمرکززدایی در تولید آمار
- توسعه تولید آمار به روش ثبتی
- ظرفیت‌سازی در فعالیت‌های آماری و توسعه منابع انسانی در جهت ارتقای کمی و کیفی تولید آمار
- مشارکت دادن بخش خصوصی در فعالیت‌های آماری

- ارتقای فرهنگ آماری
- بهره‌گیری از فن‌آوری‌های نوین در تولید آمار و توسعه اطلاع‌رسانی آماری
- ساماندهی انتشار آمارهای رسمی
- استقرار سیستم نظارت و ارزیابی در فرآیند تولید آمار و اطلاع‌رسانی آماری

- سیاست‌های اجرایی

- رعایت اصول بنیادی آمارهای رسمی
- الزام به استناد و استفاده از آمارهای رسمی در برنامه‌ریزی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌ها
- متناسب‌سازی واحدهای آمار و اطلاعات در دستگاه‌های اجرایی با وظایف و مسئولیت‌های محوله
- ایجاد انگیزش‌های لازم به منظور جذب و نگهداری نیروی انسانی متخصص
- اولویت تولید آمار به روش ثبتي
- توجه به اصول مشتری‌مداری در تأمین نیازهای آماری کاربران
- رعایت بی‌طرفی در تولید آمارهای رسمی
- حفظ محرمانگی اطلاعات فردی و امنیت داده‌های آماری
- هدایت پژوهش‌های آماری در زمینه‌های آمارهای رسمی
- الزام به ارائه شاخص‌های ارزیابی کیفیت به همراه نتایج طرح‌های آمارگیری

- اهداف کمی

- تکمیل پست‌های بلا تصدی واحدهای آمار و اطلاعات دستگاه‌های اجرایی به میزان سالیانه ۱۸ درصد طی سال‌های برنامه چهارم توسعه
- افزایش سهم فارغ‌التحصیلان رشته آمار در واحدهای آمار و اطلاعات دستگاه‌های اجرایی به حداقل ۲۵ درصد تا پایان برنامه چهارم توسعه

- افزایش پوشش تولید آمارهای مورد نیاز برنامه چهارم توسعه در زمینه‌های اقتصادی از ۷۰ درصد به ۹۰ درصد
- افزایش پوشش تولید آمارهای مورد نیاز برنامه چهارم توسعه در زمینه‌های فرهنگی از ۵۰ درصد به ۹۰ درصد
- افزایش پوشش تولید آمارهای مورد نیاز برنامه چهارم توسعه در زمینه‌های اجتماعی از ۶۰ درصد به ۹۰ درصد
- تولید کامل حساب‌های پیش‌بینی شده در سیستم حساب‌های ملی (SNA۹۳)
- کاهش فاصله زمانی تولید تا انتشار آمارها براساس نظام عمومی انتشار داده‌ها (SDDS)
- ارتقای جایگاه کشور از نظر شاخص بین‌المللی «شناسه در دسترس بودن داده‌ها» از رده B به A
- ساماندهی و تقویت آمارهای ثبتي شامل مراحل طراحی، پیاده‌سازی، مکانیزاسیون و راه‌اندازی حداقل ۲ سیستم اطلاعاتی - عملیاتی در ۳۱ دستگاه اجرایی کشور
- ویرایش، بهنگام‌سازی، ترجمه، پیاده‌سازی و تدوین حداقل ۱۹ طبقه‌بندی بین‌المللی استاندارد
- انجام حداقل ۱۵۰ طرح پژوهشی آماری تا پایان برنامه چهارم توسعه توسط دستگاه‌های اجرایی کشور
- بازنگری و استانداردسازی تعاریف و مفاهیم حداقل ۲۰۰۰ واژه از اقلام آمارهای رسمی
- بازنگری ۱۲ طرح آمارگیری و انطباق آن با استانداردهای نوین بین‌المللی در ماده ۴ انجام اقداماتی را برای هماهنگی و افزایش کارایی نظام آماری کشور پیش‌بینی نموده است. در ماده ۵ نیز برای اجرای طرح‌های مورد نیاز،

برنامه تولید آمار و مقایسه‌پذیری و جمع‌پذیر بودن اطلاعات آماری و ارتقای کیفیت نتایج حاصل از طرح‌های آماری انجام اقداماتی را مقرر داشته است. در ماده ۶ برای سازماندهی و استقرار نظام آمارهای ثبتی و تأمین نیازهای پایگاه‌های اطلاعات آماری کشور سیاست‌هایی را تعیین کرده است که در نوع خود گام‌های مهمی به شمار می‌روند. در ماده ۷ برای پژوهش‌های آماری و در ماده ۸ جهت تسریع، تسهیل و ایجاد یکپارچگی در فرآیندهای تولید، انباشت اطلاع‌رسانی آمارهای رسمی دستوراتی صادر شده است.

برای ارتقای فرهنگ آماری در ماده ۹ موارد مشخصی تعیین و برای مراجع مختلف موثر بر این فرهنگ در نظر گرفته شده است. و در ماده ۱۰ نیز به گسترش ارتباطات بین‌المللی در زمینه آمار رسمی اشاره شده است. در پیوست چهارم این برنامه اعتبارات ملی آمار در طول برنامه چهارم تعیین شده است.

اگر برنامه مذکور طی سال‌های برنامه چهارم به خوبی اجرا می‌شد، شاید امروز وضعیت آماری کشور در جایگاه مطلوب و پذیرفتنی می‌بود.

۴- زمینه‌های قانونی

هرگونه برنامه‌ریزی و ارایه طرحی برای فعال نمودن بخش خصوصی در زمینه تولید و تحلیل آمار در کشور، بدون توجه به پیش‌زمینه‌های قانونی آن امکان‌پذیر نیست، از این رو به قوانین بالادستی (برنامه‌های پنج‌ساله توسعه) و قوانین دیگر در زمینه آمار و اطلاعات نگاهی اجمالی انداخته می‌شود، و قبل از آن باید به سند چشم‌انداز که بالاترین سند سیاست‌گذاری در کشور است اشاره شود که در این زمینه مقرر داشته است که:

جمهوری اسلامی «برخوردار از دانش پیشرفته، توانا و تولید علم و فن‌آوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی» و «دست‌یافته

به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فن‌آوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی و...^۱

اگرچه در این متن اشاره مستقیمی به آمار و اطلاعات نشده است، اما از قرائن و الزامات تحقق برخی از اهداف ذکر شده در این سند می‌توان به ضرورت توسعه آمار و اطلاعات در کشور دست یافت.

۱-۴- قوانین برنامه‌های اول تا پنجم

قوانین برنامه‌های اول تا چهارم و متن لایحه برنامه پنجم توسعه بررسی و هر قسمت آن که به نوعی مرتبط با آمار و اطلاعات و سیاستگذاری در این زمینه بود، استخراج و توضیح داده شده است.

- برنامه اول

در قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۲-۱۳۶۸) در بخش خط‌مشی‌ها و در ذیل عنوان اصلاح سازمان و مدیریت اجرایی و قضایی کشور یک بند را به موضوع آمار اختصاص داده و ایجاد نظام آمار و انفورماتیک را جهت فراهم آوردن اطلاعات آموزشی، پژوهشی، اقتصادی و اجتماعی بهنگام و قابل اعتماد جهت استفاده و بکارگیری آن در فرآیند تصمیم‌گیری را یکی از موارد ذکر کرده است. هم‌چنین در جهت ایجاد امنیت قضایی ... تکمیل و توسعه آماری دادگستری و اصلاح روش‌های آن و بهره‌گیری از امکانات انفورماتیک ذکر شده است.

۱- سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی.

در بخش تصویر کلان برنامه و در ذیل سیاست‌ها و خط‌مشی‌ها مربوط به نیروی انسانی به انجام هر ساله طرح جاری جمعیت در مقاطع میان دو سرشماری عمومی کشور و آمارگیری نمونه‌ای سالانه نیروی انسانی و اشتغال به منظور اطلاع دقیق بر چند و چون تحولات جمعیت و بازار کار در کشور اشاره شده است. در این قانون هم‌چنین بر تقویت شبکه جمع‌آوری و پردازش اطلاعات بازار کار و نیروی انسانی تأکید شده است.

با بررسی واژه اطلاعات در قانون برنامه اول متوجه می‌شویم که در تبصره ۳۹ دولت موظف به اصلاح اساسی سیستم ثبت احوال و ایجاد پایگاه مکانیزه اطلاعات جمعیتی کشور شده است. در این قانون بجز موضوع جمعیت و اشتغال که مسأله مهم آن روزها بود، بر موضوعات دیگر به صورت مشخص تأکید چندانی نشده است، اما در این دو مورد خاص اقدامات اجرایی در طول برنامه روشن است و اکنون هم ثمرات آن در حوزه آمار و اطلاعات دیده می‌شود. در مقابل در زمینه نظام آماری دادگستری که مورد تأیید برنامه اول بود، نکته چشمگیری در اجرا وجود نداشته است.^۱

- برنامه دوم

در تبصره ۵۹ قانون برنامه دوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۷۳) به تمرکز و سازماندهی نظام اطلاعات و آمار و تحقیقات مربوط به جوانان اشاره شده است، در تبصره ۹۵ نیز وزارت کار موظف به تشکیل پایگاه اطلاعات کار به منظور تأمین آمار و اطلاعات کار و نیز اجرای طرح‌های آماری شده است. در بخش خط‌مشی‌های اساسی به افزایش بهره‌وری از طریق اصلاح سیستم جمع‌آوری و پردازش آمار و اطلاع‌رسانی به صورت متمرکز تأکید شده است.

۱- قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۲-۱۳۶۸.

در تبصره ۲۶، کلیه موسسات و نهادهای دولتی موظف شده‌اند که سیستم اطلاع‌رسانی خود را با طرح جامع اطلاع‌رسانی تجاری بین‌المللی و داخلی کشور هماهنگ کرده و اطلاعات خود را به این شبکه ارایه دهند. در خط‌مشی‌های تجارت خارجی نیز بر ایجاد زمینه‌های لازم برای گسترش روزافزون تبادل الکترونیکی اطلاعات براساس پیشرفت‌های حاصل شده در جهان تأکید شده است. در بخش بازار سرمایه بر توسعه شبکه اطلاع‌رسانی و در اختیار قرار دادن اطلاعات بهنگام به مردم در بازار بورس انگشت گذاشته شده است. هم‌چنین در بخش جمعیت و نیروی انسانی نیز به مطالعات بر مبنای اطلاعات جاری جمعیت و نیروی کار تأکید شده است.^۱

نگاه برنامه دوم به آمار و اطلاعات تفاوت ماهوی و چندانی با برنامه اول ندارد، و برخی از جزئیات اشاره شده در این قانون نیز به اجرا درآمد، ضمن آنکه آمارگیری سالانه در مورد نیروی کار از این مقطع به طور جدی برنامه‌ریزی و اجرا شد.

- برنامه سوم

در برنامه سوم (۱۳۷۹-۱۳۸۳) اشاره به موارد آمار و اطلاعات مشخص‌تر و جزئی‌تر شده است. در ماده ۱۰۶ وزارت نیرو موظف به توسعه و تجهیز شبکه‌های آماربرداری از منابع آب کشور شده است. در ماده ۱۶۲ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی موظف شده است که با همکاری مرکز آمار ایران اطلاعات و آمار مختلف فرهنگی را در زمینه‌های تغییرات فکری، بینشی و رفتاری و نیز شاخص‌های مربوط به نیروی انسانی به فضاها و تجهیزات فرهنگی (اعم از دولتی و غیر دولتی) را تهیه و در اختیار دستگاه‌ها و نهادهای ذی‌ربط قرار دهد.

۱- قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸-۱۳۷۴.

در ماده ۵۰ نیز طراحی و راه‌اندازی نظام جامع اطلاعات مالیاتی و گردآوری و پردازش این اطلاعات وظیفه وزارت اقتصاد و دارایی دانسته شده است. در ماده ۱۰۳ دولت موظف شده است که امکانات لازم برای دستیابی آسان به اطلاعات داخلی و خارجی و زمینه سازی برای اتصال کشور به شبکه‌های جهانی و بهبود خدمات و ترویج استفاده از فن‌آوری‌های جدید را از طریق ایجاد زیرساخت‌های ارتباطی و شاهره‌های اطلاعاتی لازم، پهنای باند کافی و گسترده فراهم کند. هم‌چنین براساس این ماده میان وظایف مجموعه‌های «تأمین‌کننده اطلاعات» و «تأمین‌کننده خدمات» و «تأمین‌کننده ارتباطات» باید تفکیک قایل شد.

در طول برنامه سوم بجز جزییات مذکور در برنامه که عموماً اجرا شد، سایت‌های اطلاع‌رسانی بویژه، سایت مرکز آمار ایران در حد مطلوب تکمیل و کلیه آمارهای آن در دسترس قرار گرفت، حتی اطلاعات قبلی از جمله سرشماری‌ها و سالنامه‌های آماری در دسترس عموم قرار گرفت. سایت‌های دیگر از جمله بانک مرکزی و بسیاری از دیگر سایت‌ها به مرور زمان راه‌اندازی و آمار رسمی آن مراکز در دسترس عموم قرار گرفت.^۱

- برنامه چهارم

برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴) بر محوریت «توسعه مبتنی بر دانایی» تدوین شده است و فصل چهارم آن تحت همین عنوان است که مواد متعددی در زمینه پژوهش، علم، فن‌آوری اطلاعات و استقرار جامعه اطلاعاتی را دربرمی‌گیرد. ضمن آنکه در فصول و بندهای دیگر این قانون نیز به موارد مرتبط با این زمینه اشاره‌هایی شده است.

۱- قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳-۱۳۷۹.

در برنامه چهارم دستورالعمل مشخصی برای سیاست آماری تدوین شده و در ماده ۵۶ آمده است که دولت مکلف است در پایان سال اول برنامه، به منظور شکل‌دهی «منظومه آمار ملی و مکانی کشور» نسبت به تهیه برنامه ملی آمار، مبتنی بر اصلاح و تقویت نهاد مدیریت اطلاعات و آمار ملی کشور، استانداردها، ضوابط، تولید و ارایه آمارهای ثبتی، تقویت و ایجاد پایگاه‌های اطلاعات آماری و اطلاع‌رسانی، ارتقای فرهنگ آماری، چگونگی تعامل دستگاه‌ها، راهبری، هماهنگی‌های لازم را انجام و جهت اجرا و عملیاتی نمودن آن طی برنامه اقدام نماید. در ماده ۱۱۴ نیز دولت موظف شده است که نظام جامع آماری گردشگری را با نظارت و هدایت مرکز آمار ایران تکمیل نماید.

برنامه چهارم از لحاظ توجه به آمار و اطلاعات و زیرساخت‌های آن نسبت به برنامه‌های قبلی یک جهش بزرگ و رو به جلو محسوب می‌شود. در بخش نوسازی دولت و ارتقای اثربخشی حاکمیت و در ماده ۱۳۵ قانون، امور حاکمیتی را مشخص کرده که تحقق آن موجب اقتدار و حاکمیت کشور می‌شود و منافع آن بدون محدودیت شامل همه اقشار جامعه می‌شود، از جمله این امور «آمار و اطلاعات ملی» قید شده است.

در بخش سیاست‌های کلی برنامه چهارم بر اطلاع‌رسانی مناسب برای تحقق ویژگی‌های مورد نظر در افق چشم‌انداز و نیز کسب فن‌آوری‌های نو از جمله فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات و ارتقای تعاونی‌ها از طریق تسهیل دستیابی به آنها به اطلاعات، تأکید شده است.

در ماده ۲۱ و در جهت بهبود بخش صنعت و معدن دولت موظف به بهبود و گسترش سیستم‌های اطلاع‌رسانی، توسعه و گسترش پایگاه‌های داده‌های علوم زمین به منظور دسترسی سرمایه‌گذاران و کارآفرینان به اطلاعات مورد نیاز شده است.

در ماده ۳۴ به منظور تسهیل تجارت، حمل و نقل و استقرار صنایع دریایی ... دولت موظف به اموری از جمله ثبت پایش اطلاعات اقیانوس‌شناسی و فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات دریایی شده است.

یکی از مواد این قانون اقدام برای جلوگیری از انحصارات است که در ماده ۳۸، دولت را موظف کرده که تا پایان سال اول برنامه چهارم در قلمروهای اقتصادی که انحصار طبیعی و یا قانونی وجود دارد و همچنین در قلمروهایی که انحصارات جدید ناشی از توسعه اقتصادی شبکه‌ای و فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات به وجود می‌آیند، با رعایت حقوق شهروندان لایحه تسهیل شرایط رقابتی و ضد انحصار را به مجلس شورای اسلامی تقدیم کند. در ماده ۳۹ نیز در جهت تجدید ساختار و نوسازی بخش‌های اقتصادی، دولت مکلف به توسعه مراکز اطلاع‌رسانی و تجارت الکترونیک برای بنگاه‌ها شده است.

در فصل چهارم، توسعه مبتنی بر دانایی، دولت موظف به انجام اقداماتی از جمله پیش‌بینی تمهیدات لازم به منظور بهره‌برداری از حداکثر ظرفیت‌های ملی و منطقه‌ای حوزه‌های فن‌آوری اطلاعات ... شده است.

براساس ماده ۴۴ در این فصل:

دولت موظف است به منظور استقرار جامعه اطلاعاتی و تضمین دسترسی گسترده امن و ارزان شهروندان به اطلاعات مورد نیاز اقدام‌های ذیل را به عمل آورد:

الف- حمایت از سرمایه‌گذاری در تولید و عرضه محتوی و اطلاعات به زبان فارسی در محیط رایانه‌ای با تکیه بر توان بخش خصوصی و تعاونی.

ب- اتخاذ تدابیر لازم به منظور کسب سهم مناسب از بازار اطلاعات و ارتباطات بین‌المللی استفاده از فرصت منطقه‌ای ارتباطی ایران از طریق توسعه مراکز اطلاعاتی اینترنتی ملی و توسعه زیرساخت‌های ارتباطی با تکیه بر منابع و توان بخش‌های خصوصی و تعاونی و جلب مشارکت بین‌المللی.

ج- تهیه و تصویب سند راهبردی برقراری امنیت در فضای تولید و تبادل اطلاعات کشور در محیط‌های رایانه‌ای حداکثر تا پایان سال اول برنامه چهارم. در ماده ۵۲ نیز بهره‌گیری از فن‌آوری اطلاعات، در تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی و درسی کلیه سطوح و تجهیز مدارس کشور، به امکانات رایانه‌ای و شبکه اطلاع‌رسانی و نیز روزآمد نگهداشتن دانش و مهارت‌های کارکنان آموزش و پرورش در زمینه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات جزو تکالیف دولت تعیین شده است.

در یکی از موارد استثنایی که به نقش بخش خصوصی در این زمینه اشاره شده در ماده ۵۵ است که به آموزش و پرورش حرفه‌ای مربوط می‌شود و در آن دولت موظف به نوسازی و بازسازی ساختارها، امکانات و ارتقای کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ... توسعه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات با حداکثر مشارکت بخش خصوصی شده است.

ماده سابق‌الذکر ۵۶ که مربوط به منظومه آمار ملی است نیز در ذیل بخش توسعه مبتنی بر دانایی آمده است، مشابه این تأکید در ماده ۵۷ بر امور سخت‌افزاری اطلاعات و ارتباطات به وضوح آمده است. دولت موظف است، به منظور توسعه ارتباطات و فن‌آوری اطلاعات، تحقق اقتصاد مبتنی بر دانایی و کسب جایگاه برتر منطقه اقدام‌های ذیل را انجام دهد:

الف- دولت موظف است، تا پایان برنامه چهارم، به منظور برقراری تسهیلات لازم جهت دسترسی به ارتباطات گسترده با کیفیت و تمهید و گسترش فرصت‌های نوین خدمات و رشد، برای آحاد جامعه و خانوارها، مؤسسات و شرکت‌ها، شبکه‌ای شدن قلمروها، برپایی و تقویت اقتصاد شبکه‌ای زمینه ارتقای ضریب نفوذ ارتباطات ثابت، سیار و اینترنت کشور حداقل به ترتیب پنجاه درصد (۵۰٪)، سی و پنج درصد (۳۵٪) و سی درصد (۳۰٪)، آحاد جمعیت کشور و هم‌چنین ایجاد ارتباط پر ظرفیت و چندرسانه‌ای حداقل در شهرهای بالای پنجاه

هزار نفر و افزایش ظرفیت خدمات پستی به بیست (۲۰) مرسوله بر نفر را فراهم آورد.

ب- تأمین و تضمین ارائه خدمات پایه ارتباطی و فن‌آوری اطلاعات در سراسر کشور.

ج- تهیه لایحه «قانون جامع ارتباطات» در سال اول برنامه چهارم. و در پایان هم دولت موظف به تهیه لایحه «قانون جامع ارتباطات» در سال اول برنامه چهارم شده است.

در ماده ۶۴ و در ذیل امور مربوط به محیط‌زیست، سازمان حفاظت از محیط زیست موظف شد که نظام اطلاعات زیست‌محیطی کشور را در سطوح منطقه‌ای، ملی و استانی تا پایان سال اول برنامه چهارم ایجاد نماید تا زمینه پایش، اطلاع‌رسانی و ارزیابی زیست‌محیطی فراهم گردد.

در بخش آمایش سرزمین و توازن منطقه‌ای و در ماده ۷۲ دولت مکلف به ایجاد پایگاه اطلاعات مکانی و جغرافیایی و اسناد تصویری مرتبط با آن شده است. در بخش سلامت و امنیت انسانی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف گردیده که نظام جامع اطلاعات سلامت شهروندان ایرانی را طراحی و مستقر نماید. در زمینه عدالت اجتماعی جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات بازار کار از وظایف و تکالیف دولت شناخته شده است. در بخش صیانت از هویت و فرهنگ اسلامی - ایرانی و در ذیل توسعه فرهنگی به گسترش پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اشاره شده است که به ناچار با گسترش توسعه اطلاعات و ارتباطات فرهنگی همراه خواهند بود.

بند ط- انجام حمایت‌های لازم، از اشخاص حقیقی و حقوقی، که در چارچوب مقررات مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در توسعه فضاهای مجازی فرهنگی، هنری و مطبوعاتی در محیط‌های رایانه‌ای و اینترنتی فعالیت می‌کنند و به ویژه اعطای تسهیلات لازم برای برپایی پایگاه‌های رایانه‌ای و

اطلاع‌رسانی حاوی اطلاعات فرهنگی، دینی، تاریخی و علمی به زبان و خط فارسی توسط بخش‌های مختلف اجرایی کشور جهت استفاده عموم و هم‌چنین ایجاد شرایط لازم توسط صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران برای دریافت برنامه‌های صوتی و تصویری از طریق شبکه‌های اطلاع‌رسانی کابلی و کانال‌های ماهواره‌ای براساس ضوابط سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. آیین‌نامه اجرایی مربوطه با هماهنگی وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی، ارتباطات و فن‌آوری اطلاعات و سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

هم‌چنین در بند ب ماده ۱۰۶ نکات دیگری مورد تأکید قرار گرفته است. بند ب- گسترش فعالیت‌های رسانه‌های ملی و ارتباط جمعی در جهت مقابله با تهاجم فرهنگی، سالم‌سازی فضای عمومی، اطلاع‌رسانی صحیح و تحقق سیاست‌های کلی برنامه چهارم، با فراهم آوردن زمینه‌های مناسب انتشار گزارش‌های عملکرد دستگاه‌ها و افزایش امکان دسترسی جامعه به آموزش‌های عمومی، فنی حرفه‌ای، ترویجی و آموزش‌های عالی از طریق شبکه‌های صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

در بخش تأمین مطمئن امنیت ملی، و در ماده ۱۱۹ دولت موظف به تبادل اطلاعات با کشورهای منطقه به منظور مهار جرایم و قاچاق کالا و مواد مخدر شده است.

برای ایجاد هماهنگی و تبادل اطلاعات میان دستگاه‌های ذی‌ربط ماده ۱۲۴ مقرر می‌دارد که

بند الف- به منظور ساماندهی، انسجام و استفاده از ظرفیت‌های جامعه اطلاعاتی کشور، وزارت اطلاعات مکلف است متناسب با وظایف و اختیارات مصرح در قانون تأسیس و تمرکز اطلاعات و سیاست‌ها و خط‌مشی‌های

فرماندهی کل قوا، طرح اصلاح ساختار جامعه اطلاعاتی را تدوین و ماحصل آن را جهت طی تشریفات قانونی به هیأت وزیران ارائه نماید.

هم‌چنین در ماده ۱۲۷ تسهیل و ارایه خدمات کنسولی با بهره‌گیری از فن‌آوری اطلاعات جزو وظایف وزارت امور خارجه شناخته شده است.

در توسعه امور قضایی قوه قضاییه موظف شده است که نظام جامع اطلاعات (M.I.S) را تا پایان برنامه چهارم طراحی و مستقر نماید. هم‌چنین به این قوه اجازه داده شده که با استفاده از فن‌آوری‌های اطلاعاتی روز برخی پرونده‌های قضایی را به اسناد الکترونیکی تبدیل و سپس آنها را امحاء نماید.^۱

دفتر مطالعات ارتباطات و فن‌آوری‌های نوین مرکز پژوهش‌های مجلس در آذر ماه سال ۱۳۸۸ در گزارشی، عملکرد دولت در طی برنامه چهارم در بخش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات را ارزیابی کرده است. در این گزارش، تک‌تک مواد مرتبط با موضوع در برنامه چهارم براساس گزارش‌های رسمی بررسی و با مفاد اهداف تعیین شده در قانون تطبیق داده شده است.^۲

نتایج نشان می‌دهد که نوعی عدم تعادل در پیشرفت وجود دارد، در برخی زمینه‌ها پیشرفت اقدامات ملموس است، اما در برخی زمینه‌ها هیچ اقدامی گزارش نشده است. و در مجموع نتایج رضایت‌بخش نیست. مشکلی که در اجرای این برنامه بوجود آمد، تغییر دولت بود که با مفاد برنامه بویژه در بخش آمار و اطلاعات هماهنگی و همخوانی را نداشت، به همین دلیل است که مجریان دولت‌های قبلی با برنامه‌های اول تا سوم که توجه کمتری به این موضوع

۱- قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸-۱۳۸۴.

۲- برزگر، بهمن و محمدرضا رضاییان، بررسی عملکرد دولت در طی برنامه چهارم در بخش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، دفتر مطالعات و ارتباطات و فن‌آوری‌های نوین، مرکز پژوهش‌های مجلس، تهران:

۱۳۸۸، (شماره مسلسل ۹۹۷۸).

داشتند، گام‌های مهمی در جهت بسط زمینه‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری برای حضور در جهان اطلاعات برداشتند، اما در دولت بعدی، علی‌رغم در اختیار داشتن قانونی بهتر و جامع‌تر در این زمینه گام‌های چندان موثری در این مسیر برداشته نشد. این واقعیت در سیاست‌های کلی آنچه که به نام برنامه پنجم توسعه آمده، انعکاس یافته است.

- برنامه پنجم

در یکی از بندهای سیاست‌های کلی لایحه برنامه پنجم در مورد امور اقتصادی آمده است که: بهبود فضای کسب و کار کشور با تأکید بر ... فراهم آوردن زیرساخت‌های ارتباطی، اطلاعاتی ... مورد نیاز، ... ارایه مستمر آمار و اطلاعات به صورت شفاف و منظم به جامعه. هم‌چنین در ذیل امور فرهنگی، به استفاده بهینه از فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی برای تحقق اهداف فرهنگی نظام اشاره شده است.

در ذیل عنوان امور سیاسی، دفاعی و امنیتی نیز به ایجاد سامانه یکپارچه نرم‌افزاری اطلاعاتی و ارتباطی به منظور صیانت از فضای تبادل اطلاعات، تقویت فنی برای مقابله با تخلفات در فضاها، رایانه‌ای و صیانت از حریم فردی و عمومی اشاره شده است. هم‌چنین در همین قسمت بر ارتقای سطح حفاظت از اطلاعات رایانه‌ای، توسعه علوم و فن‌آوری‌های مرتبط با حفظ امنیت سامانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی به منظور صیانت از فضای تبادل اطلاعات، تقویت فنی برای مقابله با تخلفات در فضاها، رایانه‌ای و صیانت از حریم فردی و عمومی تأکید شده است.^۱ در مجموع می‌توان گفت که مسیر کلی برنامه چهارم در زمینه آمار و

۱- لایحه برنامه پنج ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران، مندرج در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس.

<http://rc.majlis.ir/fa/report?tag=%D8%A8%D8%B1%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%20%D9%BE%D9%86%D8%AC%D9%85%20%D8%AA%D9%88%D8%B3%D8%B9%D9%87>

اطلاعات، در سیاست‌های کلی پیشنهادی برنامه پنجم متوقف شده و حتی در مواردی معکوس شده و تأکید اصلی بر کنترل و حفاظت و مقابله و... است.

۲-۴- قوانین خاص

اهمیت حوزه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات و نیز آزادی اطلاعات در حدی است که اکتفا کردن به مواد برنامه‌های توسعه منطقی نبود، لذا در همان برنامه‌ها، دولت موظف به تهیه و تدوین قوانین مناسب برای این حوزه شده است. از جمله در خصوص قانون جامع ارتباطات.

در ماده ۵۷ قانون برنامه چهارم توسعه دولت مکلف شده است که به منظور توسعه ارتباطات و فن‌آوری اطلاعات، تحقق اقتصاد مبتنی بر دانایی و کسب جایگاه برتر منطقه اقداماتی را انجام دهد، از جمله در بند «ب» تأمین و تضمین رایه خدمات پایه ارتباطی و فن‌آوری اطلاعات در سراسر کشور را عهده‌دار شده است، و در بند «ج» موظف شده که لایحه «قانون جامع ارتباطات» را در سال اول برنامه (۱۳۸۴) تهیه نماید، که پس از چهار سال تأخیر در ابتدای سال ۱۳۸۸ اعلام شد که این لایحه آماده رایه به مجلس است، شش ماه بعد مجدداً این خبر تکرار شد، اما در نهایت تا سال ۱۳۸۹ هنوز لایحه‌ای در این زمینه تهیه و به مجلس رایه نشده است و مطابق معمول حتی اگر اکنون هم چنین لایحه‌ای رایه شود سال‌ها طول می‌کشد که به نتیجه برسد.

هم‌چنین تصویب قانون آزادی اطلاعات گام مهمی تلقی می‌شد. قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات جزو آخرین لوایحی بود که از سوی دولت نهم و در تیر ماه سال ۱۳۸۴ تصویب و به مجلس هفتم داده شد. این لایحه توسط شورای عالی انفورماتیک در ۸ فصل و ۸۳ ماده تهیه و به هیأت دولت داده شد که در جلسه ۱۳۸۴/۴/۱۲ هیأت دولت در ۶ فصل و ۳۶ ماده به تصویب نهایی رسید و به مجلس هفتم رایه شد که یک ماه بعد هم در مجلس اعلام وصول شد این

لایحه در ابتدا به نام لایحه آزادی اطلاعات بود، که یک سال بعد از اعلان وصول یعنی در ۱۳۸۵/۴/۴ کلیات آن با نام لایحه انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات به تصویب مجلس رسید.

در لایحه پیشنهادی دولت، دسترسی به اطلاعات حق مردم دانسته شده بود، که موارد استثنای آن باید محدود و مشخص و مستند به قانون باشد و تصمیمات درباره عدم افشای چنین اطلاعاتی باید توسط یک مرجع حکومتی مستقل مورد تجدید نظر قرار گیرد. هم‌چنین طبق این لایحه موسسات عمومی و خصوصی بجز موارد خاص موظف‌اند که اطلاعات را در اختیار متقاضیان قرار دهند و مستنکف از این کار، طبق قانون مجازات می‌شود.

قانون مصوب مجلس به لحاظ آزادی و دسترسی به اطلاعات با لایحه اولیه متفاوت است، و عملاً دسترسی آزاد به اطلاعات با چنان کلمات کشداری مقید شده است که عملاً نه تنها نسبت به پیش از ابلاغ این قانون وضعیت مذکور بهبود پیدا نکرده است که احتمالاً می‌تواند ایجاد محدودیت‌های بیشتری را هم برحسب سلیقه اعمال کند.^{۲،۱}

یکی دیگر از مواردی که در این زمینه اهمیت دارد، حقوق مالکیت معنوی است که این حق و بحث درباره آن در ایران ضعیف است بویژه مالکیت تولیدات در سیستم‌های جدید اطلاع‌رسانی و ارتباطی اهمیت زیاد دارد، زیرا این سیستم‌ها طبیعی دوگانه دارند، از یک سو در تولید آنها منابع انسانی و اقتصادی زیادی باید هزینه شود و از سوی دیگر تکثیر آنها نسبتاً ساده است، بدین منظور شورای انفورماتیک کشور، پیش‌نویس لایحه‌ای را با عنوان حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده در سال ۱۳۸۰ ارائه کرد.

۱- طرح اولیه پیش‌نویس قانون آزادی اطلاعات، دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک کشور، ۱۳۸۰.

۲- قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، مصوبه مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۸.

۵- شیوه‌های آماری

روش‌های جمع‌آوری و تولید آمار در سه قالب کلی قرار دارند. ثبتي، سرشماری و طرح‌های نمونه‌گیری. شیوه آمار ثبتي قدیمی‌ترین و ضمناً بهترین شیوه است. در این شیوه شناسایی داده‌های ثبتي در پایین‌ترین نقطه تولید می‌شود. مثلاً آمار توریسم در مبادی ورود و خروج کشور یا آمار متولدین در بیمارستان یا ثبت احوال و... این داده‌ها باید با دقت و حداکثر ویژگی‌های لازم ثبت شوند. سپس داده‌های مذکور به نحو مناسب منتقل و تغییرات آن کنترل شود و پس از پردازش، آمارهای ثبتي تولید و ارایه شود. هدف مطلوب برای هر نظام آماری باید حرکت به سوی تولید حداکثر آمار به شیوه ثبتي باشد. زیرا آمار ثبتي از جهات مختلف بر شیوه‌های دیگر برتری دارند. آمار ثبتي دارای دقت بسیار بالا و هزینه‌های نسبتاً اندک است، دوره تولید آن دایمی و جامعه تحت پوشش نیز کامل است و خطای آن در حداقل است. نیروی انسانی برای ثبت این آمار آموزش‌دیده و مجرب خواهد بود. و در صورت انتقال درست و به موقع داده‌ها، نتایج آن نیز به موقع قابل عرضه و دستیابی است.

شیوه ثبتي در مراحل پیشرفته خود متکی بر تکنولوژی‌های ارتباطی جدید شده است، به طوری که ثبت و انتقال و پردازش و نیز ارایه آمارهای ثبتي در حداقل زمان صورت می‌گیرد و این آمار اصطلاحاً «به‌روز» است. شیوه ثبتي تولید آمار در ایران نسبتاً ضعیف است، گذشته از اینکه ممکن است هنگام ثبت بی‌دقتی‌های فراوانی در آن صورت گیرد، به کیفیت انتقال و پردازش داده‌های ثبتي نیز اطمینان کافی (بجز موارد خاص) وجود ندارد. ضمن آنکه استفاده از تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات هنوز فراگیر نشده است و این آمار با فاصله زمانی که بعضاً هم کم نیست منتشر می‌شود.

سرشماری شیوه دیگری از جمع‌آوری و تولید آمار است که هزینه و نیروی انسانی زیادی را به مرکز تهیه‌کننده تحمیل می‌کند. از این رو سرشماری‌ها با فاصله‌های زمانی نسبتاً زیاد (معمولاً ده ساله) انجام می‌شوند. ضعف‌های سرشماری در ایران نیز جای خاص خود را دارد، که مهم‌ترین آن بی‌اعتمادی پاسخگویان و در نتیجه کم‌اعتباری پاسخ‌ها در برخی از زمینه‌ها و پرسش‌ها است. جافتادگی موارد و عدم تکمیل آنها نیز از ضعف‌های این شیوه تولید آمار در ایران است. به همین دلیل ناهمخوانی‌های نتایج حاصل از سرشماری‌ها رویدادی مشهود است، علی‌رغم این، آمارهای سرشماری برای استفاده بیش از دیگر اطلاعات موجود معتبر تلقی می‌شوند و این سرشماری‌ها هم مثل سرشماری‌های سایر کشورها با حدی از خطا مواجه است.

با توجه به محدودیت‌های سرشماری و هزینه بالای آن، رایج‌ترین شیوه جمع‌آوری و تولید آمار، اجرای طرح‌های نمونه‌گیری و تعمیم نتایج آن به کل جمعیت آماری است. بیشترین آمار تولیدی بویژه در مرکز آمار ایران و بخش خصوصی از این طریق است. اجرای کامل هر طرح آماری مثل یک زنجیره است که از چند حلقه تشکیل شده است. تهیه طرح آماری؛ نمونه‌گیری؛ تکمیل پرسشنامه؛ کدگذاری؛ داده‌آمایی و پردازش داده‌ها حلقه‌های این زنجیره هستند. قوت و استحکام هر زنجیر فلزی معادل ضعیف‌ترین حلقه آن است، اما در زنجیره آماری استحکام و اعتبار زنجیر، از ضعیف‌ترین حلقه هم ضعیف‌تر است، زیرا خطاهای موجود در هر حلقه ممکن است، خطای کل را بیشتر کند. بنابراین اجرای طرح آماری معتبر و دقیق مستلزم رعایت ضوابط علمی در اجرای همه حلقه‌های این زنجیره است، اما مانعی که برای تحقق این هدف معمولاً بوجود می‌آید، کمبود اعتبار است که طرح‌های آماری را دچار مشکل می‌کند برای نمونه ممکن است حجم و شیوه نمونه‌گیری یا تکمیل پرسشنامه را با هزینه‌های کمتر از

استاندارد اجرا کنند که خطای آنها شدیداً زیاد می‌شود و میزان دقت و صحت کل آمار بیش از حد کم می‌شود.

در مواردی که بخش خصوصی آمار را برای انجام برنامه‌هایش نیاز دارد، و از آن استفاده می‌کند، هزینه‌های کامل آن را هم می‌پردازد. اما در بخش دولتی، تهیه آمار بعضاً بیش از آنکه یک نیاز تلقی و معرفی شود، یک وظیفه صوری است، مهم تولید آن است، و نه لزوماً دقت و صحت آن، در نتیجه اقدام به کاهش هزینه‌های مربوط می‌کنند و این امر سبب می‌شود که از دقت آمار تولیدی و در نتیجه از میزان مفید و کارآمد بودنش کم کند. البته این کار تأثیر منفی بر فرهنگ آماری دارد که یک جزء مهم آن اعتماد به درستی و دقت آمار ارایه شده، و مفید بودن آن در برنامه‌ریزی است.

خطاهایی که در هر حلقه از زنجیره آماری رخ می‌دهد معمولاً شناخته شده است، و عمدتاً یا ناشی از ضعف تخصصی و ناآشنایی مجریان و کمبود تجربه است و یا از کم کردن نامتناسب هزینه‌هاست. هم‌چنین ضعف فرهنگ آماری و بی‌اعتمادی مردم در پاسخگویی، یکی دیگر از منابع مهم خطای آماری است.

با پیشرفت تکنولوژی، بویژه ماهواره و تکنولوژی‌های ارتباطی، شیوه‌های جدیدتری هم برای تولید آمار ابداع شده است. سنجش از راه دور و عکس‌برداری از مناطق و نتیجه‌گیری از آن برای تولید آمار از جمله این موارد است، که تولید این نوع آمار هم به مرور جذابیت‌های خاص خود را پیدا کرده است.

علی‌رغم تنوع شیوه‌های تولید آماری، آنچه که در ایران شاهد هستیم ضعف نسبی در وجود آمار است، این ضعف نه تنها در برابر کشورهای پیشرفته بسیار مشهود است، بلکه در مقایسه با کشورهای در حال توسعه نیز دیده می‌شود. ضعف آماری در ایران به حدی است که در بسیاری از سالنامه‌های معتبر آماری سازمان ملل، ردیف اطلاعات ایران یا خالی یا ناقص است، گو اینکه سازمان ملل

بجز استفاده از آمارهای رسمی ایران، رأساً هم اطلاعات و آمار درباره ایران تولید یا ویرایش می‌کند، با وجود این، در بسیاری از موارد جای آمار در ردیف ایران خالی است.

برای نمونه یکی از بولتن‌های آماری سازمان ملل^۱ که از معتبرترین نشریات آماری هستند مورد بررسی قرار گرفته‌اند و تعداد اعداد و ارقام آماری موجود در آن میان سه کشور ایران، مالزی و برزیل مقایسه شده‌اند. این جداول آماری مربوط به سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۷ و شامل موضوعات مختلف جمعیتی، اقتصادی است. حداکثر اعداد و ارقامی که باید در جداول این سه کشور می‌بودند ۲۴۲ مورد است، که مالزی ۲۱۲، برزیل ۱۹۱ و ایران فقط ۸۰ مورد از ارقام آماری را داشته‌اند که بیشترین داده‌های آماری مربوط به ایران در زمینه جمعیت است که معمولاً از نتایج سرشماری‌ها استخراج و درج می‌شود. اگر این مقایسه با کشورهای پیشرفته و صنعتی صورت می‌گرفت تفاوت‌ها بیش از آن می‌شد که در این مقایسه آمده است.

۱-۵- شیوه‌های عرضه آمار

شیوه مرسوم دسترسی به آمار و اطلاعات در ایران مراجعه به انتشارات مراکز تولید آمار است، که در قالب گزارش‌های سالانه یا موردی تهیه و در بسیاری از موارد به صورت محدود ارائه می‌شود و در مواردی هم ارائه عمومی نمی‌شود. قدیمی‌ترین این انتشارات، گزارش‌های اقتصادی بانک مرکزی است، اما تمام مراکز و سازمان‌هایی که آمار تولید می‌کنند، معمولاً برحسب مورد گزارش‌های سالانه یا فصلی هم دارند. پس از تأسیس مرکز آمار ایران، انتشار و عرضه عمومی

۱- UN Monthly Bulletin of Statistics ۲۰۰۸ Issue No. ۱۰۴۴, Vol. LXII, No. ۶.

آمارهای گوناگون نظم و استمرار بهتری پیدا کرد، بویژه با انتشار سالنامه آماری که از سال ۱۳۴۵ آغاز شد، دسترسی به آمار آسان‌تر گردید.

پیشرفت تکنولوژی موجب تحول در شیوه دسترسی و عرضه آمار شد. ایجاد وب‌سایت‌های اطلاع‌رسانی رخدادی مهم در انتشار و دستیابی سریع و ارزان و «به‌روز» به اطلاعات و آمار شده است. یک پایگاه آماری خوب و مطلوب باید دارای قابلیت‌های متعددی باشد، که مهم‌ترین آنها در دسترس و به‌هنگام و دارای محدوده زمانی وسیع‌تری بودن است (منظور این است که قدیمی‌ترین اطلاعات را نیز داشته باشد). در کنار این ویژگی‌ها، دارا بودن قابلیت‌های جستجو و گزارش‌گیری و ارایه و رعایت تعاریف و استانداردها و طبقه‌بندی‌های آماری اهمیت دارد که متأسفانه اکثر سایت‌های ایرانی بخشی از این ویژگی‌ها را فاقدند و بخش‌هایی را هم که واجدند به نحوی ضعف دارند. در این زمینه هم مرکز آمار ایران جزو اولین مراکز دولتی بود که اقدام به تأسیس وب‌سایت آماری کرد. سایت مرکز آمار ایران گرچه از یک دهه پیش طراحی و تأسیس شده است، اما عملاً از اواسط ده هشتاد، به بهره‌برداری عموم رسید. و در نوع خود تحولی جالب است، که در کنار آن بسیاری از نهادهای دیگر نیز سایت‌های مشابهی را در حد و اندازه‌های خود تأسیس کردند، اما نکته مهم این است که برخی از سایت‌های اخیر بجای آنکه روند رو به رشدی را در ارایه آمار در پیش گیرند، روند معکوسی را تجربه کردند، برای نمونه سایت سازمان زندان‌ها را می‌توان مثال زد که در سال ۱۳۸۵، آمارهای مختلف زندانیان را برای سال‌های متعدد داشت، اما در حال حاضر (در سال ۱۳۸۹) فقط آمار آخرین سال را در اختیار قرار می‌دهد.

در میان سایت‌های آماری کشور می‌توان به سایت بانک مرکزی اشاره کرد که حدود هزار متغیر را به صورت سری زمانی اطلاعات ایران در کنار آمارهای دیگر در اختیار کاربر قرار می‌دهد. سایر مراکز و وزارتخانه مثل جهاد کشاورزی،

صنایع و معادن، آموزش عالی و سازمان ثبت احوال و... به تناسب سایت‌های خود را دارند که اطلاعات هر آمار مرتبط را کمابیش در اختیار کاربران قرار می‌دهد.

اما مهم‌ترین اتفاقی که در این زمینه در حال وقوع است، تأسیس درگاه ملی آمار است.

- درگاه ملی آمار

وضع تولید آمار در کشور که صورت جزایر پراکنده‌ای را داشت طبعاً دارای ایراداتی بود، از جمله ذخیره‌سازی داده‌ها در منابع داده‌ای متنوع و ناهمگون و جزیره‌گونه، وجود ناسازگاری در داده‌ها، فرمت و چارچوب‌های فیزیکی متنوع و نیاز به مدیریت ناسازگاری و تضاد میان داده‌ها مجموعاً موجب وضعیتی می‌شود که اطلاعات هر سازمانی در خود آن واحد معنادار است و امکان تحلیل و گزارش‌گیری میان‌بخشی برای تصمیم‌گیری در سطح کلان کشور وجود ندارد. برای رفع این مشکلات مرکز آمار در صدد طراحی و پیاده‌سازی پایگاه اطلاعات آماری کشور بوده است. این پایگاه داده‌ای یکپارچه، متمرکز و حجیم خواهد بود و از منابع داده‌ای توزیع شده سازمان‌ها و نهادها تغذیه می‌شود و به صورت بایگانی شده، سرجمع شده، زمان‌دار، غیر فرار و موضوع‌گرا ذخیره خواهند شد.^۱ بر این اساس در سال ۱۳۸۷ حدود ۱۰۰ قلم آماری از ۵ دستگاه اجرایی منتخب کشور که صحت آنها توسط مرکز آمار به تأیید رسیده است. به صورت خودکار دریافت و در انباره داده‌ها ذخیره شده است. در سال ۱۳۸۸ چهار سازمان دیگر به این پایگاه متصل شدند و مقدمات اتصال پایگاه‌های اطلاعاتی ۷ دستگاه دیگر به انضمام سازمان‌های تابعه انجام شده است (۱۳۸۹). بعلاوه سرشماری‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵، سرشماری‌های کشاورزی ۱۳۷۲ و ۱۳۸۲، هزینه

۱- <http://www.amar.org.ir/default-۲۴۳.aspx>

- و درآمد ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴، نیروی کار سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸، اشتغال بیکاری سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۳ و پایگاه اطلاعات مکانی هم به پایگاه تغذیه شده است.
- ویژگی‌های برشمرده شده برای این پایگاه به شرح زیر است:
- پشتیبانی از تمامی فرمت‌های داده‌ای متداول (به صورتی که می‌توان داده‌های تمامی سازمان‌ها را جمع‌آوری نمود)
 - امکان تحلیل چند بُعدی و پیمایش عمقی و عرضی اطلاعات
 - رویت تمامی تفکیک‌ها و قابلیت تعمیق در تفکیک‌ها به صورت پویا (مثلاً فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه عمومی به تفکیک سال تحصیلی، جنسیت و رشته تحصیلی)
 - امکان طبقه‌بندی براساس مقادیر شاخص‌ها برای کاربران مختلف؛
 - امکان تعریف و مدیریت ابرداده‌های آماری (شامل و نه محدود به: کاربران، گروه‌ها، گزارشات، زمان‌بندی‌ها، مکعب‌های داده‌ای، ابعاد و شاخص‌ها، و...)
 - امکان تحلیل سری‌های زمانی و سایر تحلیل‌های آماری متداول؛
 - امکان کشف روندها (Trends)؛
 - امکان انجام تحلیل‌های what-if و سایر روش‌های قابلیت پیش‌بینی؛
 - قابلیت تولید نمودارهای مختلف آماری و گرافیکی؛
 - امکان چاپ گزارشات و نمودارها و صدور آنها به فرمت‌های رایج
 - امکان مرور و ویرایش جزییات پیکربندی گزارش‌ها شامل فیلترها، بخش‌های مخفی، شرایط معرفی شده برای اقلام گزارش و غیره توسط کاربران نهایی؛
 - امکان عدم نمایش ردیف‌هایی از گزارش‌ها بنا به شرط یا شروطی خاص؛
 - امکان نمایش درصد مقادیر جمع کل برای شاخص‌ها؛

- امکان تعریف گروه‌های کاری و کاربران عضو گروه برای دسترسی به گزارشات موجود؛
 - قابلیت تعریف سطوح امنیتی مناسب هم در ارتباط با پایگاه داده‌ی رابطه‌ای و هم در رابطه با پایگاه داده‌ی تحلیلی؛
 - مصونیت گزارشات و داده‌ها در مقابل دسترسی‌های غیرمجاز
- در این پایگاه در شروع هر فصل آماری کوشیده شده است که ابتدا تعاریف آماری و سپس چکیده و به دنبال آن نشریات ذی ربط ارائه شود، و در نهایت هم سری‌های زمانی آن سر فصل آمده است که به صورت فایل‌های اکسل در اختیار کاربر قرار می‌گیرد که بسیار ارزشمند است.
- در صورت تحقق مناسب این پایگاه، چشم‌انداز زیر نیز برای آن تصویر شده است.
- افزایش سرعت تصمیم‌گیری در سطح کلان کشور
 - تغییر جریان کاغذی به جریان اطلاعات در امر تصمیم‌گیری
 - حذف چندگانگی در ارائه آماری رسمی و بین‌المللی
 - یکپارچه‌سازی داده‌ها^۱

۲-۵- متقاضیان

در حال حاضر بخش دولتی اصلی‌ترین عرضه‌کننده و به تعبیری عرضه‌کننده انحصاری آمار و اطلاعات در ایران است، اما در طرف متقاضیان قضیه قدری متفاوت است. اگرچه در اینجا هم بخش دولتی سهم مهمی از تقاضا را عهده‌دار است، اما اشخاص حقیقی یا حقوقی دانشگاهی و خصوصی نیز جزو متقاضیان آمار هستند. از آنجا که دسترسی به تکنولوژی ارتباطی تأثیر زیادی بر میزان تقاضا

۱- درگاه ملی آمار.

برای آمار و اطلاعات دارد، انتظار می‌رود که با توجه به روند فعلی در تعداد رو به رشد کاربران اینترنت، تقاضا برای اطلاعات آسان‌تر و در نتیجه بیشتر شود. تعداد کاربران اینترنت که در سال ۱۳۸۰ (۲۰۰۱) فقط یک میلیون نفر بود، تا سال ۱۳۸۷ به حدود ۸ میلیون نفر رسیده است.^۱ مطابق طرح آمارگیری از کاربران اینترنت که در سال ۱۳۸۷ از سوی مرکز آمار ایران انجام شد، طی یک دوره ۱۲ ماهه (دی ۱۳۸۶ تا دی ۱۳۸۷) حدود ۵ میلیون خانوار ایرانی (۲۶/۵ درصد) حداقل یک نفر از اعضای آنها کاربر اینترنت بوده‌اند، این رقم در شهرها ۳۴/۱ درصد و در روستا فقط ۸/۸ درصد است. حدود دو سوم کاربران از محل سکونت خود به اینترنت دسترسی داشته‌اند و یک سوم بقیه از سایر محل‌ها دسترسی داشته‌اند. این طرح نشان می‌دهد که از حدود ۷۲ میلیون نفر جمعیت کشور در آن سال ۸/۰ میلیون نفر کاربر اینترنت بوده‌اند، و در نتیجه ضریب نفوذ اینترنت ۱۱/۱ درصد است که از این تعداد ۲/۳ میلیون نفرشان و با ضریب نفوذ ۲۸/۸ درصد در تهران هستند و پس از تهران استان‌های اصفهان و فارس قرار دارند. و نزدیک به ۶۰ درصد کاربران را مردان و بقیه را زنان تشکیل می‌دهند. ضریب نفوذ در روستاها برابر ۳/۰ درصد و در شهرها ۱۵/۰ درصد است. بیشترین کاربران یعنی حدود ۷۰ درصد آنان در گروه سنی ۱۵-۲۹ ساله هستند و بیش از نیمی از کاربران در حال تحصیل هستند.

علی‌رغم این ۹۲٪ کاربران از طریق Dialup به اینترنت وصل می‌شوند و فقط ۱۷/۵ درصدشان حداقل یک بار در روز به اینترنت وصل می‌شوند و ۳۹/۲ درصد آنان حداقل یک بار در هفته چنین ارتباطی را دارند. و بیش از ۴۲

۱- جداول مختلف آماری سایت مرکز آمار و طرح آمارگیری از کاربران اینترنت در سال ۱۳۸۷ از سوی مرکز آمار ایران.

درصدشان حداقل یک بار در ماه و کمتر از یک بار چنین تماسی را دارند که نشان‌دهنده کمیت پایین این ارتباط است.

یکی از عوامل موثر بر استفاده بیشتر از اینترنت خطوط تلفن ثابت و همراه و کامپیوتر است. مطالعه مذکور نشان می‌دهد که ۸۵ درصد خانوارهای کشور دارای خطوط تلفن ثابت هستند این نسبت در شهرها به ۸۹ و در روستاها ۷۵ درصد است، هم‌چنین ۳۰/۲ درصد خانوارها دارای حداقل یک دستگاه کامپیوتر هستند که این نسبت در شهرها ۳۸/۶ و در روستاها ۱۰/۶ درصد است، و طی دو سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۷، تعداد خانوارهای دارای کامپیوتر از رقم ۴/۰ میلیون به ۵/۷ رسید که چهل درصد افزایش را نشان می‌دهد.^۱

گسترش بهره‌مندی از تکنولوژی اطلاعات (آی‌تی) و تحول در فرهنگ آماری در آینده نه چندان دور تقاضا را برای اطلاعات و آمار افزایش خواهد داد. گسترش استفاده از تکنولوژی ارتباطی هم در کیفیت و هم در کمیت رخ خواهد داد، در آینده افراد بیشتری با تعداد دفعات و زمان بیشتری از اینترنت استفاده خواهند کرد و همین امر فشار مضاعفی را برای افزایش اعتبار و صحت آمارهای تولیدی اعمال خواهد کرد. از سوی دیگر اطلاعاتی شدن اقتصاد، کاربران پژوهشی و عملیاتی (اعم از خصوصی یا دولتی) و راهبردی و نیز فعالان اقتصادی را به آمار و اطلاعات نیازمندتر خواهد کرد. ضمن اینکه عرضه عمومی‌تر و ساده‌تر آمار نسبت به گذشته، زمینه را برای انجام تحلیل‌های آماری فراهم‌تر می‌کند و گسترش این زمینه از فعالیت آماری نیز به نوبه خود موجب تقویت فرهنگ آماری و افزایش تقاضا برای آمار خواهد شد.

۱- www.amar.org.ir/DesktopModules/Magazines/showMagazine.aspx?id=۳۸&mID=۲۰۸۰

۶- فرهنگ آماری

هرگونه برنامه‌ریزی برای ارتقای وضعیت آمار در جامعه، مستلزم آشنایی و شناخت فرهنگ آماری نزد عناصر مرتبط با آمار است. برای تعریف فرهنگ آماری، ابتدا باید تعریفی از فرهنگ به دست آورد، سپس مصداق آن تعریف در آمار، فرهنگ آماری خواهد بود. برای فرهنگ تعاریف متفاوتی ارائه شده است. آشوری در تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ بیش از ۹۰ تعریف را ذکر می‌کند که تعریف کلاسیک تایلور جامع‌تر از سایر تعاریف است. براساس این تعریف فرهنگ، کلیت درهم‌تافته‌ای است شامل دانش، دین، هنر، قانون، اخلاقیات، آداب و رسوم و هرگونه توانایی و عادت‌هایی که آدمی همچون عنصری از جامعه به دست می‌آورد^۱ بنابراین فرهنگ بُعد ذهنی و هم بُعد عینی دارد. باورها و اعتقادات و ارزش‌ها نسبت به هر موضوعی بُعد ذهنی فرهنگ است و طبعاً رفتارها و گفتارها و شیوه‌های اجرایی آن بُعد عینی فرهنگ را تشکیل می‌دهند. با توجه به این تعریف فرهنگ آماری شامل ذهنیت و عینیت کاربران، تولیدکنندگان و سایر عناصر جامعه نسبت به آمار است. یک تعریف مشخص‌تر از فرهنگ آماری در قالب زیر صورت‌بندی شده است:

فرهنگ آماری: «توانایی درک و ارزیابی موشکافانه نتایج آماری است که افراد جامعه در زندگی روزمره با آن سروکار دارند، و نیز قابلیت تأثیر این ادراک و ارزیابی بر تصمیمات فردی و عمومی»^۲

در تعریف دیگر از فرهنگ آماری آن را مجموعه نگرش و باور عمومی از آمار، چگونگی تولید، نشر، دستیابی و بکارگیری آمار در جامعه تعریف کرده

۱- آشوری، داریوش، تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ، تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا، ۱۳۵۷.

۲- طرح جامع ارتقای فن‌آوری مرکز آمار، ص ۱۰۰۸.

است.^۱ با این برداشت می‌توان گفت که فرهنگ آماری در بُعد ذهنی مجموعه‌ای از ارزش‌ها، اعتقادات و باورها درباره مفهوم و اهمیت و کاربرد آمار است، و در بُعد عینی نیز چگونگی تولید، عرضه، دستیابی و بکارگیری آن است. برای توضیح بهتر از وضعیت فرهنگ آماری در هر دو بُعد عینی و ذهنی، لازم است که فرهنگ آماری هر فرد یا مجموعه‌ای از افراد را برحسب نقشی که در رابطه با آمار بازی می‌کند، جداگانه تشریح نمود، گرچه فرهنگ آماری شامل مجموعه این اجزا است. این مجموعه افراد را می‌توان ذیل چهار گروه طبقه‌بندی کرد:

- مردم؛ افکار و برداشت و رفتار آنان درباره آمار نقش مهمی را در شکل‌گیری فرهنگ آماری دارد.
- متخصصان و تولیدکنندگان آمار نیز شامل افراد و سازمان‌های حرفه‌ای و علمی در زمینه تولید و تحلیل آمار هستند.
- کاربران شامل کسانی هستند که آمار مورد استفاده آنان قرار می‌گیرد.
- و بالاخره سیاستگذاران که مستقیماً درباره نظام آماری یا حوزه‌های دیگر جامعه سیاستگذاری می‌کنند.

لازم به ذکر است که هر فرد می‌تواند در قالب هر یک از نقش‌های فوق ظاهر شود. یک کاربر می‌تواند در موقعیت دیگر متخصص و تولیدکننده یا یک فرد عادی از مردم باشد. همچنان که سیاستگذار می‌تواند همزمان در مقام کاربر نیز ایفای نقش کند.

فرهنگ آماری در ایران دچار یک دور شده است. تجربه و تحلیل این دور نشان می‌دهد که خروج از آن بدون اعتقاد و تصمیم سیاستگذاران و سپس متخصصان و تولیدکنندگان میسر نخواهد بود. این دور (Circle)، در یک قالب کلی به این صورت است که تولیدکنندگان آمار استقلال نسبی حرفه‌ای ندارند،

۱- www.farabar.net/papers/farhankamari.pp

طبعاً نهادهای مدنی فعال علمی و حرفه‌ای برای دفاع از موجودیت خود و علمی بودن تولیدات خود ندارند، لذا اعتبار آمار تولیدی آنها کم است و این آمار تولیدی چون عموماً دولتی است، نتایج کم‌اعتبار آن در دست سیاستگذاران و ارباب قدرت به صورت ابزاری جهت اعمال سلطه و توجیه وضع و عملکرد آنان در می‌آید، در نتیجه کارکرد و فایده‌مندی آمار نزد مردم و کاربران نمود پیدا نمی‌کند، سهل است که نگاه منفی هم نسبت به آن شکل می‌گیرد، از این رو مردم همکاری لازم را با تولیدکنندگان جهت تولید آمار صحیح معمول نمی‌دارند، سیاستگذاران نیز به علت آنکه علاقه‌مند نیستند که عملکرد آنان مستقل از اراده خودشان و با شاخص آمار و ارقام ارایه شود و یا آمادگی ندارند که تصمیمات خود را مستقل از ترجیحات شخصی و گروهی و ایدئولوژیک بر مبنای منطق و علم و نیز آمار و اطلاعات متقن بنا کنند، در نتیجه ضرورتی بر حفظ استقلال نهادهای تولیدکننده آمار و نیز گسترش و توسعه متناسب آنها با نیاز جامعه احساس نمی‌کنند و نهایتاً تولیدکنندگان کماکان در حاشیه و ضعیف باقی می‌مانند. به طور خلاصه می‌توان گفت، ضعف فرهنگ آماری، مثل تله عمل می‌کند، همچنان که بسیاری از افراد هم در تله فقر گرفتار می‌شوند. هرچه که در ادامه می‌آید، صرفاً شرح و بسط این دور (Circle) است.

۱-۶- مردم

کسانی که با حوزه افکار عمومی آشنایی دارند چنین تصور می‌کنند که حس عمومی مردم از کارکرد آمار، ابزار توجیه برای سلطه است و این انعکاسی از بی‌اعتمادی کمتر از متوسط آنان به قدرت رسمی است.^۱ در حالی که مردم با

۱- ر.ک. به: نظرسنجی‌های متعدد از جمله: پیمایش ملی، فرهنگ سیاسی مردم ایران، موج اول، تهران، ایسپا،

مشکلات متعدد دست به گریبان هستند، مقامات حکومتی برای توجیه عملکرد خود، انواع و اقسام آمارها و شاخص‌ها را به مردم ارایه می‌دهند، و این سرمنشاء بی‌اعتمادی مردم به آمار است. آمار و ارقام برای مردم عموماً از سوی مقامات ارایه می‌شود، در حالی که آمار در درجه اول باید از سوی تولیدکنندگانی که استقلال حرفه‌ای و علمی آنان در معرض ابهام و شک نیست، ارایه شود.

آمار در زندگی مردم نفوذ و عینیت کافی ندارد. به عبارت دیگر وقتی که گفته می‌شود، رقم تورم، یا بیکاری، یا رشد اقتصادی یا... فلان مقدار است، و در فاصله زمانی خاصی کم یا زیاد شده است، مردم باید مابه‌ازای عینی آن را بدانند، مثلاً وقتی که قیمت کالایی را می‌پرسیم بلافاصله می‌توانیم، بگوییم این قیمت مناسب یا گران یا ارزان است، اما بسیاری از آمارهای مرسوم برای مردم درکی را به ذهن متبادر نمی‌کنند. یکی از دلایل آن این است که با مفاهیم و اصطلاحات و تعاریف آماری آشنایی کافی ندارند.^۱

یکی از مسایل مهم متفاوت بودن آمارها، حتی آمارهای رسمی است که اعتماد را از کل آمار سلب می‌کند، و در ذهنیت شنونده چنین القا می‌کند که اراده‌ای سیاسی پشت ارقام متفاوت پنهان شده است، یا اینکه با تبعیت غلط از اصطلاح مشهور، اذعاناً، تضاداً! هر دو موردی که در تعارض باشند، هر دو آنها ساقط می‌شوند به کلیت آمار بی‌اعتماد می‌شوند. البته در جوامع دیگر هم ممکن است که آمارهای متفاوت ارایه شود، اما در نهایت مراجع معتبری وجود دارند که حرف آخر را بزنند و رفع ابهام نمایند، در حالی که در ایران معمولاً

۱- اخیراً نیز یکی از مراجع پذیرفته شده در درستی و دقت آمار تورم تشکیک کرده است، که تحلیل این رویداد در زیر آمده است:

چنین چیزی یا وجود ندارد، یا اگر هم مرکز آمار متولی این امر باشد، به دلایلی از جمله دخالت‌های دیگر در مواردی قادر به اعمال این وظیفه نیست. دستکاری در اطلاعات و آمار برای نادیده گرفتن واقعیت نیز تأثیر مخربی بر اعتبار آمار و نگاه مردم به آمار دارد. نمونه روشن آن نظرسنجی ایسپا در ۱۳۸۸/۱۰/۲۰ است که انتشار علنی آن با دستکاری نسبی در یکی از سایت‌های مهم همراه بود.^۱

یکی از مشکلات مهم تولیدکنندگان آمار در ایران بجز اینکه جمع‌آوری آمار را برحسب تعاریف و تشخیص خود انجام می‌دهند، انجام فعالیت‌های موازی است که موجب اتلاف وقت و هزینه می‌شود، و نوعی رقابت در خصوص نتایج متفاوت به دست آمده را ایجاد می‌کند که تأثیر مخربی بر کاربرد آمار نزد سیاستگذاران و مردم و سایر کاربران می‌گذارد. تفاوت در برخی از آمارهای بانک مرکزی و مرکز آمار و نیز آمار وزارتخانه‌ها با مراجع آماری از این جمله‌اند. بی‌اعتمادی تاریخی میان مردم و حکومت، و حساسیت داشتن به مأموران دولتی، و ناآشنایی با مقوله آمار، موجب می‌شود که همکاری مردم با مأموران و پرسشگران آماری مطلوب نباشد، و یا پاسخ کافی ندهند، یا ناقص پاسخ دهند و یا اصولاً اگر بخواهند پاسخ درست هم بدهند، از درک پرسش ناتوان باشند. از این رو فقدان مشارکت مردم در موضوع آمارگیری از موانع مهم در شکل‌گیری و تولید آمار معتبر است. دلایل دیگر برای بی‌انگیزگی مردم در همکاری با مأموران آمار عبارتند از کمبودهای قانونی، ضعف پرسشگران در برقراری ارتباط و طرح پرسش‌ها، بی‌اعتمادی مردم در حفظ محرمانگی پاسخ‌ها، بی‌توجهی یا بی‌اطلاعی از نتیجه آمارگیری‌های پیشین، بی‌تأثیر دانستن نتیجه آمار و همکاری نمودنش را در وضعیت زندگی خودش و....

۱- www.alef.ir/1388/content/view/63076/

۲-۶- متخصصان و تولیدکنندگان

در بخش تولید آمار متخصصان حرفه‌ای و علمی و دانشگاهی قرار دارند، که مهم‌ترین مشخصه فرهنگی آنان در ایران فقدان هویت مستقل و فقر بودجه و امکانات لازم برای تولید و عرضه آمار مورد نیاز جامعه مبتنی بر ضوابط علمی و قابل قبول است. با میدان ندادن به انجمن علمی و حرفه‌ای موثر و قوی، یکی از مهم‌ترین نیروهای اصلاح‌گر فرهنگ آماری، از میدان عمل خارج می‌شوند. اما این بخش مشکلات دیگری هم که دارد که کمابیش ناشی از جایگاه ضعیف آمار در جامعه است. قطع ارتباط میان متخصصان حرفه‌ای و علمی با نیازهای آماری جامعه و مصرف‌کنندگان، یکی از عوامل مهم در ضعف فرهنگ آماری است. فقدان تناسب میان سطح تخصصی نیروها و نهادهای تولیدکننده آمار با مجموعه نیازهای آماری موجب تشدید دور باطل پیش‌گفته می‌شود. به علت فقدان فضای نقد، و عدم شفافیت، محصولات و فرآیندهای آماری به محک نقد گذاشته نمی‌شوند و در نتیجه اصلاح و پیشرفت در این زمینه رخ نمی‌دهد. به دلیل نبود امنیت حرفه‌ای، این گروه از تبعات استخراج و انتشار آمار خود نگرانی دایمی دارند و لذا تا حدودی پرهیز می‌کنند.^۱ فقدان بودجه و امکانات موجب می‌شود که در جمع‌آوری و تولید آمار صحیح و به موقع، اختلال ایجاد شود. این اختلال معمولاً از طریق بکارگیری پرسشگران ضعیف و کم‌انگیزه و نیز اجباراً نادیده گرفتن ضوابط و معیارهای اجرایی و علمی رخ می‌دهد و آمارهای کم‌اعتبار تولیدی از این طریق باعث اعتماد و اطمینان کافی و تقویت فرهنگ آماری در

۱- همین امروز که این مطلب در حال نوشتن است، اطلاع حاصل شد که نیروهای امنیتی به ایسپا (مرکز نظرسنجی جهاد دانشگاهی) رفته‌اند و درصددند بدانند نظرسنجی ماه گذشته (تیر ۱۳۸۹) آنان چگونه درز یافته که شب گذشته در بی‌بی‌سی فارسی و سایر رسانه‌ها درج شده است.

جامعه نمی‌شود. چنین آمارهایی فاقد دقت و اعتبار کافی برای کسب جایگاه شایسته نزد افکار عمومی و کاربران هستند.

ویژگی دیگر تولیدکنندگان آمار در ایران ساختار تشکیلاتی آنهاست. ضعف نهادها و موسسات خصوصی در تولید انواع آمار مورد نیاز جامعه، بسیار مشهود است. اما مراکز دولتی تولید آمار نیز واجد شرایط لازم برای ارتقای فرهنگ آماری نیستند، بجز ضعف بودجه، نداشتن استقلال کافی در حوزه عمل و تولید آمار، فقدان تضمین‌های قانونی لازم برای اخذ اطلاعات از مردم یا شرکت‌ها، منتزع و منحل شدن مناطق آماری در سطح استان‌ها، ضعف ابزار نظارتی مرکز آمار بر سایر دستگاه‌های تولیدکننده آمار، و نداشتن جایگاه شایسته این مرکز در نظام تصمیم‌سازی کشور جملگی موجب می‌شود که بخش تولیدکنندگان حرفه‌ای آمار (اعم از حقیقی یا حقوقی) و متخصصان علمی در این زمینه نیز متناسب با سایر بخش‌های آمار ضعیف باشند.

در این میان انجمن آمار ایران به عنوان یک نهاد تخصصی غیر دولتی در زمینه آمار نقش مهمی را در بهبود وضعیت و ارتقای فرهنگ آماری ایفا کرده است. این انجمن که سنگ بنای آن از سال ۱۳۶۸ برگزار شد، یکی از انجمن‌های فعال علمی است که با انتشار چند نشریه (اندیشه آماری، پژوهشنامه انجمن آمار ایران، خبرنامه انجمن، ندا یا نشریه دانشجویی انجمن، مجله علوم آماری و نشریات غیر ادواری دیگر) و برگزاری ده کنفرانس آماری، و پنج سمینار احتمال و پنج سمینار دانشجویی و کارگاه‌ها و همایش‌های متعدد دیگر به توسعه دانش و علم آمار و کاربرد آن و فرهنگ آماری کشور کمک شایسته‌ای کرده است و توانسته است تاکنون حدود هزار نفر عضو (اعم از حقوقی، وابسته، پیوسته و دانشجویی) را در کنار یکدیگر فعال نماید.^۱

۱- www.irstat.ir/framework.jsp?SID=۱

۳-۶- کاربران

کاربران طیف متنوعی از افراد را تشکیل می‌دهند. از مردم کوچه و خیابان که در محاوره‌های عادی خود به آمار استناد می‌کنند، تا تصمیم‌گیران راهبردی شامل این طیف می‌شوند. بسیاری از فعالان حوزه مدنی و سیاسی و دولتی به طور معمول در مطالب خود از ارقام و آمار استفاده می‌کنند. روزنامه‌نگاران و نقدکنندگان و طرفداران و مخالفان گروه‌های سیاسی، همه به نوعی کاربر هستند، پژوهشگران و برنامه‌ریزان و سرمایه‌گذاران و مدیران، در هر سطحی جزو کاربران آمار محسوب می‌شوند، در این میان بخش اعظم این کاربران با مفاهیم و حتی شاخص‌های آماری آشنایی کافی ندارند، و لذا به نحوی غیر صحیح آنها را بکار می‌برند. به علت ناآشنایی آنان و نیز فقدان فضای نقد، آمار و ارقام در این مجموعه افراد، بیش از آنکه چراغی برای روشن نمودن راه باشد، ابزاری برای توجیه و تأیید مقاصد و عملکردهاست. آمار برای محکوم کردن طرف مقابل و دفاع و بزرگنمایی از خود است که مهم‌ترین مورد آن در انتخابات سال گذشته (خرداد ۱۳۸۸) و هنگام مناظره‌ها مشاهده شد. در این وضع، آمار ابزار بازی‌های سیاسی و مجادلات بی‌پایان و بی‌فایده است. چنان ظرفیتی به آمار داده می‌شود که هر کس از ظن و گمان خودش یار آن می‌شود. به همین دلیل هم هر گروه برحسب سلیقه و ترجیحات خود آمارهای متعدد و حتی تأیید نشده و غیر رسمی را بیان و ارایه می‌کند. به دلیل این وضعیت نیازهای واقعی کاربران مغفول می‌ماند و حتی از آنها بی‌اطلاع می‌شوند. به دلیل جایگاه ضعیف تولیدکنندگان آمار، کاربران (بجز تعداد اندکی) آشنایی کافی با مراکز آماری و تولیدات و امکانات و نحوه دسترسی به این تولیدات ندارند. به دلیل ناآشنایی بسیاری از کاربران با شیوه‌های آماری بویژه شیوه نمونه‌گیری، از آمارهای موجود استنتاج‌های غلطی می‌نمایند که به ضعف بیشتر فرهنگ آماری منجر می‌شود.

یکی از مهم‌ترین اشکالات در فرهنگ آمار نزد کاربران، بی‌توجهی به حقوق مادی و معنوی تولیدکنندگان است. تولیدات آماری به علت ماهیت خود که تکثیر آن بسیار ارزان‌قیمت و در حد صفر است، این امکان را می‌دهد که تکثیر شوند بدون آنکه حقوق مادی تولیدکننده رعایت شود و او را با ضرر مواجه نماید. اتفاقی که سال‌های پیش درباره تکثیرهای غیر قانونی CD فیلم‌های ایرانی رخ داد، مشابهت نسبی با تکثیر تولیدات آماری دارد. این امر عمدتاً به دلیل فقدان قوانین مناسب و ضمانت‌های کافی برای اجرای آن در حفظ حقوق تولیدکننده رخ می‌دهد، اما بی‌توجهی کاربران و تصور اینکه تکثیر این تولیدات اشکالی ندارد، و نیازمند رعایت حقوق مادی یا معنوی تولیدکننده نیست نیز در بروز این وضعیت تأثیر دارد.

۴-۶ سیاستگذاران

مهم‌ترین رکن تأثیرگذار بر فرهنگ آماری جامعه، سیاستگذاران هستند که از یک سو بر نظام و سیاست‌های آماری و بودجه آن تأثیرگذار هستند و از سوی دیگر یکی از مهم‌ترین کاربران تولیدات آماری در تصمیمات سیاست‌های راهبردی کشور هستند. سیاستگذاران از چند جهت بر فرهنگ آماری تأثیر منفی دارند. آنان به دلیل وجود ضعف و نقص و حتی تفاوت در آمارهای تولیدی که این وضعیت نیز عمدتاً ناشی از پیشینه بی‌توجهی سیاستگذاران به نظام آماری است، توجه چندانی به آمار تولیدی نهادهای تحت امر خود نمی‌کنند، و آمار را نه به عنوان ابزاری برای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، بلکه به عنوان ابزار توجیه و دفاع از عملکرد و سیاست‌های جاری خود نگاه می‌کنند. به همین دلیل است که ذکر و انتشار آمارهای منفی را دلسردکننده می‌دانند و مانع انتشار آن می‌شوند، گویی که آمار وظیفه دلسرد یا دلگرم کردن مردم را دارد. آمار چون میزان‌الحراره

بدن است، با کم و زیاد کردن آن درجه حرارت بدن تنظیم نمی‌شود و با دستکاری در آن بیمار را نمی‌توان درمان کرد.

سیاستگذاران نه تنها به آمار باور و اعتقاد و اعتماد کافی که لازمه انجام وظیفه آنان یعنی سیاستگذاری است را ندارند، بلکه درک درستی از نیازهای آماری برای اتخاذ تصمیم نیز ندارند، و بدتر اینکه با مفاهیم آماری نیز آشنایی مناسب ندارند. هرگاه با چندگانگی در آمار مواجه شوند، بجای آنکه تعارض را حل کرده و رفع گوناگونی نمایند، به کلیت آمار بدبین شده و از کنار آن رد می‌شوند. به دلایل متعدد در سخن و ادعا، قادر نیستند که آمار را کم اهمیت جلوه دهند، لذا همواره بر اهمیت و ضرورت آمار تأکید می‌کنند، و حتی قوانین و برنامه‌های مناسبی را هم برای نظام آماری می‌نویسند، اما در عمل آن را اجرا نمی‌کنند. بدترین رفتار در اجرای این هدف در نقض استقلال نظام آماری از وضعیت و مطلوبیت‌های سیاسی است. این کار از طریق نصب مدیریت‌های غیر آماری و غیر حرفه‌ای بر نهادهای تولیدکننده آمار و نیز عدم کوشش جدی برای استقرار یک نظام آماری فراگیر و دخل و تصرف در نحوه انتشار و جزییات آمار منتشره است. نگاه سیاستگذاران به آمار، شخصی است و برای خود این حق را قایل هستند که چه چیز را و چگونه منتشر کنند یا نکنند، و از درج آماری که علیه آنان استفاده می‌شود جلوگیری می‌کنند، بسیاری از آمارها به دلایل فوق از انتشار باز می‌مانند و فقط آمارهای موید وضعیت جاری حق انتشار پیدا می‌کنند. تولیدکنندگان و کسانی که دسترسی به آمار دارند و تصمیم‌گیرنده هستند، از آمار به عنوان رانت هم استفاده می‌کنند و از مزایای آن بهره‌مند می‌شوند و این نیز به نوبه خود تأثیر منفی بر نگاه و فرهنگ آماری دارد.

۵-۶- نتیجه

وضعیت توصیف شده مختص جامعه ایران نیست در کشورهای پیشرفته هم که آمار جایگاه شایسته‌ای دارد، سوءاستفاده از آن چندان غیر معمول نیست^۱ اما وضعیت فرهنگ آماری در ایران دچار یک عیب اساسی و دور شده است.

در میان عناصر این دور معیوب از فرهنگ آماری، مهم‌ترین عنصری که می‌تواند و می‌باید بیش و پیش از دیگران این دور را بشکنند، سیاستگذاران هستند که با احترام گذاشتن به استقلال نهادهای آماری و تولید آن از نهاد سیاست، کمک موثری به ارتقای جایگاه آمار خواهند نمود، در مرحله بعد، تولیدکنندگان و متخصصان هستند که باید با کوشش و مقاومت خود در برابر عوامل مخرب جایگاه آمار موضع‌گیری کنند. گسترش بخش خصوصی در تولید آمار و افزایش کاربران غیر دولتی آمار به این اتفاق کمک می‌کند. در مرحله بعد کاربران حرفه‌ای و نیز رسانه‌ها هستند که باید در برابر آمارهای جهت‌دار و مخدوش و نقص در انتشار آمار و کاربرد غلط آن، واکنش مناسب نشان دهند، در صورت اجرای این مراحل، فرهنگ آماری مردم نیز به مرور بهبود خواهد یافت. رعایت اصول زیر و اصرار بر آنها از سوی همه عناصر مرتبط با فرهنگ آماری می‌تواند به تحقق فرهنگ آماری مناسب کمک کند.

- استقلال علمی و حرفه‌ای تولید آمار
- بی‌طرفی در تولید آمار
- دسترسی آزاد و برابر شهروندان به آمار
- پاسخگویی و شفافیت آماری
- جلوگیری از استفاده‌های نادرست و جهت‌دار از آمار

۱- برای مثال ر.ک. به: هاف، تارل، چگونه با آمار دروغ می‌گویند؟، مترجم، مهدی تقوی، تهران: ۱۳۷۱.

- حفظ محرمانگی در جمع‌آوری آمار
- رعایت موازین و اخلاق حرفه‌ای
- تنوع و تعدد مراجع تولیدکننده آمار

۷- فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)

اگرچه پیش از فن‌آوری‌های جدید اطلاعات و ارتباطات، آمار تولید و عرضه و از آن استفاده نیز می‌شده است، اما با آمدن فن‌آوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی تحولی کیفی در وضعیت تولید و عرضه و کاربرد آمار و اطلاعات به وجود آمد. این فن‌آوری‌ها از یک سو جمع‌آوری و پردازش آمار را ساده‌تر و ارزان‌تر نمودند، از سوی دیگر تقاضا را برای آمار و اطلاعات متنوع‌تر، افزایش دادند، ضمن اینکه کاربرد آمار را گسترش دادند و نقل و انتقال و دسترسی به آمار و اطلاعات را نیز بسیار سریع و ارزان و همگانی کرده‌اند با این وجود این فن‌آوری در مراحل اولیه خود در مقایسه میان آمار با اطلاعات، موجب توسعه کمی و کیفی در تولید و تقاضای عرضه اطلاعات شده‌اند، در مقابل تقاضای عمومی برای آمار به همین نسبت بالا نرفته است. وجود این تکنولوژی‌ها به گونه‌ای است که اگر آمار و اطلاعات تولید و عرضه نشود، این تکنولوژی‌ها تجملی و ناکارکرد محسوب خواهند شد، زیرا همان‌طور که در قسمت‌های اولیه این پژوهش گفته شد، آمار و اطلاعات مواد خام این تکنولوژی‌ها محسوب می‌شوند و بدون وجود آن غیر قابل استفاده خواهند بود. از این رو هرگونه کوششی برای توسعه و همگانی کردن این فن‌آوری‌ها به طور مستقیم بر تولید و عرضه و دسترسی اطلاعات تأثیر خواهد گذاشت. این تکنولوژی‌ها تأثیر چشمگیری بر رشد اقتصادی و سایر بخش‌های اقتصادی نیز دارند، به همین دلیل در اکثر کشورها رشد این بخش بیشتر از رشد سایر بخش‌های اقتصادی است. در

سال ۲۰۰۳ بازار فن‌آوری اطلاعات حدود ۶۴ میلیارد دلار برآورد می‌شد که سه بخش خدمات مرتبط با فن‌آوری اطلاعات (۲۷ میلیارد دلار) سخت‌افزار با ۲۳/۷ میلیارد دلار و نرم‌افزار با ۱۳/۵ میلیارد دلار را شامل می‌شد، و رشد سالانه ۱۶ درصدی را تجربه کرده است.^۱

وضعیت این تکنولوژی در ایران اگرچه رو به رشد بوده است، اما با شاخص‌ها و معیارهای جهانی فاصله عمیقی دارد. براساس گزارش سال ۲۰۰۸ سازمان ملل متحد ایران یک صد و هشتمین کشور جهان از نظر آمادگی برای دولت الکترونیک است. در بررسی انجام شده توسط سازمان ملل براساس سه معیار حضور اینترنتی، بسترهای تکنولوژی و سرمایه انسانی، کشورهای جهان از لحاظ وضعیت آمادگی دولت الکترونیکی رتبه‌بندی شده‌اند.

- شاخص حضور دولت در دنیای وب نیز با استفاده از اطلاعات و خدمات دولتی در فضای وب سنجیده شده است.
- شاخص توان زیرساختی با استفاده از ضریب نفوذ اینترنت، تلفن همراه و ثابت، اینترنت پرسرعت و تعداد رایانه‌های شخصی سنجیده شده است.
- شاخص امور تجاری نیز براساس درصد باسوادان و افراد در حال تحصیل است.

مطالعه دایره امور تجاری و اجتماعی سازمان ملل نشان می‌دهد که ایران با کسب امتیاز ۰/۴۰۶۷ در رتبه ۱۰۸ قرار گرفته است (در سال ۲۰۰۸) که نسبت به گزارش قبلی در سال ۲۰۰۵، با ۱۰ پله سقوط مواجه شده است.

۱- منبع: اولین پایگاه اطلاع‌رسانی فن‌آوری اطلاعات، ۱۳۸۳/۸/۳۰.

وضعیت ایران در ارتباط با شاخص‌های آمادگی دولت الکترونیک

سال	رتبه	امتیاز کل	حضور دولت در دنیای وب	توان زیرساختی	سرمایه انسانی
۲۰۰۳	۱۰۷	۰/۳۳۰	۰/۱۴۸	۰/۰۹۰	۰/۷۵
۲۰۰۴	۱۱۵	۰/۳۲۸۲	۰/۱۶۲	۰/۰۹۲	۰/۷۳۰
۲۰۰۵	۹۸	۰/۳۸۱۳	۰/۲۹۶	۰/۱۰۷۹	۰/۷۴۰۰
۲۰۰۶	۱۰۸	۰/۴۰۶۷	۰/۲۵۸	۰/۱۷۴۷	۰/۷۹۲۳

منبع: دولت الکترونیک در ایران، ص ۲۷.

نتایج جدول نشان می‌دهد که ایران علی‌رغم آنکه به لحاظ سرمایه انسانی جایگاه مناسبی دارد و شاخص آن ۰/۸ است، اما شاخص‌های توان زیرساختی و حضور دولت در دنیای وب بسیار ضعیف است. و امتیاز کل ایران هم نشان می‌دهد که علی‌رغم افزایش این امتیاز، رتبه ایران کمتر شده است و این بدان معناست که کشورهای دیگر با سرعت بیشتری خود را بهبود می‌بخشند. این شاخص‌ها در حالی است که اتحادیه جهانی مخابرات دسترسی کاربران به حداقل سرعت اینترنت ۲۵۶ کیلوبیت در ثانیه را به عنوان شاخص ضریب نفوذ محاسبه می‌کنند که اگر با این معیار به ایران نگاه کنیم، ضریب نفوذ اینترنت در ایران کمتر از یک درصد خواهد بود، زیرا فقط کمتر از یک درصد کاربران به اینترنت ۱۲۸ کیلوبیت دسترسی دارند و اکثریت کاربران از دایل‌آپ (کمتر از ۵۶ کیلوبیت در ثانیه) استفاده می‌کنند.^۱ با این حال دولت ایران در سال ۱۳۸۱ طرحی را برای بهبود جایگاه ICT در کشور به اجرا درآورد (طرح تکفا). طرح تکفا یا طرح

«توسعه و کاربرد فن‌آوری ارتباطات» در سال ۱۳۸۱ تصویب شد. بخشی از اهداف این طرح عبارتند از گسترش نظام‌مند فن‌آوری ارتباطات و اطلاعات (ICT) جهت تحقق اقتصاد «دانایی‌محور» در جهت توسعه پایدار ملی و نیز توسعه منابع انسانی به عنوان اولویت راهبردی توسعه (ICT) در جهت ایجاد «اشتغال ارزش‌افزا» هم‌چنین در این طرح توسعه فرهنگی و تقویت محیط و فضای هم‌افزایی ملی و توسعه زمینه‌ها و فرصت‌ها جهت تحرک بخش خصوصی به عنوان محور کلیدی و راهبردی توسعه ICT شناخته شد.

شورای عالی اطلاع‌رسانی که متولی اجرای طرح تکفا است اهداف عملیاتی تری را در دستور کار خود قرار داده است، از جمله آنچه که از این طرح به مطالعه حاضر مربوط می‌شود عبارتند از: تقویت نشر اطلاعات، کمک به ایجاد فرصت‌های شغلی ارزش‌افزا، دسترسی سریع و ارزان‌تر عموم مردم به ارتباطات و اطلاعات، تقویت همکاری مشترک میان دولت، صنعت، دانشگاه و مراکز خصوصی در جهت ارتقای کارآیی عوامل کار و سرمایه، حمایت از گسترش هرچه سریع‌تر بخش خصوصی توانمند و رقابت‌پذیر جهانی، گسترش هرچه سریع‌تر ایجاد و رشد شرکت‌های کوچک و متوسط (SME_{۲۰}) با زمینه ICT به عنوان هسته‌های اشتغال خلاق.^۱ هم‌چنین از آنجا که داده‌های رسمی درباره میزان اشتغال یا ارزش افزوده بخش اطلاعات در کشور وجود ندارد، قادر نیستیم که تحولات این بخش را در زمینه ارزش افزوده و اشتغال توضیح دهیم، اما به عنوان یک گزینه می‌توانیم به تحولات در ارزش افزوده فعالیت‌های R&D اکتفا کنیم. ارزش افزوده فعالیت‌های تحقیق و توسعه به قیمت جاری در ایران از رقم ۴۰۸/۴۷۱ میلیون ریال در سال ۱۳۷۵ طی ده سال به ۳۶۶۶/۸۵۲ میلیون ریال در

سال ۱۳۸۵ رسیده است.^۱ و با توجه به اینکه در این فاصله شاخص قیمت‌ها فقط ۴ برابر شده است، رشد ۹ برابری ارزش افزوده R&D نشان‌دهنده رشد چشمگیر و خالص این شاخص است.

یکی دیگر از برنامه‌های دولت برای بهبود جایگاه این تکنولوژی و استفاده بهینه‌تر و موثرتر از آن، طرح ساماندهی واحدهای آماری دستگاه‌های اجرایی کشور است که در سال ۱۳۸۲ از سوی شورای عالی آمار تصویب شد. هم‌چنین بانک‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی مناسب برای تولید و عرضه و دسترسی و نقل و انتقال آمار و اطلاعات از سوی مراکز مختلف دولتی ایجاد شده است. بزرگترین بانک‌های اطلاعاتی شامل ایران داکيومنت Irandoc.ac.ir وابسته به مرکز علمی و پژوهش ایران است. پس از آن پایگاه مجلات تخصصی noormags.com است که نزدیک به ۲۰۰,۰۰۰ مقاله را در دسترس مراجعه‌کنندگان قرار می‌دهد پایگاه‌های magiran.com و مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (sid.ir) نیز از بانک‌های اطلاعاتی مهم دیگر هستند که بعضاً مقالات را به رایگان در اختیار افراد قرار می‌دهند. بانک اطلاعات شناسنامه افراد در سازمان ثبت احوال، بانک اطلاعات مکانی اداره پست نیز از دیگر پایگاه‌های مهم اطلاعاتی هستند.

نتیجه‌گیری

بخش دوم این پژوهش مطالعه کیفی را پوشش می‌دهد. براساس این مطالعه می‌توان گفت که جامعه امروزی به دلایل متعددی به عنوان «جامعه اطلاعاتی» شناخته شده‌اند که آن را از جامعه صنعتی پیش از خود متمایز می‌کند، در این جامعه، اطلاعات به یک منبع مهم و حتی اصلی بهره‌وری و قدرت تبدیل شده

۱- مأخذ: مرکز آمار ایران؛ نتایج طرح آمارگیری از فعالیت‌های تحقیق و توسعه، ۱۳۸۸.

است. در این جامعه اقتصاد اطلاعات سهم مهمی از تولید ملی را به خود اختصاص می‌دهد و به موازات این تحول، آزادی اطلاعات به عنوان یک حق شهروندی شناخته می‌شود و دولت‌ها نیز برای بقای خود نیازمند آمار و اطلاعات هستند و برای تحقق بهتر این هدف باید استقلال نسبی و علمی نهادهای آماری را محترم بشمارند. هرچند این نهادها در درون دولت‌ها شکل و پا گرفته باشد.

برای تقویت آمار و اطلاعات و اقتصاد اطلاعاتی نیازمند شناخت کالای آمار و اطلاعات هستیم. به لحاظ اقتصادی، کالای آمار و اطلاعات دارای ویژگی‌های متفاوتی از سایر کالاها و خدمات است که توجه به این ویژگی‌ها در برنامه‌ریزی برای گسترش تولید و عرضه و مصرف این کالا اهمیت حیاتی دارد.

انحصار نسبی دولت در فعالیتهای آماری و کمرنگ بودن نقش و سهم بخش خصوصی در این زمینه مشخصه مهمی از فضای تولید و عرضه این کالا در ایران است. هرچند در سال‌های اخیر، کوشش‌هایی برای توسعه و تقویت موسسات خصوصی آماری و توسعه آمار و اطلاعات انجام شده، که این کوشش‌ها ذیل برنامه ملی آمار در سال ۱۳۸۴ تدوین شده است. بجز این برنامه، زمینه‌های قانونی متعددی بویژه در برنامه پنج ساله چهارم و اخیراً نیز برنامه پنجم و نیز قوانین خاص مثل قانون آزادی اطلاعات برای بهبود این ویژگی اقتصاد تهیه و تنظیم شده، با وجود این، ضعف ساختار آماری در کشور کماکان مشهود است، اگرچه در زمینه عرضه آمار اتفاقات مثبتی مثل تأسیس درگاه ملی آمار و سایت بانک مرکزی دیده می‌شود. ولی همین موارد هم به دلیل ضعف شیوه‌های دسترسی از طریق اینترنت چنانچه شایسته است مورد استفاده قرار نگرفته است. آنچه که بیش از هر چیز دیگر مانع تحقق موضوع این پژوهش شده، ضعف فرهنگ آماری است که این ضعف در میان مردم، متخصصان و تولیدکنندگان، کاربران و سیاستگذاران هرکدام به شکلی، متجلی شده است، مجموعه این شرایط

تصویری نسبتاً روشنی از وضع موجود و وضع مطلوب و موانع پیش روی برای تحقق هدف را تشریح می‌کند.

فصل سوم

پژوهش کمی

همان طور که در فصل اول توضیح داده شد، پژوهش حاضر از دو شیوه کیفی و کمی سود جسته است. در اجرای پژوهش کمی دو پرسشنامه تهیه که یکی از آنها از طرف کارشناسان فعال در موسسات آماری تکمیل شده است، این پرسشنامه شامل مجموعه متغیرهای مرتبط با آمار و موضوع مطالعه حاضر است. پرسشنامه دیگر از سوی مدیران موسسات آماری یا کارشناسان مطلع از وضع موسسه تکمیل شده که درباره وضعیت عمومی موسسه آماری است.

در فصل کمی پژوهش سعی گردید که نظرات تعداد معتابهی از کارشناسان خبره و فعال در زمینه آمار اخذ گردد، تصور ابتدایی بر این بود که حدود ۷۰ نفر به پرسش های ارسالی پاسخ دهند، برای این منظور کوشیده شد که ارسال پرسشنامه و اخذ پاسخ های آن از طریق ایمیل و در قالب یک برنامه ای که به راحتی انجام شود، صورت گیرد، هم چنین این اقدام به واسطه یکی از موسسات فعال آماری (شرکت نیکراد نقشه) انجام شود تا پاسخگویان با رغبت بیشتری همکاری کنند، علی رغم تمام این تمهیدات پس از گذشت سه ماه فعالیت، فقط ۴۲ نفر به عنوان کارشناس پاسخ دادند و ۱۳ نفر نیز پرسشنامه مربوط به شرکت ها و موسسات آماری را تکمیل نموده و ارسال کردند.

قسمت اول

نظرات کارشناسان

نحوه انتخاب پاسخگویان به این صورت بوده است که هر دو پرسشنامه برای شرکت‌های آماری فعال که دسترسی به آنها میسر بوده، ارسال شده است. از مدیر عامل هر شرکت خواسته شده است که شخص خودش یا فرد دیگری که به مسایل شرکت آشنایی کامل دارد، پرسشنامه حقوقی را تکمیل نماید، و پرسشنامه اشخاص حقیقی نیز از سوی کلیه کارشناسان آماری فعال در شرکت تکمیل شود. پرسشنامه‌ها در فایل قابل پاسخ تهیه و ارسال گردید و پاسخگویان می‌توانسته‌اند با تکمیل آن، همان فایل را به ارسال‌کننده مسترد دارند. به طور طبیعی نتایج حاصل را نمی‌توان به صورت علمی و با اعتماد کامل مترادف با نظرات و دیدگاه‌های کلیه کارشناسان آماری دانست، بویژه آنکه بخش قابل ملاحظه‌ای از این کارشناسان در مراکز دولتی یا بیرون از شرکت‌های مذکور فعالیت دارند. ولی حضور این کارشناسان در شرکت‌های آماری و ارتباط مستقیم داشتن با موضوع از سوی آنان، موجب می‌شود که نتایج نظرات آنان را با احتمال فراوان معرّف واقعیت‌هایی از وضعیت آماری کشور بدانیم. بویژه در مواردی که اتفاق نظر آنان زیاد است. هم‌چنین با توجه به شیوه انتخاب نمونه، نتایج این بخش را نه یک پژوهش کمی مستقل بلکه صرفاً باید مکمل نتایج بخش کیفی این پژوهش محسوب کرد.

۱- میزان تأمین آمارهای مورد نیاز

در اولین گام از کارشناسان آماری خواسته شده است که به پرسشی درباره درصد تولید آمارهای مورد نیاز جامعه پاسخ دهند:

به نظر شما در حال حاضر موسسات و نهادهای آماری کشور

چند درصد از آمارهای مورد نیاز جامعه را تأمین می‌کنند؟

[مجموعه آماری کشور در نظر گرفته شود و نه لزوماً بخش خاصی.]

تعداد پاسخ‌ها	میانگین	کمترین	بیشترین	Cv ^۱
۴۱ نفر	۵۷/۲	۵	۹۰	۲۹/۱

منحنی توزیع پاسخ‌های داده شده به این پرسش تقریباً نرمال است، و بیشترین افراد به رقم ۶۰٪ اشاره کرده‌اند (۳۱٪ افراد) و ۳۱ نفر از ۴۱ پاسخگو (۷۵/۶٪) میان ۵۰ تا ۷۰ درصد را اعلام کرده‌اند که در نهایت می‌توان گفت میانگین به دست آمده یعنی ۵۷/۲٪ می‌تواند رقم معتبری تلقی شود. ولی نکته‌ای که نباید فراموش کنیم این است که ذهنیت پاسخگویان در چارچوب وضعیت موجود است، به عبارت دیگر اگر امکان تولید و عرضه اطلاعات و آمار فراهم شود، به تناسب نیازهای جدید نیز تعریف و اعلام خواهد شد و چنین نیست که تصور کنیم میزان نیازهای آماری در شرایط مطلوب نیز فقط ۴۰ درصد از وضع موجود بیشتر است.

۲- کیفیت آمار تولیدی و دسترسی به آنها

از نظر کارشناسان کیفیت و میزان درستی و دقت آمار تولیدی و نیز ویژگی‌های دسترسی به آمار از حیث آزاد و ارزان بودن دسترسی، چندان مطلوب نیست.

۱- شاخص Cv معرف ضریب پراکندگی پاسخ‌های داده شده است و از تقسیم انحراف معیار (Std) بر میانگین به دست می‌آید و نتیجه در ۱۰۰ ضرب می‌شود. هرچه این رقم بالاتر باشد، نشان می‌دهد که پاسخگویان در مورد آن پرسش نظرات غیر همگن‌تری داشته‌اند.

به نظر شما آمارهای تولیدی در کشور تا چه حد واجد درستی و دقت هستند؟

به نظر شما دسترسی آزاد و ارزان به آمار تولیدی موجود در کشور، چگونه است؟

	۱- خیلی کم	۲- کم	۳- متوسط	۴- زیاد	۵- خیلی زیاد	تعداد پاسخ‌دهنده	میانگین	Cv/%	
میزان درستی و دقت	۲	۱۰	۲۲	۸	۰	۴۲	۲/۸۶	۲۷/۴	
میزان دسترسی آزاد	۸	۱۴	۱۶	۳	۰	۴۱	۲/۳۴	۳۷/۷	
میزان دسترسی ارزان	۳	۸	۱۸	۱۲	۰	۴۱	۲/۹۵	۳۰/۳	

بیشترین میانگین به دسترسی ارزان تعلق گرفته، که نزدیک به متوسط است. در مقابل کمترین میانگین شامل دسترسی آزاد شده است که وضعیت دسترسی کاربران را نزدیک به «کم» و قطعاً نامطلوب توصیف می‌کنند. البته تنوع و پراکندگی آرای کارشناسان (Cv) در این شاخص بیشتر از دو شاخص دیگر است.

۳- زمینه‌های کمبود آمار

با توجه به پرسش‌های پیشین از کارشناسان خواسته شده است که:

به نظر شما موارد و زمینه‌هایی که باید اطلاعات و آمار تولید شود،

اما فعلاً یا تولید نمی‌شود یا ناقص است کدام است؟

۲۶	حوزه اشتغال و نیروی انسانی و بیکاری و اشتغال غیر رسمی
۱۳	آسیب‌شناسی، جرم، بزهکاری، طلاق
۱۲	بازرگانی و تجارت
۱۰	امور اجتماعی (تحولات اجتماعی، سرمایه اجتماعی)
۸	نگرش‌سنجی، نظرسنجی، رضایت‌سنجی
۷	دانشگاه‌ها، علوم، پژوهش
۷	امور فرهنگی
۶	مسکن و ساختمان
۵	اقتصادی (کلی)
۵	کشاورزی
۵	خدمات
۴	سیاسی، امنیتی
۳	گردشگری و محیط‌زیست
۲	سرمایه‌گذاری، پولی
۱۲	سایر (بهداشت، نظام الکترونیکی، مهاجرت، آب‌های زیرزمینی، انرژی و...)
۱۲۵*	جمع

* هر پاسخگو می‌توانسته به چند زمینه اشاره کند.

هرچند مرجع اصلی پاسخ به این پرسش مصرف‌کنندگان نهایی آمار یعنی مدیران بخش‌های دولتی و خصوصی هستند ولی با فرض اینکه کارشناسان نیز به طور نسبی از این موارد آگاه هستند از آنها سوال شده است. ظاهراً توجه پاسخگویان عمدتاً معطوف به نیازهای مرسوم و جاری بوده است، در حالی که در صورت توسعه امکان تولید و عرضه اطلاعات و آمار، حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی و نیز خدماتی، برای تولید و عرضه آمار در ایران، زمینه مساعدتری هستند.

۴- وضعیت مراحل مختلف آماری

تولید آمار و اطلاعات شامل مجموعه مراحل می‌شود که می‌توان آن را در ذیل چهار وضعیت زیر طبقه‌بندی کرد.

وضعیت اول: جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی رأساً داده‌ها و اطلاعات و زمینه آماری را تعریف کرده و برای تهیه آن اقدام کند و مدیریت عرضه و حقوق مادی و معنوی آمار تولیدی را در اختیار خود بگیرد).

وضعیت دوم: طراحی نظام جمع‌آوری آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی برای موسسات دولتی نظام جمع‌آوری آمار را طراحی و احتمالاً اجرا کند. اما مدیریت عرضه و حقوق آمار تولید شده مربوط به موسسه سفارش‌دهند باشد)

وضعیت سوم: اجرا و مشارکت در مراحل تولید؛ (اجرای تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری آمار شامل؛ نمونه‌گیری، جمع‌آوری، و کدگذاری و داده آماری)

وضعیت چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌های آماری؛

از کارشناسان پاسخگو خواسته شده است که هر یک از وجوه چهارگانه فوق را از زاویه خاص مطرح شده در پرسش ارزیابی کنند. زوایای مطرح شده عبارتند از:

الف- در وضعیت کنونی؛ بخش خصوصی تا چه حد آمادگی و ظرفیت دارد که مسئولیت انجام هر یک از مراحل آماری زیر را عهده‌دار شود؟
ب- در شرایط کنونی؛ بخش خصوصی در هر یک از این مراحل تا چه حد فعال است؟

ج- اگر وضع مطلوب (و نه لزوماً موجود) و البته ممکن را در کشور در نظر بگیریم، به نظر شما بخش خصوصی در هر یک از مراحل چهارگانه مذکور تا چه حد می‌تواند عهده‌دار انجام آنها شود؟

د- در مجموع و به نظر شما فاصله وضع موجود با وضع مطلوب و ممکن، در مشارکت بخش خصوصی در هر یک از این مراحل چقدر است؟

ه- به نظر شما فعالیت بخش خصوصی در هر یک از زمینه‌های چهارگانه زیر در شرایط کنونی تا چه حد سودآور و مقرون به صرفه است؟
 میانگین پاسخ‌های داده شده به هر یک از این موارد به شرح زیر است:

ارزیابی پاسخگویان از مراحل مختلف تولید آمار از زوایای مختلف

تجزیه و تحلیل		اجرا و مشارکت در مراحل تولید		طراحی نظام جمع آوری		جمع آوری مستقل		وضعیت
						Cv	میانگین	
۱۴/۰	۴/۵۲	۱۶/۵	۴/۴۸	۲۱/۱	۴/۱۴	۲۹/۶	۳/۶۹	آمادگی فعلی بخش خصوصی
۴۱/۴	۳/۱۰	۲۷/۶	۳/۴۰	۴۵/۴	۲/۶۹	۵۱/۳	۲/۱۰	فعالیت فعلی بخش خصوصی
۱۶/۶	۴/۴۵	۱۰/۵	۴/۶۴	۲۳/۲	۴/۲۶	۲۹/۶	۳/۹۵	فعالیت بخش خصوصی در وضع مطلوب
۴۱/۸	۳/۱۷	۳۷/۲	۲/۹۰	۳۴/۴	۳/۲۹	۲۹/۱	۳/۸۸	فاصله وضع مطلوب و موجود
۳۶/۲	۲/۸۱	۳۰/۶	۳/۰۲	۴۱/۴	۲/۵۷	۵۳/۶	۲/۳۱	سودآوری فعلی فعالیت بخش خصوصی

- آمادگی فعلی

پاسخگویان بیشترین آمادگی بخش خصوصی را در زمینه تجزیه و تحلیل داده‌های آماری (۴/۵۲) دانسته‌اند که میان گزینه زیاد و خیلی زیاد قرار دارد. پس از آن اجرا و مشارکت (۴/۴۸) و نیز طراحی نظام جمع‌آوری آمار (۴/۱۴) را معرفی کرده‌اند و کمترین آمادگی را برای بخش خصوصی در زمینه جمع‌آوری

۱- توجه شود ارقام میانگین برحسب ارقام معادل طیف زیر به دست آمده است:

۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری توصیف کرده‌اند، ولی در عین حال این پاسخ نیز از آمادگی بیشتر از متوسط و نزدیک به آمادگی زیاد است. اتفاق نظر پاسخگویان (Cv) نیز به همین نسبت زیاد است.

- فعالیت فعلی

برخلاف آمادگی فعلی، میانگین پاسخ‌ها برای فعالیت فعلی در حد متوسط و بعضاً کمتر است. بیشترین فعالیت در زمینه مشارکت در مراحل تولید آمار که عموماً فعالیت اجرایی است ابراز شده است، پس از آن فعالیت در زمینه تجزیه و تحلیل در حد متوسط ابراز شده است، و کمترین میزان فعالیت برای جمع‌آوری مستقل آماری اعلام شده که در حد کم است. نکته جالب اینکه تفاوت نظرات پاسخگویان درباره فعالیت فعلی بخش خصوصی در زمینه تولید مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری نسبتاً زیاد است و ضریب پراکندگی پاسخ‌های آن به بالاتر از ۵۰ درصد می‌رسد. این تفاوت احتمالاً ناشی از تجربه متفاوت کارشناسان و موسسات آماری است که این تجربه متفاوت می‌تواند ناشی از ارجاع غیر یکسان کار به شرکت‌های آماری هم باشد.

- فعالیت در وضع مطلوب

ترتیب ارزیابی کارشناسان آماری از میزان فعالیت بخش خصوصی آمار در وضع مطلوب دقیقاً مثل ترتیب ذکر شده از ارزیابی آنان از فعالیت فعلی است. به عبارت دیگر بیشترین مطلوبیت برای اجرا و مشارکت و سپس تجزیه و تحلیل و بعد از آن طراحی نظام جمع‌آوری و بالآخره جمع‌آوری مستقل بیان شده است و نکته مهمتر اینکه در ارزیابی وضع مطلوب تفاوت نظرات پاسخگویان بسیار کمتر است و آنان در این مورد به نوعی اتفاق نظر نسبی رسیده‌اند. به عبارت دیگر کارشناسان در ارزیابی وضعیت موجود افتراق نظرات بیشتری دارند، اما در تصویر چشم‌انداز مطلوب دارای همگرایی نظری هستند.

- شکاف وضع موجود و مطلوب

اگرچه از تفاضل پاسخ‌های داده شده به دو مجموعه پرسش پیشین هم می‌توانستیم، میزان شکاف وضع موجود و مطلوب در فعالیت بخش خصوصی آماری پی ببریم، اما سنجش این شکاف به صورت پرسشی مستقل نیز مطرح شده است. نتایج نشان می‌دهد که پاسخگویان وقتی به صورت مستقل نیز این شکاف را ارزیابی کرده‌اند، نتایج آن تفاوتی با تفاضل نتایج در مجموعه پرسش پیشین آنها نمی‌کند و این نشان‌دهنده دقت نسبی در پاسخ‌های داده شده است. از نظر کارشناسان بیشترین شکاف میان وضع موجود و مطلوب در جمع‌آوری و تولید مستقل آمار و اطلاعات است، که در حد نزدیک به زیاد ارزیابی شده است. و کمترین شکاف نیز در زمینه اجرا و مشارکت در مراحل تولید آمار است که اندکی کمتر از متوسط ارزیابی شده است. پس از آن شکاف در فعالیت بخش خصوصی در تجزیه و تحلیل آمار و سپس طراحی نظام جمع‌آوری آماری است که بیش از میانگین است.

- وضعیت سودآوری

حضور یا عدم حضور بخش خصوصی در هر یک از زمینه‌های چهارگانه آماری می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد. وجود یا عدم وجود نیروی کارشناسی، موانع یا تشویقات سیاسی و حقوقی، و نیز به‌صرفه بودن اقتصادی از عوامل موثر بر این حضور است، از این رو میزان سودآوری و مقرون به‌صرفه بودن فعالیت بخش خصوصی در این چهار زمینه پرسش شده است تا اهمیت این عامل روشن شود. ارزیابی کارشناسان نشان می‌دهد که اجرا و مشارکت در مراحل تولید در مقایسه با سه زمینه دیگر بیشترین سودآوری را و در حد متوسط دارد، پس از آن سودآوری فعالیت تجزیه و تحلیل و سپس طراحی نظام جمع‌آوری آمار قرار دارند و در آخر نیز جمع‌آوری مستقل آماری است که سودآوری آن مقداری بیش از «کم» ارزیابی شده است. ولی نکته جالب این است

که تفاوت پاسخ‌های کارشناسان در مورد اخیر نسبتاً زیاد است و این مسأله به احتمال فراوان حکایت از تجربه‌های متفاوت این کارشناسان در فعالیتهای تولید مستقل آماری می‌کند.

- سایر موانع

همان‌طور که گفته شد بروز شکاف میان وضع مطلوب و موجود فعالیت آماری بخش خصوصی از عوامل مختلفی ناشی می‌شود که مبحث سودآوری آن قبلاً بررسی شد. برای اطلاع از موارد دیگر از کارشناسان آماری پرسیده شده است که:

این فاصله تحت تأثیر کدام یک از موانع زیر است؟

Cv	میانگین	موانع
۴۶/۱	۲/۶۲	قانونی
۴۳/۱	۳/۲۹	سیاسی
۲۳/۵	۳/۹۰	مالی و فقدان اعتبارات
۵۲/۴	۲/۱۷	ضعف بخش خصوصی
۵۱/۱	۱/۹۰	کمبود نیروی متخصص

هم‌چنین از پاسخگویان خواسته شده است که چند عامل دیگری را که موجب بروز این فاصله شده است نام ببرند، که جمع‌بندی پاسخ‌ها به شرح زیر است:

بیشترین پاسخ به بی‌اعتمادی دولت و مدیران دولتی به بخش خصوصی و نیز ضعف خصوصی‌سازی مربوط می‌شود که ۱۲ مورد را شامل می‌شود. عدم اعتماد مدیران و کارشناسان و ضعف مدیریت‌های حرفه‌ای دولتی عامل بعدی با ۵ مورد پاسخ است. تخلفات اداری از قبیل رانت‌خواری، باندبازی، فقدان مناقصه

بی طرفانه، استفاده بی جا از بودجه‌های آماری، و ترس از آرایه آمار شفاف و مخالف خواست مدیران با ۵ مورد در رتبه بعد قرار می‌گیرند. ناآشنایی دولتی‌ها با آمار و نبود تعاریف آماری، و ضعف آموزش‌های کاربردی، و عدم کمک و آرایه تسهیلات به بخش خصوصی و فقدان انجمن صنفی هر کدام با دو مورد در رتبه‌های بعدی اهمیت قرار گرفته‌اند.

با توجه به نتایج جدول فوق از نظر پاسخگویان مهم‌ترین عامل تأثیرگذاری بر این شکاف کمبود منابع مالی و فقدان اعتبارات است، که در حد نزدیک به زیاد ارزیابی شده است (۳/۹۰) پس از آن عامل سیاسی و عامل قانونی قرار دارند و تأثیر عوامل ضعف بخش خصوصی و کمبود نیروی متخصص در حد کم ارزیابی شده‌اند. تحلیل عاملی (فاکتور آنالیز) نشان می‌دهد که ۵ عامل فوق در نهایت به دو عامل درون‌بخشی (ضعف بخش خصوصی و کمبود نیروی متخصص) و برون‌بخشی (موانع قانونی، سیاسی و مالی و اعتباری) تقسیم می‌شود که از نظر پاسخگویان مانع اصلی عامل برون‌بخشی است. هرچند در میان عوامل برون‌بخشی نیز به عامل قانونی اهمیت کمتری داده شده است.

۵- نقاط قوت و ضعف

برای دریافت نقاط قوت و ضعف در تولید و کاربرد آمار از کارشناسان پرسیده شده است که: «مهم‌ترین نقاط ضعف و قوت در نظام تولید و کاربرد آمار در ایران کدام‌اند؟»

هر یک از پاسخگویان می‌توانسته‌اند حداکثر ۴ مورد را به عنوان نقطه قوت و ۴ مورد را به عنوان نقطه ضعف در تولید و نیز کاربرد آمار بیان کنند.

نقاط قوت در تولید آمار

وجود ساختار مناسب تشکیلات رسمی آماری	روند مثبت فرهنگ آماری
وجود مرکز آمار و تمرکز آمار	آشنایی نسل جدید و مردم با آمار
تجربه در مرکز آمار و بانک مرکزی	افزایش اعتماد مدیران به آمار
وجود شورای عالی آمار	افزایش نیاز آماری در برنامه‌ریزی‌ها
وجود ظرفیت‌های آماری در سایر بخش‌ها	افزایش همکاری مردم

وجود ساختار نرم‌افزار آماری	وجود تشکیلات و نیروهای غیر رسمی آماری
وجود قوانین و مقررات	وجود کارشناسان آماری
برنامه‌ریزی بخشی	بخش خصوصی فعال
سابقه تولید آمار ثبتي	بازار خوب برای متخصصان

روندهای مثبت نرم‌افزاری	بهبود بودجه و سخت‌افزار
وجود رشته‌های آماری و دانشگاهی	بکارگیری امکانات دولتی در تولید آمار
وجود رویکرد سیستمی و برنامه	بکارگیری و توسعه فن‌آوری اطلاعات
واگذاری کارها و استفاده از بخش خصوصی	بودجه‌ریزی
افزایش نظارت بر جریان آمارگیری شرکت‌ها	ایجاد پایگاه‌های آماری در کشور
علمی‌تر شدن فرآیند آمارگیری	
گرایش به استانداردسازی مفاهیم آماری	
رشد نظرسنجی‌ها	
اقتصادی بودن تولید آمار	
آگاهی از موضوعات مورد نظر	
اجرای شدن بخشنامه‌ها	

مهم‌ترین نقاط قوت در تولید آمار وجود اشخاص حقیقی و حقوقی اعم از دولتی مثل مرکز آمار و بانک مرکزی یا غیر دولتی مثل شرکت‌های آماری تأیید صلاحیت شده دانسته شده است، هم‌چنین گرایش مثبت و وجود بنیان‌های نرم‌افزاری آماری از دیگر نقاط قوت تولید آمار در کشور دانسته شده‌اند. در

مرحله بعد بهبود وضعیت بودجه و سخت‌افزار فعالیت آمار و در آخرین مرحله مشاهده روند مثبت در فرهنگ آماری به عنوان نقطه قوت تولید آمار کشور معرفی شده‌اند. ۴۲ فرد پاسخگو جمعاً به ۶۶ مورد نقطه قوت در تولید آمار اشاره کرده‌اند (به طور متوسط هر نفر ۱/۶ مورد) در حالی که هر کدام می‌توانسته‌اند به ۴ مورد اشاره کنند.

نقاط ضعف در تولید آمار

امور فنی و تکنیکی	
۳	فقدان تعریف واحد آماری
۳	اشکالات فنی پرسشنامه‌ها
۳	کمبود کارشناسان آماری
۲	تناقض در آمارهای تولیدی
۲	دقت پایین و خطای بالای آمار
۲	سستی بودن تولید آمار و به روز نبودن آن
۱	پراکندگی نمونه و عدم تأمین هزینه لازم

ضعف رفتارهای رسمی	
۱۰	بی‌توجهی به بخش خصوصی
۹	ناهماهنگی میان مراکز تولید آمار
۷	عدم استفاده درست از کارشناسان
۶	مداخلات غیر کارشناسی و برخوردهای سلیقه‌ای و سیاسی و پارتی بازی
۴	عدم نظارت بر روند و نتایج آمارگیری‌ها
۳	عدم اجرای قانون
۱	بی‌علاقگی مدیران به آمار
۱	بی‌ارتباطی فعالیت آماری با برنامه‌های آماری

وجوه منفی فرهنگ آماری	
۶	بی‌اعتمادی مردم به نتایج هرگونه آمارگیری
۳	ضعف فرهنگ آماری
۲	بی‌صدقتی و عدم همکاری پاسخگویان
۱	بی‌اطلاعی عمومی از کاربرد آمار در زندگی
۱	عدم استفاده درست از کامپیوتر
۱	عدم اطلاع‌رسانی عمومی در زمینه اهمیت آمار

ضعف‌های تشکیلاتی	
۴	ضعف بخش خصوصی و عدم استقلال آن
۳	فقدان انجمن صنفی شرکت‌های آماری
۲	تولید موازی آمار
۲	فقدان برنامه و نظام آماری
۱	فقدان نظام تولید آمار ثبتي
۱	فقدان واحد آمار در برخی دستگاه‌ها
۱	فعال نبودن برخی کمیته‌های آمارهای بخشی
۱	فقدان تشکیلات اجرایی مرکز آمار در استان‌ها

کمبود منابع	
۹	کمبود منابع و اعتبارات
۱	کمبود حقوق و دستمزد کارشناسان آماری

پاسخگویان بر تعداد بیشتری از نقاط ضعف در تولید آمار تأکید کرده‌اند و به طور متوسط هر کدام ۲/۳ نقطه ضعف را برشمرده‌اند (جمعاً ۹۶ مورد) و این

تفاوت نشان می‌دهد که در فرآیند تولید آمار برای آنان نقاط ضعف عینی‌تر و مهم‌تر و شناخته‌شده‌تر است. بیشترین تأکید کارشناسان بر ضعف رفتارهای رسمی (در زمینه آمار) متولیان امور اعم از دست‌اندرکاران سازمان‌های آماری یا سایر تصمیم‌گیران است. پس از آن ضعف فرهنگ آماری به عنوان یک نقطه مهم ضعف در تولید آمار معرفی شده است، که البته می‌توان گفت که مورد قبلی (ضعف رفتارهای رسمی) را هم می‌توان به نحوی معرف ضعف فرهنگ آماری دانست. پس از این موضوع، ضعف‌های تشکیلاتی و سیاستگذاری به عنوان یک نقطه ضعف معرفی شده است. نارسایی‌های فنی و تکنیکی در تولید و عرضه آمار و سپس کمبود منابع مالی نقاط ضعف بعدی در تولید آمار معرفی شده‌اند این ترتیب‌بندی ارایه شده معقول نیز هست، زیرا کمبود اعتبارات و منابع مالی بیش از آنکه ناشی از فقدان منابع مالی در دولت و کشور باشد، متأثر از نارسایی‌های فرهنگ آماری و ضعف رفتارهای رسمی است.

نقاط قوت در کاربرد آمار

تحولات مثبت فرهنگ آماری	اهمیت آمار
۲ بهبود فرهنگ آماری	۶ آمار به عنوان رکن برنامه‌ریزی و تحقیقات
۱ گسترش انگیزه برای استفاده از آمار	۱ تحلیل آماری مشاور خوب مدیران
۱ آمار به زبان قابل فهم برای مردم تبدیل شده	۱ افزایش نیاز آماری برای برنامه‌ریزی
بهبود وضعیت سخت‌افزاری و نرم‌افزاری	دسترسی به آمار
۲ امکان نیازسنجی آماری	۴ وجود آمار در زمینه‌های مختلف
۱ بهبود اطلاع‌رسانی آماری	۲ استفاده از نتایج آمارگیری‌ها
۱ وجود شرکت‌های تعیین صلاحیت شده	۱ ارزیابی دسترسی به آمار
۱ بهبود امکانات و ارتباطات رایانه‌ای	۱ ارایه آمار به‌هنگام و متناسب با زمان
۱ نزدیکی مراکز علمی و کاربردی آمار به یکدیگر	۱ افزایش استفاده مراکز دانشگاهی از آمار

در کاربرد آمار اولین نقطه قوت، به دسترسی به آمار و سپس اهمیت آمار اشاره شده است. در مرحله بعد بهبود وضعیت سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مرتبط با آمار و بالاخره وجود تحولات مثبت در فرهنگ آماری اشاره شده است.

نقاط ضعف در کاربرد آمار

نکات ضعف در کاربرد آمار	نادیده گرفتن آمار و تولید آن
بی‌توجهی به آمار کاربردی اشتغال و حقوق و دستمزد	۴
عدم استفاده آمار در تصمیم‌گیری‌های سیاسی	۱
نداشتن اعتقاد به برنامه‌ریزی	۱
عدم استفاده بهینه از آمار در صنعت	۱

فقدان فرهنگ آماری	
بی‌اعتمادی و بی‌اعتقادی مسئولین به آمار و استفاده نادرست از آمار	۲۱
فقدان اعتقاد مردم به آمار	۴
فقدان و ضعف شناخت در کاربرد صحیح آمار	۴
عدم همکاری مردم در جمع‌آوری آمار	۱

نقاط ضعف تشکیلاتی و اداری	
فقدان ضمانت اجرایی تصمیمات شورای عالی آمار	۱
فقدان هماهنگی ارکان نظام آماری	۱
خالی ماندن ظرفیت شرکت‌های آماری	۱
عدم برگزاری به موقع جلسات شورای عالی آمار	۱
ضعف ساختارهای سازمانی آماری	۱
عدم حمایت از آمار	۱

ضعف آماری	
پایین بودن درجه صحت و اعتبار برخی از آمار منتشره	۳
اطلاع‌رسانی ضعیف	۳
فقدان استانداردهای آماری	۲
بی‌توجهی به آمار کشاورزی	۲
وجود آمارهای متفاوت و متناقض	۱
فقدان ارتباط میان طرح‌های آماری	۱
عدم انتشار برخی از آمارها	۱
فقدان آمار کاربردی در بسیاری از زمینه‌ها	۱
عدم تطابق آمار با واقعیات جامعه	۱
تعریف نشدن کاربرد آمار برای فارغ‌التحصیلان آماری	۱
عدم تسلط آمارشناسان به آمار	۱
نادیده گرفتن کپی‌رایت	۱
فقدان بانک‌های اطلاعاتی قوی	۱

در خصوص نقاط ضعف در کاربرد آمار وضعیت متفاوت است و بیشترین تأکید بر فقدان و ضعف فرهنگ آماری به ویژه بی‌اعتمادی به آمار هم از سوی مسئولین و هم از سوی مردم است. جایگاه بعدی مربوط به ضعف آماری است که به عنوان یک نقطه ضعف در کاربرد آمار معرفی شده است. نادیده‌انگاری آمار و بالاخره ضعف تشکیلاتی و اداری نقاط ضعف بعدی معرفی شده‌اند.^۱

در توصیف وضعیت نقاط قوت و ضعف در کاربرد آمار نیز تفاوتی مشابه نقاط ضعف و قوت در تولید آمار مشهود است، در حالی که به طور متوسط هر یک از پاسخگویان، فقط ۰/۶ نقاط قوت در کاربرد آمار ذکر کرده‌اند، برای نقاط ضعف در کاربرد آمار هر کدام به طور متوسط ۱/۵ نقطه ضعف را برشمرده‌اند. اگر این ۴ مورد (نقاط ضعف و قوت برای تولید و کاربرد آمار) را با یکدیگر مقایسه کنیم، معلوم می‌شود که کارشناسان در مقایسه میان تولید و کاربرد آمار بر نقاط قوت و ضعف تولید آمار تمرکز بیشتری داشته‌اند.

۶- تمهیدات فعال‌سازی

با توجه به مجموع پرسش‌های مطرح شده از پاسخگویان پرسیده شده است که:

«در صورتی که قرار باشد بخش خصوصی در مراحل مختلف فعالیت‌های آماری، به نحو مطلوبی فعال شود، طبعاً نیازمند تمهیداتی است. در این صورت پیشنهادهای شما (با ذکر اولویت‌های اول تا سوم) در هر یک از موارد زیر چیست؟»

۱- قرار دادن هر یک از زیرمجموعه‌های جداول چهارگانه فوق در ذیل یک عنوان کلی، با قدری تسامح انجام شده است و لزوماً نمی‌توان همه موارد طبقه‌بندی شده را دقیق دانست.

۱- تمهیدات اجرایی ۲- تمهیدات قانونی ۳- تمهیدات مالی

۴- تمهیدات سیاسی ۵- سایر تمهیدات

پاسخ‌های داده شده برای تمهیدات مذکور به شرح زیر است:

- تمهیدات اجرایی

پاسخ‌دهندگان مجموعاً ۳۷ مورد (میانگین هر پاسخ‌دهنده کمتر از یک مورد) را به عنوان راهکار و تمهیدات اجرایی پیشنهاد کرده‌اند، اگر به اولویت اول این راهکارها امتیاز ۳ و به اولویت دوم امتیاز دو و اولویت سوم امتیاز یک بدهیم، بیشترین راهکارهای اجرایی پیشنهادی به شرح زیر است:

تمهیدات اجرایی پیشنهادی برای فعال‌سازی بخش خصوصی در آمار

امتیاز	موضوع
۲۰	واگذاری طرح‌های آماری به بخش خصوصی
۱۶	حمایت بیشتر از بخش خصوصی و ارتباط با آن
۱۵	تشکیل انجمن صنفی
۱۰	بکارگیری بهتر و بیشتر نیروی متخصص
۹	متولی بودن کامل مرکز آمار
۹	بهبود وضعیت ساختاری، تشکیلاتی و اداری
۷	بهبود فرآیندها و طرح‌های آماری
۳	افزایش نظارت به شرکت‌های آماری
۳	برگزاری نشست‌های آماری
۲	به روز کردن نرم‌افزارها
۲	بهبود هزینه‌های اجرایی
۲	ایجاد بانک‌های اطلاعاتی

همان طور که دیده می‌شود، بیشترین پیشنهادها در زمینه برون‌سپاری طرح‌های آماری و نیز حمایت از بخش خصوصی آماری و بهبود ارتباط با آن است، و با توجه به فعال بودن پاسخگویان در شرکت‌های آماری این پاسخ غیر منتظره نیست. در مرحله بعد بر تشکیل انجمن صنفی برای شرکت‌های آماری تأکید شده است، بکارگیری بیشتر نیروهای کارشناسی و تسلط کامل مرکز آمار ایران بر امور آماری و نیز بهبود وضعیت ساختاری و تشکیلات اداری از اولویت‌های بعدی تمهیدات اجرایی پیشنهادی از سوی کارشناسان برای فعال‌سازی بخش خصوصی آماری محسوب می‌شوند.

- تمهیدات قانونی

تمهیدات قانونی پیشنهادی کارشناسان آماری ۴۷ مورد است. اما علی‌رغم افزایش آن نسبت به تمهیدات اجرایی، از تنوع کمتری برخوردار است و توافق نظری بیشتری درباره آن وجود دارد. امتیازبندی پیشنهادها (مطابق شیوه امتیاز دادن در تمهیدات اجرایی) به شرح زیر است:

تمهیدات قانونی پیشنهادی برای فعال‌سازی بخش خصوصی در آمار

امتیاز	موضوع
۳۵	تصویب واگذاری اجرای طرح‌های آماری به بخش خصوصی
۲۷	اجرای کامل قانون معافیت مالیاتی و بیمه‌ای فعالیت‌ها و شرکت‌های پژوهشی
۲۳	تصویب جلوگیری از واگذاری فعالیت‌های آماری به اشخاص غیر متخصص و نیز رعایت قواعد مناقصه‌ها
۶	اصلاح نظام آماری و توسعه ساختار و زیربنایها
۶	ارایه مجوز برای شرکت‌های صلاحیت‌دار
۵	افزایش اختیارات بخش خصوصی در امور آماری
۴	افزایش امنیت شغلی کارشناسان
۳	قانونمند نمودن استفاده از آمار
۲	مجبور کردن مردم به پاسخگویی
۲	پرداخت وام به شرکت‌های خصوصی
۲	جلوگیری از مخدوش نمودن آمار

بیشترین تأکید بر فراهم کردن تمهیدات قانونی در زمینه‌های خصوصی‌سازی و تخفیف‌های مالیاتی و بیمه‌ای در طرح‌های پژوهشی و جلوگیری از واگذاری این طرح‌ها به افراد غیر حرفه‌ای است. امور مهم دیگر مثل دسترسی آزاد به آمار و محدودیت در محرمانگی کردن‌های سلیقه‌ای، رعایت حقوق بخش خصوصی در تولید و عرضه آمار، و الزام به پاسخگویی و مواردی از این دست با امتیازات کمتری مواجه بوده‌اند.

- تمهیدات مالی

ذهنیت کارشناسان درباره تمهیدات مالی نیز تا حدود زیادی مشابه و نزدیک به یکدیگر است و تعداد پیشنهادهای ارایه شده آنان در این زمینه محدود به ۳۷ مورد می‌شود که در بسیاری از موارد یکسان و مشترک هستند.

تمهیدات مالی پیشنهادی برای فعال‌سازی بخش خصوصی در آمار

امتیاز	موضوع
۳۸	اعطای اعتبارات به شرکت‌های آماری
۲۹	تخصیص بودجه بیشتر برای طرح‌های آمار و سرمایه‌گذاری در آن
۸	بهبود اجرای مناقصات و رفع تبعیض
۶	تأسیس صندوق حمایتی از شرکت‌های آماری
۴	کاهش حق بیمه و مالیات
۳	تخصیص بودجه برای برگزاری سمینارهای آماری
۲	کاهش زمان فرآیند پرداخت‌های مالی

دو محور اصلی پیشنهادها شامل پرداخت اعتبارات و کمک‌های مالی به موسسات و شرکت‌های آماری و نیز افزایش تخصیص بودجه برای اجرای طرح‌های آماری است. بهبود و رفع تبعیض در اجرای مناقصات طرح‌های آماری و نیز تأسیس صندوق حمایتی از شرکت‌های آماری و کاهش حق بیمه و مالیات و اصلاح فرآیند پرداخت‌های مالی با هدف کاهش زمان آن اهم تمهیدات مالی است که از سوی کارشناسان پیشنهاد شده است.

- تمهیدات سیاسی

در زمینه تمهیدات سیاسی، ۲۹ پیشنهاد ارایه شده است که بیشترین موارد آن در ذیل عنوان عدم دخالت سیاست در تولید آمار و ضرورت حذف نگاه سیاسی به مقوله آمار آمده است.

تمهیدات سیاسی پیشنهادی برای فعال‌سازی بخش خصوصی در آمار

امتیاز	موضوع
۱۶	حذف نگاه سیاسی به آمار و عدم دخالت سیاست در آن
۱۵	استفاده صحیح از آمار و ترویج کاربرد و نیاز به آمار
۱۲	حمایت از بخش خصوصی و اعتمادسازی با آن و آمار تولیدی آن
۹	عدم استفاده نادرست از آمار
۸	تقسیم عادلانه طرح‌ها و رفع تبعیض
۷	تأمین نظام کیفیت و انتشار آمار
۳	محرمانه تلقی کردن اطلاعات فردی
۲	تأمین امنیت شغلی
۵	سایر موارد (هرکدام یک امتیاز)

پاسخ‌ها و پیشنهادهای ارائه شده در زمینه تمهیدات سیاسی کاملاً منطبق بر انتظاراتی است که از نقاط ضعف در تولید و کاربرد آمار گفته شده بود. به طور خلاصه درخواست استقلال نسبی آمار از سیاست به عنوان یک علم و نیز یک خدمت بی‌طرف نسبت به جهت‌گیری‌های رایج سیاسی و نیز انتظار از سیاست در استفاده درست از نتایج این علم، رکن اصلی تمهیدات پیشنهادی سیاسی است. در کنار آن حمایت غیر تبعیض‌آمیز از بخش خصوصی و انتقال کارهای آماری به این بخش، خواسته دیگر است و بالاخره انجام وظایف حاکمیتی دولت در بخش آمار از جمله تأمین کیفیت و انتشار آمار و حفظ محرمانگی و امنیت شغلی، خواسته‌های بعدی هستند.

۷- ارزیابی از آینده

خلاصه ارزیابی کارشناسان از وضع موجود آمار و مولفه‌های ضعف و قدرت آن را می‌توان در کنار ارزیابی آنان از آینده وضعیت آماری درک و تحلیل کرد. بدین منظور از کارشناسان پرسیده شده است که:

«با توجه به تجربه شما از وضعیت چند سال اخیر در زمینه ارجاع فعالیت‌های آماری،

تصور می‌کنید که:»

Cv	میانگین	۵- خیلی بیشتر می‌شود	۴- بیشتر می‌شود	۳- فرقی نمی‌کند	۲- کمتر می‌شود	۱- خیلی کمتر می‌شود	پاسخ
							پرسش
۲۹/۱	۳/۱۳	۰	۱۷	۱۳	۸	۲	در پنج سال آینده توجه به آمار در کشور از سوی بخش دولتی
۱۳/۱	۳/۸۳	۱	۳۲	۶	۱	۰	در پنج سال آینده توجه به آمار در کشور از سوی بخش خصوصی
۲۶/۵	۳/۴۰	۱	۲۳	۸	۷	۱	در پنج سال آینده ارجاع انجام همه یا بخشی از فعالیت‌های آماری به موسسات خصوصی

امید کارشناسان آماری به توجه دولت به آمار در پنج سال آینده، زیاد نیست و فقط اندکی بیش از متوسط است، در حالی که امید آنان به توجه بیشتر بخش خصوصی به آمار در پنج سال آینده در حد زیاد است و در این باره نسبتاً اتفاق نظر هم دارند، و ضریب پراکندگی آرای آنان در مقایسه با سایر موارد اندک است (۱۳٪). هم‌چنین امید آنان به ارجاع همه یا بخشی از فعالیت‌های آماری به موسسات خصوصی در پنج سال آینده میان متوسط و زیاد است که از امید به توجه بخش خصوصی به آمار کمتر ولی از توجه دولت به آمار بیشتر است.

در مجموع پاسخ‌های سه‌گانه فوق می‌توان مشاهده کرد که نوعی امید محافظه‌کارانه نسبت به آینده آمار و فعالیت بخش خصوصی در پنج سال آینده نزد کارشناسان آماری وجود دارد.

۸- پیشنهادها

از سوی پاسخگویان برای بهبود هر یک از شاخص‌ها؛ پیشنهادهایی اجرایی و بعضاً کلی ارائه شده است که اهم موارد آن به شرح زیر است که بدون ترتیب خاصی ذکر شده‌اند:

- در تدوین اسناد برنامه، بهره‌گیری از آمار برای مجریان و ناظران الزامی شود.
- برای هر پروژه، طرحی توجیهی وجود داشته باشد که به تأیید مرکز آمار برسد.
- بر ارتقای فرهنگ آماری تأکید شود.
- آگاه کردن مسئولان کشور در اهمیت آمار و نیز چگونگی کاربرد آن.
- توصیه می‌شود که آمار از سطح ابتدایی تا عالی آموزش داده شود. و جزو آموزش رسمی قرار گیرد.
- الزامی و قانونی شدن آمارهای ثبتي و رعایت ایزوهای آمار.
- نقش مرکز آمار ایران ارتقا یابد.
- بر آموزش‌های کاربردی آمار تأکید شود.
- تخصیص اعتبارات لازم برای بخش آمار.
- پرهیز از برخوردهای سیاسی با مقوله آمار
- حفظ استقلال واحدهای آماری در تولید و عرضه آمار.
- سهولت دسترسی به آمار بیشتر شود.
- موسسات آماری بخش خصوصی مورد حمایت قرار گیرند.

- ارتباطات علمی در حوزه آمار با خارج از کشور بیشتر شود.
 - واحدهای مستقل آماری در ساختارهای اداری و سازمانی ایجاد شود.
 - استفاده از سیستم کدگذاری و طبقه‌بندی سازمان ملل متحد (کمیسون آمار) از طریق قانون الزامی شود.
 - قانون استانداردهای ملی آماری تهیه و تصویب شود.
 - مرکز آمار ایران چگونگی نظارت خود را بر واحدهای دولتی و خصوصی به صورت ابلاغیه ارایه و آن را پیگیری کند.
 - برای نظارت بر آمار تولیدی و رعایت ایزوهای آماری، در مرکز آمار ایران هم واحد مستقلی تأسیس شود.
 - متولی اصلی آمار کشور با اختیارات لازم تعیین شود.
 - برای تهیه نقشه، کارگروه لازم انتخاب شود.
 - بر تشکیل سمینارهای آماری با هدف ارتقای جایگاه آمار تأکید شود.
- موارد فوق مهم‌ترین پیشنهادهای ارایه شده است که هرکدام عموماً هم از سوی چند تن از کارشناسان مطرح شده بود.

۹- وضعیت و اهمیت عناوین SWOT

پرسش‌های پیشین درباره نقاط ضعف و قوت آمار به صورت باز ارایه شده بود تا پاسخگویان برداشت‌ها و ذهنیات خود را مستقل از گزینه‌های پیشنهادی ارایه کنند، اما از آنجا که گزینه‌های معرف ضعف و قوت آمار متنوع است، در این قسمت ۳۶ گزینه مختلف به کارشناسان ارایه شده است تا هر یک از پاسخگویان این گزینه‌ها را از حیث «وضعیت» و «اهمیت» و نیز «پیشنهاد» بهبود ارزیابی کنند:

گویه‌های زیر را از دو زاویه «وضعیت» و «اهمیت» ارزیابی کنید:

«وضعیت»؛ در حال حاضر و در مقایسه با آنچه که باید در ایران باشند چه وضعی دارند؟

۱- خیلی ضعیف ۲- ضعیف ۳- متوسط ۴- خوب ۵- خیلی خوب
 «اهمیت»؛ اهمیت آنها در شکل‌گیری یک نظام مطلوب آماری چقدر است؟
 ۱- کم‌اهمیت ۲- متوسط ۳- مهم ۴- خیلی مهم

پاسخ‌های به دست آمده به شرح زیر است:^۱

شماره	عنوان	وضعیت اهمیت	ثابت	گویه
۳۲	انتشار سالانه کتاب آمار، گزارش ملی و بروشورهای آماری علم و فن‌آوری	۳/۲۹ ۳/۱۲		
۳۰	پتانسیل علمی تخصصی گروه‌های آموزشی و پژوهشی آماری در موسسات آموزشی و پژوهشی	۳/۱۵ ۳/۰۶		
۳۴	وجود کارشناس متخصص برای فعالیت‌های آماری در موسسات	۳/۱۱ ۳/۶۹		
۲۲	دسترسی به منابع علمی، پایگاه‌های آماری و اطلاعات در شبکه اطلاعات جهانی از سوی کاربران ایرانی	۲/۸۸ ۳/۰۶		
۱۳	استانداردها و طبقه‌بندی‌های ملی در حوزه آمار	۲/۷۹ ۳/۱۸		
۳۶	تقاضای سازمان‌های بین‌المللی برای تولید و انعکاس آمارهای ملی	۲/۷۳ ۳/۰۰		
۲۶	زیرساخت‌های مناسب ICT برای تولید و ارسال اطلاعات	۲/۶۸ ۳/۳۲		
۲۳	درج اقلام آماری مورد نیاز در سامانه‌های آماری موسسات علمی	۲/۶۵ ۲/۹۴		

۱- این جدول برحسب مقادیر «وضعیت» مرتب شده است و جدول بعد نیز برحسب مقادیر «اهمیت» مرتب شده‌اند.

۳/۲۹	۲/۶۳	استاندارد فرآیندهای آماری در موسسات	۶
۳/۲۴	۲/۵۹	استانداردهای ساخت سیستم‌های تولید و ارسال اطلاعات	۷
۳/۶۴	۲/۵۸	توجه به جامعیت و کیفیت «سرعت، صحت، دقت» در تولید آمار	۳۱
۳/۳۵	۲/۵۶	استفاده از فن‌آوری‌های نوین در فعالیتهای آماری موسسات	۲۷
۳/۲۵	۲/۵۳	استفاده از تجربیات و روش‌شناسی‌های آماری سایر کشورها	۲۴
۳/۶۵	۲/۵۳	استفاده از خدمات متخصصین آمار و فن‌آوری اطلاعات در کشور	۳۳
۳/۳۸	۲/۵۰	رعایت استاندارد و طبقه‌بندی و کدگذاری واحد و منسجم	۸
۲/۹۱	۲/۴۵	تأکید اسناد فرادستی برای ساماندهی آمار	۱۹
۳/۳۹	۲/۴۴	تدوین استانداردهای ملی	۱۰
۳/۴۴	۲/۴۳	ارتقای مداوم استانداردهای بین‌المللی در حوزه علم و فن‌آوری	۵
۳/۲۶	۲/۴۱	انجام پژوهش‌های بنیادی و کاربردی در برخی از زمینه‌های علم آمار و فن‌آوری	۲۹
۳/۰۸	۲/۳۹	ساختار سازمانی مناسب آماری در غالب حوزه‌ها و موسسات علمی	۱۶
۳/۴۷	۲/۳۵	فاصله بین وضعیت موجود با استانداردهای بین‌المللی	۹
۳/۴۷	۲/۲۸	فرهنگ آماری و آموزش در بین سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیرندگان، تولیدکنندگان و کاربران آمار	۴
۳/۲۶	۲/۲۶	وجود نظام جمع‌آوری و ثبت اطلاعات در حوزه‌های گوناگون	۲۸
۳/۱۴	۲/۲۵	وضعیت منابع مالی و تخصیص بهنگام اعتبارات برای فعالیتهای آماری از طرف بخش خصوصی	۲۱
۳/۳۲	۲/۲۴	وجود نقشه جامع علم و فن‌آوری کشور	۲۵
۳/۳۵	۲/۲۴	وجود فرهنگ مناسب برنامه‌ریزی علمی براساس اطلاعات پایه	۳
۳/۵۶	۲/۱۲	باور به استفاده از آمار در سیاست‌گذاری؛ برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری	۱
۳/۴۱	۲/۰۵	تلاش برای نهادهای ساز و ارتقای فرهنگ آماری کشور	۲
۳/۱۷	۲/۰۳	الزامات و ضمانت‌های لازم برای اجرای سیاست‌ها در تولید، دسترسی و استفاده از آمار	۱۸

۳/۱۹	۱/۹۴	اطلاع‌رسانی الزامات قانونی برای رعایت استانداردهای آماری	۱۱
۲/۹۱	۱/۹۴	هماهنگی و همکاری روسای موسسات آموزشی، پژوهشی و فن‌آوری با موسسات آماری	۱۷
۳/۶۲	۱/۹۴	بهره‌گیری از ظرفیت‌های بخش غیر دولتی در فعالیت‌های نظام آماری	۳۵
۳/۰۳	۱/۹۲	ضمانت اجرایی کافی برای رعایت استانداردهای آماری	۱۲
۳/۴۱	۱/۹۱	هماهنگی و انسجام بین ارکان نظام آماری	۱۴
۳/۵۰	۱/۷۸	ردیف‌های مستقل اعتباری در بودجه سازمان‌های دولتی برای فعالیت‌های آماری	۲۰
۳/۷۶	۱/۷۱	هماهنگی بین نهادهای تولیدکننده آمار در سطح ملی	۱۵

جدول مرتب شده برحسب ترتیب نزولی اهمیت

شماره	عنوان	وضعیت اهمیت	ثابت گویه
۱۵	هماهنگی بین نهادهای تولیدکننده آمار در سطح ملی	۳/۷۶ ۱/۷۱	
۳۴	وجود کارشناس متخصص برای فعالیت‌های آماری در موسسات	۳/۶۹ ۳/۱۱	
۳۳	استفاده از خدمات متخصصین آمار و فن‌آوری اطلاعات در کشور	۳/۶۵ ۲/۵۳	
۳۱	توجه به جامعیت و کیفیت «سرعت، صحت، دقت» در تولید آمار	۳/۶۴ ۲/۵۸	
۳۵	بهره‌گیری از ظرفیت‌های بخش غیر دولتی در فعالیت‌های نظام آماری	۳/۶۲ ۱/۹۴	
۱	باور به استفاده از آمار در سیاست‌گذاری؛ برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری	۳/۵۶ ۲/۱۲	
۲۰	ردیف‌های مستقل اعتباری در بودجه سازمان‌های دولتی برای فعالیت‌های آماری	۳/۵۰ ۱/۷۸	
۴	فرهنگ آماری و آموزش در بین سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیرندگان، تولیدکنندگان و کاربران آمار	۳/۴۷ ۲/۲۸	

۳/۴۷	۲/۳۵	فاصله بین وضعیت موجود با استانداردهای بین‌المللی	۹
۳/۴۴	۲/۴۳	ارتقای مداوم استانداردهای بین‌المللی در حوزه علم و فن‌آوری	۵
۳/۴۱	۲/۰۵	تلاش برای نهاده‌سازی و ارتقای فرهنگ آماری کشور	۲
۳/۴۱	۱/۹۱	هماهنگی و انسجام بین ارکان نظام آماری	۱۴
۳/۳۹	۲/۴۴	تدوین استانداردهای ملی	۱۰
۳/۳۸	۲/۵۰	رعایت استاندارد و طبقه‌بندی و کدگذاری واحد و منسجم	۸
۳/۳۵	۲/۲۴	وجود فرهنگ مناسب برنامه‌ریزی علمی براساس اطلاعات پایه	۳
۳/۳۵	۲/۵۶	استفاده از فن‌آوری‌های نوین در فعالیتهای آماری موسسات	۲۷
۳/۳۲	۲/۲۴	وجود نقشه جامع علم و فن‌آوری کشور	۲۵
۳/۳۲	۲/۶۸	زیرساخت‌های مناسب ICT برای تولید و ارسال اطلاعات	۲۶
۳/۲۹	۲/۶۳	استاندارد فرآیندهای آماری در موسسات	۶
۳/۲۶	۲/۲۶	وجود نظام جمع‌آوری و ثبت اطلاعات در حوزه‌های گوناگون	۲۸
۳/۲۶	۲/۴۱	انجام پژوهش‌های بنیادی و کاربردی در برخی از زمینه‌های علم آمار و فن‌آوری	۲۹
۳/۲۵	۲/۵۳	استفاده از تجربیات و روش‌شناسی‌های آماری سایر کشورها	۲۴
۳/۲۴	۲/۵۹	استانداردهای ساخت سیستم‌های تولید و ارسال اطلاعات	۷
۳/۱۹	۱/۹۴	اطلاع‌رسانی الزامات قانونی برای رعایت استانداردهای آماری	۱۱
۳/۱۸	۲/۷۹	استانداردها و طبقه‌بندی‌های ملی در حوزه آمار	۱۳
۳/۱۷	۲/۰۳	الزامات و ضمانت‌های لازم برای اجرای سیاست‌ها در تولید، دسترسی و استفاده از آمار	۱۸
۳/۱۴	۲/۲۵	وضعیت منابع مالی و تخصیص بهنگام اعتبارات برای فعالیتهای آماری از طرف بخش خصوصی	۲۱
۳/۱۲	۳/۲۹	انتشار سالانه کتاب آمار، گزارش ملی و بروشورهای آماری علم و فن‌آوری	۳۲
۳/۰۸	۲/۳۹	ساختار سازمانی مناسب آماری در غالب حوزه‌ها و موسسات علمی	۱۶

۳/۰۶	۲/۸۸	دسترسی به منابع علمی، پایگاه‌های آماری و اطلاعات در شبکه اطلاعات جهانی از سوی کاربران ایرانی	۲۲
۳/۰۶	۳/۱۵	پتانسیل علمی تخصصی گروه‌های آموزشی و پژوهشی آماری در موسسات آموزشی و پژوهشی	۳۰
۳/۰۳	۱/۹۲	ضمانت اجرایی کافی برای رعایت استانداردهای آماری	۱۲
۳/۰۰	۲/۷۳	تقاضای سازمان‌های بین‌المللی برای تولید و انعکاس آمارهای ملی	۳۶
۲/۹۴	۲/۶۵	درج اقلام آماری مورد نیاز در سامانه‌های آماری موسسات علمی	۲۳
۲/۹۱	۱/۹۴	هماهنگی و همکاری روسای موسسات آموزشی، پژوهشی و فن‌آوری با موسسات آماری	۱۷
۲/۹۱	۲/۴۵	تأکید اسناد فرادستی برای ساماندهی آمار	۱۹

برای پیدا کردن درکی بهتر از وضعیت و اهمیت موضوعات ۳۶ گانه فوق، آنها برحسب دو شاخص وضعیت و اهمیت طبقه‌بندی شده‌اند. مقدار شاخص «وضعیت» میان حداقل ۱/۷۱ تا حداکثر ۳/۲۹ و مقدار شاخص «اهمیت» میان حداقل ۲/۹۱ تا ۳/۷۶ است. هرکدام از این دو شاخص به شرح زیر به چند طبقه تقسیم شده‌اند.

شاخص اهمیت	شاخص وضعیت
از ۲/۹۱ تا ۳/۱۴ = مهم	از ۱/۷۱ تا ۱/۹۹ = ضعیف
از ۳/۱۵ تا ۳/۳۹ = مهمتر	از ۲/۰۰ تا ۲/۴۹ = نسبتاً ضعیف
از ۳/۴۰ تا ۳/۸۰ = خیلی مهم	از ۲/۵۰ تا ۲/۹۹ = زیر متوسط
	از ۳/۰۰ تا ۳/۲۹ = بالای متوسط

جدول زیر حاصل جایگاه هر یک از شاخص‌های ۳۶ گانه برحسب ترکیب دو شاخص «اهمیت» و «وضعیت» آنهاست.

توزیع گویه‌ها (شماره) برحسب دو شاخص «وضعیت» و «اهمیت»

وضعیت / اهمیت	ضعیف	نسبتاً ضعیف	زیر متوسط	بالای متوسط
مهم	۱۲-۱۷	۱۶-۱۹-۲۱	۲۲-۲۳-۳۶	۳۰-۳۲
مهمتر	۱۱	۳-۱۰-۱۸ ۲۵-۲۸-۲۹	۶-۷-۸-۱۳ ۲۴-۲۶-۲۷	-
خیلی مهم	۱۴-۱۵ ۲۰-۳۵	۱-۲-۴ ۵-۹	۳۱-۳۳	۳۴

با توجه به چگونگی «اهمیت» و «وضعیت» هر یک از شاخص‌های ۳۶ گانه فوق و نیز با توجه به پرسش‌های چهارگانه در سوال ۱۱، اکنون می‌توانیم نقاط ضعف و قوت و نیز تهدید و فرصت را برای موضوع مورد مطالعه تعیین کنیم. برای این هدف لازم است که مرز میان درون و برون را برای موضوع رعایت کرد. موضوع مطالعه حاضر عبارت از چگونگی راهکارهای شکل‌گیری موسسات خصوصی معتبر با مأموریت جمع‌آوری، تنظیم و انتشار آمار و اطلاعات اقتصادی و اجتماعی مورد نیاز است. بنابراین برحسب این موضوع می‌توان موقعیت هر یک از این شاخص را از جهت درون و برون آن تعیین کرد.

دسترسی به منابع علمی، پایگاه‌های آماری و اطلاعات در شبکه اطلاعات جهانی از سوی کاربران ایرانی	نقطه قوت (S)
استفاده از تجربیات و روش‌شناسی‌های آماری سایر کشورها	
استفاده از فن‌آوری‌های نوین در فعالیت‌های آماری موسسات	
وجود کارشناس متخصص برای فعالیت‌های آماری در موسسات	
نگاه مثبت به آینده از حیث توجه بیشتر به آمار و از حیث ارجاع کارها به بخش خصوصی	
سودآوری نسبی فعالیت آماری	
نیاز کمتر به سرمایه‌گذاری مالی جهت فعالیت	
پتانسیل بالاتر از فعالیت فعلی بخش خصوصی در زمینه آمار	
بالا بودن ارزش افزوده تولید اطلاعات و آمار	
تجربه غنی آمار در بانک مرکزی و مرکز آمار و سایر مراکز	
فقدان انجمن صنفی	نقطه ضعف (W)
فقدان تلاش برای نهادینه‌سازی و ارتقای فرهنگ آماری کشور	
ضعف استاندارد فرآیندهای آماری در موسسات	
فقدان هماهنگی و همکاری لازم روسای موسسات آموزشی، پژوهشی و فن‌آوری با موسسات آماری	
ضعف در قوانین یا اجرای آن در زمینه کپی‌رایت و آزادی تولید اطلاعات	
تقاضای سازمان‌های بین‌المللی برای تولید و انعکاس آمارهای ملی	فرصت (O)
استانداردها و طبقه‌بندی‌های ملی در حوزه آمار	
تأکید نسبی اسناد فرادستی برای ساماندهی آمار	
درج اقلام آماری مورد نیاز در سامانه‌های آماری موسسات علمی	
وجود نسبی زیرساخت‌های مناسب ICT برای تولید و ارسال اطلاعات	

پتانسیل علمی تخصصی گروه‌های آموزشی و پژوهشی آماری در موسسات آموزشی و پژوهشی	
توجه نسبی به جامعیت و کیفیت «سرعت، صحت، دقت» در تولید آمار	
انتشار سالانه کتاب آمار، گزارش ملی و بروشورهای آماری علم و فن‌آوری	
اطلاعاتی شدن اقتصاد و جامعه و نیاز روزافزون بخش‌های دولتی و خصوصی به اطلاعات و آمار	
افزایش آگاهی‌های عمومی نسبت به آمار و اهمیت آن	
افزایش ایجاد پایگاه‌های آماری و بهبود دسترسی سریع‌تر و ارزان‌تر به آمار	
افزایش اهمیت نظرات مردم و مصرف‌کنندگان و در نتیجه بالا رفتن تقاضا برای نظرسنجی	
فقدان باور به استفاده از آمار در سیاست‌گذاری؛ برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری نبود فرهنگ مناسب برنامه‌ریزی علمی براساس اطلاعات پایه	تهدید (T)
فقدان ارتقای مداوم استانداردهای بین‌المللی در حوزه علم و فن‌آوری	
فقدان فرهنگ آماری	
ضعف در استانداردهای ساخت سیستم‌های تولید و ارسال اطلاعات	
عدم رعایت کافی استاندارد و طبقه‌بندی و کدگذاری واحد و منسجم	
فاصله زیاد بین وضعیت موجود با استانداردهای بین‌المللی	
ضعف در تدوین استانداردهای ملی	
ضعف اطلاع‌رسانی الزامات قانونی برای رعایت استانداردهای آماری	
فقدان ضمانت اجرایی کافی برای رعایت استانداردهای آماری	
عدم هماهنگی و انسجام لازم بین ارکان نظام آماری	
عدم هماهنگی لازم بین نهادهای تولیدکننده آمار در سطح ملی	
فقدان ساختار سازمانی مناسب آماری در غالب حوزه‌ها و موسسات علمی	
نبودن الزامات و ضمانت‌های لازم برای اجرای سیاست‌ها در تولید، دسترسی و	

استفاده از آمار	
فقدان ردیف‌های مستقل اعتباری در بودجه سازمان‌های دولتی برای فعالیت‌های آماری	
وضعیت نامناسب منابع مالی و تخصیص بهنگام اعتبارات برای فعالیت‌های آماری از طرف بخش خصوصی	
ضعف نظام جمع‌آوری و ثبت اطلاعات در حوزه‌های گوناگون	
نبودن نقشه جامع علم و فن‌آوری کشور	
استفاده ناکافی از خدمات متخصصین آمار و فن‌آوری اطلاعات در کشور	
انجام پژوهش‌های ناکافی بنیادی و کاربردی در برخی از زمینه‌های علم آمار و فن‌آوری	
عدم بهره‌گیری مناسب از ظرفیت‌های بخش غیر دولتی در فعالیت‌های نظام آماری	
برخوردهای سیاسی، آمار و ضعف در حاکمیت قوانین مربوط در این حوزه	

اگر برحسب تعداد عناوین ذکر شده و فارغ از اهمیت هر یک از آنها بخواهیم برداشتی کلی داشته باشیم، در این صورت باید گفت که کارشناسان آماری مورد مطالعه بیش از هر چیز بر تنوع تهدیدات تکیه کرده‌اند. تهدیداتی که با وجود آنها امکان ارتقای جایگاه آمار و نیز حضور بیشتر بخش خصوصی در عرصه تولید و عرضه آن وجود نخواهد داشت. رفع بخش مهمی از این تهدیدات نیز خارج از حیطه بخش خصوصی است و نیازمند اقدامات رسمی و دولت است. در کنار تهدیدات زیاد، فرصت‌های متعددی نیز ذکر شده است، که استفاده از این فرصت‌ها برای بخش خصوصی امکان‌پذیر است. در مرحله بعد مواردی که معرف نقاط قوت است بیش از نقاط ضعف برشمرده شده است. این امر

نشان‌دهنده آن است که امکان اتخاذ راهبردهای موثر ترکیبی از نقاط قوت و فرصت برای برون‌رفت از وضع موجود فراهم است.

قسمت دوم

موسسات و نیروی انسانی فعال

همان طور که گفته شد یکی از دو پرسشنامه تکمیل شده درباره فعالیت اشخاص حقیقی یا موسسات مرتبط با فعالیت آماری بود که عموماً از سوی مدیران این موسسات پاسخ داده شده است. تعداد پاسخ‌های دریافتی ۱۳ مورد است که کمتر بودن آنها از تعداد موسسات رسمی ثبت شده در این زمینه ناشی از عدم فعالیت برخی یا عدم همکاری در ارائه پاسخ‌ها بوده است.

۱- شرکت‌ها و موسسات

مدیران شرکت‌ها و موسسات پاسخ داده به زیر هستند:

- ۱- شرکت زرین دانش آمار
- ۲- شرکت رساندیشان گلستان
- ۳- شرکت محاسب آمار پارسه
- ۴- شرکت پیمایش راهبردی آراد
- ۵- شرکت تعاونی شاخص‌نگار
- ۶- مشاوران تصمیم‌ساز راهبردی
- ۷- شرکت آمار اسوار کادوس
- ۸- شرکت آمارگستران اسپادانا
- ۹- مهندسين مشاور آمارپردازان فراز
- ۱۰- شرکت پژوهش سرمایه یزد
- ۱۱- کاوشگران توسعه پایدار
- ۱۲- شرکت آماراندیشان فراز
- ۱۳- (نام را ذکر نکرده است)

۲- تاریخ تأسیس و فعالیت

سال تأسیس	قبل از سال ۱۳۸۰	۱۳۸۱ تا ۱۳۸۵	۱۳۸۶ به بعد
تعداد	۳	۴	۶

تعداد قابل توجهی از این شرکت‌ها در دو سال اخیر تأسیس و فعال شده‌اند. هم‌چنین نتایج بخش بعدی پرسش نشان می‌دهد که بجز سه مورد از شرکت‌ها که با یک یا دو سال فاصله از زمان تأسیس، فعالیت پیوسته خود را آغاز کرده‌اند، سایر موسسات از همان زمان تأسیس یا با فاصله کوتاهی از اخذ مجوز آغاز به کار کرده‌اند.

۳- مرجع تعیین صلاحیت

بجز چهار مورد که از طریق ادارات کل استانی مجوز فعالیت اخذ کرده‌اند و صرفاً در ثبت شرکت‌ها خود را به ثبت رسانده‌اند. سایر موسسات مذکور از طریق مرکز آمار ایران تعیین صلاحیت شده‌اند.

۴- تعداد افراد فعال

تعداد افراد فعال و تمام‌وقت (اعم از کارشناسان آماری یا افراد خدماتی) در اکثر این موسسات اندک است. در ۷ شرکت ۵ نفر و کمتر از آن فعالیت می‌کنند، ۵ شرکت نیز میان ۵ تا ۱۰ نفر و یک شرکت نیز ۳۰ نفر فرد فعال تمام‌وقت داشته‌اند.^۱ به طور میانگین در هر یک از این موسسات ۷/۵ نفر به صورت تمام‌وقت فعالیت داشته‌اند (جمعاً ۹۸ نفر).

۱- این شرکت خود را دولتی معرفی کرده است.

در مقابل افراد فعال پاره‌وقت در این موسسات خیلی بیشتر است، میانگین افراد پاره‌وقت در این موسسات ۲۷/۲ نفر است (جمعاً ۳۵۴ نفر). که میانگین مجموع دو نوع فعالیت برای این موسسات حدود ۳۵ نفر است.

۵- نیروهای متخصص

ترکیب نیروهای متخصص موسسات آماری مورد مطالعه به شرح زیر است:

جمع	دیپلم و پایین تر	دانشجو	لیسانس و دانشجوی فوق لیسانس	فوق لیسانس	دکتر	
۹۵	۱۵	۷	۴۲	۳۱	۰	تمام وقت
۳۳۸	۱۷	۱۰۰	۱۲۳	۷۴	۲۴	پاره‌وقت

مشاهده می‌شود که وضعیت این موسسات از نظر نیروی انسانی متخصص و ترکیب آن با نیروهای غیر متخصص متعادل است و ترکیب نیروها، تخصصی و کیفی هستند و بیش از ۹۰ درصد نیروها را افرادی دارای تحصیلات عالی یا در حال تحصیلات عالی تشکیل می‌دهند. البته با اطلاعات موجود نمی‌توان گفت که آیا تحصیلات عالی مذکور در رشته آمار است یا بی‌ارتباط یا کم‌ارتباط با آن است.

۶- وضعیت مالکیت

بجز یک موسسه که مالکیت آن شخصی بوده است، سایر موسسات به صورت شراکتی (۸ مورد) یا تعاونی (۲ مورد) و یا با مسئولیت محدود (۳ مورد) بوده‌اند و یک مورد نیز دولتی معرفی شده است.

۷- تخصص مالکین

از میان ۱۳ موسسه پاسخ‌دهنده، ۹ مورد اعلام کرده‌اند که تخصص مالکین تماماً در زمینه آمار و علوم مرتبط است، و ۴ مورد نیز گفته‌اند که برخی از مالکین چنین تخصصی را دارا هستند. در نتیجه می‌توان گفت که در کلیه موسسات مطالعه شده حداقل یک نفر فرد متخصص در زمینه آمار یا علوم مرتبط در مدیریت و مالکیت آن وجود دارد.

۸- وضع حقوقی ساختمان موسسه

یکی از نکات مهم در ارزیابی وضعیت یک موسسه، و ثبات آن، وضعیت مالکیت ساختمان اداری آن است. فقط در ۲ مورد از ۱۳ موسسه، مالک ساختمان اداری موسسه نیز هستند، و یک مورد نیز مالک آن یکی از اعضای هیأت مدیره است و ۱۰ مورد دیگر به صورت رهن و اجاره در اختیار موسسه است.

۹- قرارداد و کارهای انجام شده

از میان ۱۳ موسسه مورد مطالعه فقط ۱۱ مورد آنان به این پرسش پاسخ داده‌اند که؛ تعداد قراردادهای کارهای انجام شده آنها طی دو سال گذشته چقدر بوده است؟ میانگین قراردادهای کارهای انجام شده در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ برای این ۱۱ موسسه به ترتیب معادل، ۳/۵ و ۳/۸ قرارداد است، که البته نمی‌توان برحسب تعداد قراردادهای قضاوت قطعی کرد، زیرا حجم قرارداد مهمتر از تعداد آن است، و از آنجا که تصور می‌شود درباره حجم قرارداد علاقه‌ای به پاسخگویی نباشد، از ذکر آن در پرسشنامه اجتناب شد.

توزیع موسسات مذکور برحسب تعداد قراردادهای منعقد شده نسبتاً پراکنده است. یک موسسه در طی دو سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ هیچ قراردادی نداشته است. ۵

موسسه کمتر از ۵ قرارداد داشته‌اند، ۲ موسسه میان ۵ و ۱۰ قرارداد و ۳ موسسه نیز در این دو سال بیش از ۱۰ و تا ۲۰ قرارداد را منعقد کرده و انجام داده‌اند.

۱۰- سفارش‌دهندگان

برحسب پاسخ‌های داده شده، اغلب سفارش‌دهندگان بخش دولتی هستند، هرچند شاید بخش‌های عمومی و خصوصی نیز نیمی از سفارش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. ولی نکته جالب این است که از حیث اخذ سفارش نوعی تقسیم کار نسبی میان موسسات مورد مطالعه دیده می‌شود، برخی از آنان بیشتر با بخش خصوصی و برخی دیگر با بخش عمومی و عده‌ای هم بیشتر با بخش دولتی کار می‌کنند.

۱۱- زمینه اصلی قراردادها

اغلب قراردادهای منعقد شده در این موسسات در زمینه جمع‌آوری (تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری، مثل نمونه‌گیری، پرسشگری، کدگذاری و...) بوده است، در مرحله بعد قراردادها در زمینه طراحی و جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری منعقد شده و در زمینه تجزیه و تحلیل داده‌ها بسیار کمتر از دو زمینه پیشین قرارداد منعقد شده است.

۱۲- محل موسسه

از ۱۳ موسسه مورد مطالعه، ۵ مورد در تهران، ۲ مورد در شیراز، یک مورد در هر یک از شهرهای خرم‌آباد، اصفهان، اردبیل، یزد، گرگان و همدان مستقر بوده‌اند.

۱۳- مهم‌ترین تولیدکنندگان آمار^۱

اگرچه پرسش از مهم‌ترین تولیدکنندگان آمار ارتباط کاملاً مستقیمی با مطالعه حاضر ندارد، اما از برخی جهات نیز می‌تواند مفید باشد. به این معنا که حساسیت و شناخت کارشناسان آماری را می‌تواند منعکس نماید. از کارشناسان پرسیده شده است که:

معتبرترین مراکز دولتی تولیدکننده آمار در زمینه‌های مختلف را کدام‌ها

می‌دانید؟

مرکز آمار و بانک مرکزی به دلیل وضعیت خاصی که دارند از پرسش مستثنا شده‌اند، زیرا در غیر این صورت به طور طبیعی این دو نهاد در صدر پاسخ‌ها قرار می‌گرفت.

۱- این پرسش از کارشناسان آماری پرسیده شده است اما به دلیل تناسب بیشتر در این قسمت درج شده است.

مهمترین مراکز دولتی تولیدکننده آمار (بجز مرکز آمار و بانک مرکزی) از حیث دقت آمار تولیدی و هم از حیث استمرار در تولید آمار، از نظر کارشناسان پاسخگو

تعداد پاسخها	مرکز دولتی	تعداد پاسخها	مرکز دولتی
۴	۱۴- وزارت مسکن	۱۵	۱- وزارت جهاد و کشاورزی
۴	۱۵- وزارت کشور	۱۴	۲- وزارت کار و امور اجتماعی
۴	۱۶- وزارت راه و ترابری	۱۱	۳- وزارت صنایع و معادن
۴	۱۷- مرکز پژوهش‌های مجلس	۷	۴- وزارت آموزش و پرورش
۳	۱۸- گمرک	۶	۸- وزارت بازرگانی
۳	۱۹- دفتر آمار و اطلاعات استانداری‌ها	۶	۹- سازمان صدا و سیما
۳	۲۰- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۵	۱۰- وزارت بهداشت و درمان
۳	۲۱- دانشگاه‌های علوم پزشکی	۵	۱۱- سازمان ثبت احوال
۲	۲۲- وزارت علوم	۵	۱۲- وزارت نیرو
	۲۳- هر کدام از شهرداری‌ها،		
۱	وزارت ارتباطات، پژوهشکده آمار، وزارت نفت، بیمه و بازنشستگی	۵	۱۳- وزارت رفاه و تأمین اجتماعی

البته به احتمال فراوان منظور از وزارت کشور همان سازمان ثبت احوال است، و دانشگاه‌های علوم پزشکی نیز باید جزو وزارت بهداشت و درمان محسوب شوند، که در این صورت جایگاه و رتبه این دو نهاد نیز بالاتر خواهد رفت.

در کنار تولیدکنندگان دولتی، می‌توان از فعالان (و نه لزوماً تولیدکنندگان) بخش خصوصی در زمینه آمار نیز نام برد. از این رو از پاسخگویان پرسیده شده است که:

در صورت امکان نام تعدادی از فعال‌ترین موسسات خصوصی که طراحی، تولید و تحلیل آماری زمینه اصلی فعالیت آنها است را ذکر کنید.

تعداد پاسخ‌ها	نام شرکت
۲۱	نیک‌راد نقشه
۱۱	شاخص‌نگار
۷	ایسپا
۵	اندیشه‌سازان نوین
۴	نقیس
۴	تصمیم‌ساز راهبردی
۳	کلیک
۳	آسان
۳	آماراندیشان فراز
۲	آگاه
۲	خرد

برخی دیگر از شرکت‌ها که فقط یک بار نامشان ذکر شده است.

نتیجہ گیری

بخش خصوصی و نظام آماری مطلوب

فعالیت یافتن توان بخش خصوصی در نظام آماری نسبتاً مطلوب کشور، چگونه خواهد بود؟ منظور از چنین فعلیت یافتنی، آن مواردی خواهند بود که در چارچوب فعالیت‌های اتاق بازرگانی قرار دارد، زیرا نتایج مطالعه حاضر باید برای این اتاق کاربردی گردد. از این رو ابتدا اهداف و سپس اصول بر برنامه‌ها و بالاخره تحلیل SWOT برای تحقق این اهداف ارایه می‌شود.

- هدف

هدف اصلی؛ زمینه‌سازی و انجام اقداماتی است که براساس نتایج آن، بخش خصوصی به طور عملی رغبت بیشتری برای حضور در عرصه تولید و عرضه آمار پیدا کند و در نتیجه از یک سو سهم آمار و اطلاعات از اشتغال و نیز تولید ناخالص ملی بیشتر شود و از سوی دیگر کاربرد آن از سوی کاربران نیز افزایش پیدا کند.

- اصول حاکم

تحقق هدف فوق می‌باید یکی از عناصر و اجزای سیاست کلان و ملی آماری و اطلاع‌رسانی باشد. این سیاست ملی باید چنان باشد که موضوعات و عناوین زیر را شامل گردد (هیل، مایکل، همان، ص ۳۲۸):

- افزایش گستره حقوق شهروندان برای جستجو، دریافت، ذخیره و استفاده از اطلاعات و تبادل آن و محدود کردن این حقوق با حقوق مالکیت اطلاعات دیگران

- افزایش گستره حقوق دولت برای تقاضای اطلاعات از افراد و نهادها

- الزام حقوقی دولت برای سری نگه داشتن اطلاعات بدست آمده

- بسط حقوق عمومی شهروندان در دسترسی به اطلاعات و آمار رسمی

- متنوع کردن راه‌های انتشار اطلاعات و آمار دولتی
 - تعیین سیاستی روشن برای جریان انتقال برون مرزی داده‌ها. با توجه به رشد تبادل اطلاعات و آمار بین‌کشوری، برای پرهیز از تبعات امنیتی آن باید سیاست روشنی تدوین و ابلاغ شود.
 - اطمینان از وجود راه‌های هماهنگ‌سازی عملیات جستجوی اطلاعات سازمان‌ها و بنگاه‌های دولتی
 - تضمین عملیات کارآمد مدیریت اطلاعات در تمام سازمان‌های دولتی
 - سیاست‌هایی برای تولید آمار و اطلاعات جدید از طریق پژوهش، گروه‌های نظرسنجی و مانند آن
 - سیاست‌هایی در جهت توسعه صنعت اطلاع‌رسانی، شامل شرکت‌های اطلاع‌کاوی، صنعت چاپ و رسانه‌ها
 - سیاست‌هایی در جهت توسعه مأخذ اطلاعات نظیر کتابخانه‌ها، موزه‌ها، بایگانی‌ها و پایگاه‌های وب
 - سیاست‌هایی در جهت تشویق و توانمند ساختن استفاده کارآمد و مناسب از اطلاعات در صنعت و تجارت، در بهداشت، در خدمات مصرفی و اجتماعی، در حفاظت از محیط‌زیست و در تقویت اصول قانونگذاری
 - سیاست‌هایی برای آموزش دانشجویان و سایر افراد و سازمان‌ها در استفاده از اطلاعات و تجهیزات برای ایفای نقش کامل در یک جامعه آموزشی و اطلاعاتی
 - سیاست‌هایی در زمینه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات شامل وضع مقرراتی برای استفاده قانونمند از محصولات آنها
- یکی دیگر از این اصول برون‌سپاری است که در اجرای تشویق و تقویت فعالیت بخش خصوصی در زمینه آمار سیاست برون‌سپاری با هدف انتقال انجام فعالیت‌های مرکز آمار به بیرون به عنوان یک اصل پذیرفته شده است تا از این

طریق تمرکز سازمان بر فعالیت‌های اصلی و جلوگیری از بزرگ شدن آن، بهره‌برداری از مزیت‌های رقابتی بخش خصوصی، کاهش هزینه‌ها، افزایش بهره‌وری و کیفیت فعالیت‌ها نیز محقق شود (طرح جامع مرکز آمار، ص ۲۴۷۰) این نگاه به برون‌سپاری گرچه مفید است، اما کافی نیست، و بیشتر جنبه اقتصادی و نه اطلاعاتی و آماری موضوع در نظر گرفته شده است، در حالی که وجوه آماری و اطلاعاتی برون‌سپاری اهمیت بیشتری دارد، از جمله:

- برنامه‌ریزی و کنترل فعالیت‌های آماری کشور
 - تهیه و اجرای طرح‌های آماری و اطلاعاتی
 - انتشار آمار و اطلاعات
 - تجزیه و تحلیل
 - انجام خدمات آماری
- سیاست برون‌سپاری گرچه مفید و ضروری است، اما نیازمند الزامات کلی هم هست، از جمله:

- شکل‌گیری شرکت‌های خصوصی فعال در زمینه آمار و اطلاعات
- حفظ محرمانگی و امنیت داده‌ها و اطلاعات آماری
- اطمینان از صحت و کیفیت فعالیت‌های برون‌سپاری شده (همان، ص ۲۴۷۲)

- تحلیل SWOT

با توجه به اینکه بخش خصوصی می‌تواند هم در زمینه تولید و هم در زمینه عرضه آمار و اطلاعات فعال باشد، راهبردهای ارائه شده برای فعال‌سازی این بخش از سوی اتاق بازرگانی براساس روش SWOT به شرح زیر خواهد بود. این تحلیل مبتنی بر یافته‌های فصل کیفی و کمی پژوهش‌های حاضر، بویژه، بند ۹ قسمت اول فصل سوم یعنی «وضعیت و اهمیت عناوین SWOT» است.

الف- راهبردهای قوت - فرصت (SO)

راهبرد SO به عنوان یک راهبرد تهاجمی که درصدد استفاده از نقاط قوت برای بهره‌گیری از فرصت‌ها است، شناخته می‌شود. در مطالعه حاضر، این راهبرد مبتنی بر توجه به چند نکته کلیدی است. اطلاعاتی شدن اقتصاد و جامعه؛ بهبود پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و دسترسی به اینترنت و کامپیوتر؛ وجود اشخاص حقیقی و حقوقی متخصص آمار، بیش از ظرفیت فعال کنونی آنها؛ بهبود زمینه برای افزایش تقاضای آمار و ضرورت کاربرد آن در اداره امور؛ اهمیت یافتن نظرات مردم و افزایش تقاضا برای شناخت این نظرات و افکار از طریق نظرسنجی در همه زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و نیز قابلیت سودآوری فعالیت آماری و تولید و عرضه اطلاعات؛ و نیاز اندک این فعالیت‌ها به سرمایه‌گذاری در مقایسه با سایر زمینه‌های تولیدی و خدماتی از عوامل اصلی شکل‌گیری این راهبرد هستند. نتایج چنین راهبردی در امیدواری نسبی کارشناسان نسبت به بهبود توجه به آمار از سوی بخش دولتی و خصوصی و ارجاع فعالیت‌های آماری به بخش خصوصی (ر.ک.: بند ۷) انعکاس یافته است. بنابراین بسط آگاهی‌ها در این زمینه و تشویق بخش خصوصی به فعالیت در این حوزه و ابداع خلاقیت‌ها و نوآوری در تولید آمارهای جدید و خلق و فعلیت دادن به نیازهای آماری بخش دولتی و خصوصی، محتوای اصلی این راهبرد است.

یکی از پیشنهاد‌های مهم در شکل‌گیری این راهبرد، اولویت دادن به بخش خصوصی به عنوان مصرف‌کننده بالقوه آمار و اطلاعات است. این اولویت به معنای کوشش برای آشنا کردن سایر فعالان بخش خصوصی و اتاق بازرگانی به اهمیت آمار و هزینه کردن برای کسب آن است. چنین اتفاقی منجر به نهادینه شدن و استقلال نسبی موسسات آماری از وابستگی

آنها به منابع و سیاست‌های دولتی است. ضمن آنکه فشار مضاعف را به بخش دولتی برای رقابت با بخش خصوصی و دسترسی به آمار وارد می‌کند.

ب- راهبرد قوت - تهدید (ST)

این راهبرد عموماً واکنشی و به عنوان استراتژی متنوع شناخته می‌شود. راهبردی که درصدد است با استفاده از نقاط قوت، برای کاهش آسیب‌پذیری‌ها در برابر تهدیدات اقدام کند. در این راهبرد، ضمن توجه به نقاط قوت پیش‌گفته، باید عناصر کلیدی تهدیدات را مدنظر قرار داد. فقدان فرهنگ آماری؛ فقدان باور به استفاده از آمار در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تصمیمات رسمی؛ ناهماهنگی میان ارکان نظام آماری، و در سطح نهادهای تولیدکننده؛ برخوردهای سیاسی با آمار؛ وضعیت نامناسب منابع مالی و ردیف‌های اعتباری؛ ضعف نظام جمع‌آوری آمار ثبتي؛ استفاده ناکافی از بخش خصوصی و کارشناسان آماری؛ و ضعف استانداردهای بین‌المللی در زمینه آمار تولیدی؛ اهم تهدیدات کلیدی هستند که با تکیه بر نقاط قوت باید با این تهدیدات مقابله شود.

این راهبرد می‌تواند از طریق نقد مداوم و مستمر وضعیت جاری با اتکا به نقاط قوت موجود برای خشتی کردن تهدیدات فوق است. این نقدها می‌تواند از یک سو به صورت علنی و در سطح عمومی و از طریق فعالان بخش خصوصی و اتاق بازرگانی باشد، و از سوی دیگر در مذاکرات و گفتگوها با بخش دولتی یا مجلس هم می‌توان پیگیر ماجرا بود. یک شیوه مهم نیز پیگیری از طریق مراکز سیاست‌گذاری و تقنینی جهت تصویب قوانین لازم برای افزایش منابع مالی بخش آمار و اطلاعات، و الزام در برون‌سپاری فعالیت‌های آماری و نیز افزایش آزادی‌ها در دسترسی و تولید آمار از سوی مردم و بخش خصوصی خواهد بود.

ج- راهبرد ضعف - فرصت (WO)

این راهبرد نشان می‌دهد که چگونه می‌توان برای جبران ضعف‌ها از فرصت‌ها استفاده نمود و به استراتژی رقابتی نیز مشهور است. فرصت‌های اصلی و عمده، مواردی است که در راهبرد (SO) به آنها اشاره شد، اما ضعف‌های مهم و اصلی نیز عبارتند از؛ فقدان انجمن صنفی موثر و فعال در زمینه شرکت‌های آماری؛ فقدان یا عدم رعایت قوانین و مقررات و کپی‌رایت؛ و حساسیت غیر ضرور رسمی نسبت به آزادی اطلاعات؛ نبود تلاش مستمر برای نهادینه‌سازی و ارتقای فرهنگ آماری کشور.

در جهت تحقق این راهبرد، تشکیل زیر گروه مناسب اینگونه فعالیت‌ها در اتاق بازرگانی و جذب فعالان این صنف در اتاق بازرگانی، یک سیاست مهم برای هویت‌یابی فعالان این بخش است. کوشش علنی و نیز از خلال مذاکره برای رعایت حقوق فعالان این بخش از جمله اجرای موضوع معافیت حق بیمه و معافیت مالیات و شمول این موسسات به عنوان موسسات پژوهشی، تشکیل جلسات و نشست‌های مستقل برای طرح مباحث مربوط به مشکلات فرهنگ آماری و رسیدن به روش‌های مناسب برای اصلاح این فرهنگ مفید خواهد بود.

د- راهبرد ضعف - تهدید (WT)

راهبرد ضعف - تهدید که راهبردی تدافعی محسوب می‌شود در پی پوشش دادن نقاط ضعف به نحوی است که تهدیدهای محیطی کمینه و حداقل شود. از این رو تأکید بر تشکیل انجمن صنفی فراگیر مجموعه فعالیت‌هایی که اطلاعاتی شناخته می‌شوند (شامل شرکت‌های آماری، موسسات پژوهشی، مشاوره‌ای و...) بیشترین نقش را در خنثی کردن تهدیدها خواهد داشت. برای دفاع از حقوق فعالان آماری و پژوهشی اعم از حق بیمه، فعالیت مالیاتی و نیز

عدالت در عرضه و اجرای مناقصه‌ها، وجود چنین انجمنی بسیار لازم است. راه‌اندازی یک نشریه و نیز سایت که ابزار معرفی و هویت‌یابی این گروه از فعالان شود نیز مکمل بسیار مناسبی برای کاهش تهدیدات است. برگزاری نشست‌های آماری، پژوهشی و مشاوره‌ای برای هویت‌یابی این مجموعه و نیز بهبود استانداردهای آماری و اصلاح فرهنگ آماری، کارآمد خواهد بود.

پاسخ به پرسش‌های اولیه

این پژوهش با طرح یک پرسش اصلی و پنج پرسش فرعی به شرح زیر اجرا شد:

ابتدا به پاسخ پرسش‌های فرعی پرداخته می‌شود.

پرسش اول - وضعیت کنونی نظام آماری در ایران اجمالاً چگونه است؟

اصلی‌ترین مشخصات نظام آماری ایران به شرح زیر است:

- فرهنگ آماری آن ضعیف است.
- هماهنگی میان نهادهای تولیدکننده آمار در سطح ملی کم است.
- ردیف‌های مستقل اعتباری و مالی در بودجه‌های دولتی برای فعالیت آماری کم است.
- از ظرفیت بخش غیر دولتی در فعالیت‌های آماری استفاده مطلوب نمی‌شود و در نتیجه سهم بخش خصوصی در تولید و عرضه آمار و اطلاعات اندک است.
- نیروی متخصص و کارشناس آماری برای فعالیت در این زمینه در دسترس است.
- انتشار و دسترسی به منابع آماری و گزارش‌های مرتبط بیش از حد متوسط است.

- تجربه و نهادهای مناسب آماری از جمله بانک مرکزی و مرکز آمار ایران در دسترس است.

پرسش دوم - چه بخشی از فرآیند آماری (از طراحی و تولید تا تحلیل) برای حضور بخش خصوصی مناسب‌تر است؟

در حال حاضر به دلایل اقتصادی و نیز سیاسی و حقوقی، مقدم بر هر زمینه‌ای؛ مشارکت در مراحل اجرایی و تولید آمار و در مرحله بعد، تجزیه و تحلیل آماری بهترین زمینه‌هایی هستند که برای فعالیت بخش خصوصی در زمینه آمار پیشنهاد می‌شود، پس از آن فعالیت در زمینه طراحی نظام جمع‌آوری آمار و در آخرین مرحله، جمع‌آوری و تولید مستقل آماری زمینه مطلوب هستند.

پرسش سوم - کدام زمینه‌ها برای این حضور اولویت دارند؟

البته برحسب نوع آماری که موسسات خصوصی در مراحل مختلف از تولید آن مشارکت خواهند کرد، پاسخ‌ها متفاوت خواهد بود، آنچه که در فوق گفته شد، پاسخ کلی است بنابراین ممکن است در زمینه خاصی (مثل بازاریابی‌ها و نظرسنجی) بتوان از تولید مستقل آماری هم آغاز کرد.

پرسش چهارم - موانع و مقدمات اقتصادی، سیاسی و حقوقی برای حضور موثرتر بخش خصوصی در حوزه آمار چیست؟

موانع

- مهم‌ترین مانعی که در راه تحقق این هدف شمرده می‌شود، کمبود منابع مالی و اعتباری است. ولی نگاهی عمیق‌تر نشان می‌دهد که این مانع تحت تأثیر موانع سیاسی و مدیریتی است. بی‌اعتمادی مدیران دولتی به بخش خصوصی و احساس بی‌نیازی آنان از آمار و ناآشنایی مدیران دولتی با آمار و نیز تخلفات اداری از قبیل رانت‌خواری و فقدان مناقصه‌های بی‌طرف موجب

- می‌شود که سرمایه‌گذاری و هزینه در این زمینه کم شود و آن بخشی هم که هزینه می‌شود برای بخش خصوصی اختصاص نیابد.
- موانع قانونی و شفاف نبودن فضای کسب و کار در زمینه تولید و عرضه آمار و اطلاعات نیز در عدم تحقق این هدف نقش دارد، ولی سهم آن در وضعیت موجود کمتر از مانع پیشین و حتی به نوعی متأثر از آن مانع است.
 - یکی دیگر از مهم‌ترین موانع، ضعف فرهنگ آماری در جامعه است و این ضعف متوجه سیاستگذاران و مردم و حتی کاربران و تا حدی کارشناسان نیز می‌باشد.
 - ضعف بخش خصوصی برای ورود و فعالیت در این زمینه و احیاناً آشنایی ناکافی نیروی متخصص آن، از دیگر موانع پیش روی تحقق این هدف است.

مقدورات

- در برابر موانع، مقدوراتی نیز وجود دارد. از جمله:
- اطلاعاتی شدن جامعه و اقتصاد، تقاضا را برای هرچه بیشتر آمار و اطلاعات افزایش می‌دهد.
 - فقدان نیاز به سرمایه‌گذاری کلان در مقایسه با سایر زمینه‌های اقتصادی، زمینه را برای حضور در تولید و عرضه آمار و اطلاعات افزایش می‌دهد.
 - وجود نیروی کارشناسی مناسب که بیش از ظرفیت فعلیت یافته کنونی در عرصه آمار است.
 - توسعه سریع و روزافزون زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری ارتباطی، دسترسی به اطلاعات و آمار را ساده و تقاضا برای آن را بیشتر می‌کند.
 - وجود برخی نهادهای تولیدکننده آمار مثل مرکز آمار و بانک مرکزی که می‌توانند زمینه را برای رشد و گسترش این هدف فراهم کنند.

پرسش پنجم - چه توصیه‌هایی برای بخش خصوصی جهت ورود به این عرصه می‌توان داشت؟

- اولین توصیه این است که فعالان بخش خصوصی از اقدام برای دستیابی و تهیه اطلاعات و آمار در حوزه کاری خود غفلت نکنند، چرا که نرخ بازگشت سرمایه و نیز سودآوری در زمینه آمار و اطلاعات یکی از بالاترین نرخ‌هاست و به همین دلیل است که در جوامع پیشرفته نرخ رشد سرمایه‌گذاری در اطلاعات و تکنولوژی اطلاعات برای سال‌های متمادی بسیار بیش از سایر حوزه‌های اقتصادی بوده است.

از این طریق می‌توان تقاضای اطلاعات و آمار را در بخش خصوصی افزایش داد. این افزایش تقاضا به تناسب، موجب تقویت طرف تولید و عرضه در بخش خصوصی خواهد شد که برای ورود اقتصاد کشور به اقتصاد جهانی و اقتصاد اطلاعاتی لازم و ضروری است.

- توصیه دوم به کسانی است که آمادگی و تخصص لازم برای تأسیس موسسات و مراکز تولید، عرضه و تحلیل آمار و اطلاعات را دارند. این کار می‌تواند دارای سوددهی بالا به علاوه دارای ریسک سرمایه‌گذاری اندک باشد. فراموش نشود که آمار و اطلاعات برخلاف سایر کالاهاست، هرچه عرضه آن بیشتر شود، لزوماً تقاضای آن کاهش نخواهد یافت، بنابراین تأسیس چنین موسساتی به صورت تصاعدی موجب تقویت و رشد موسسات مشابه و عرضه و تقاضای اطلاعات و آمار می‌شود.

- توصیه سوم، تأسیس انجمن صنفی برای فعالان این صنف است. در غیاب چنین انجمنی که باید در نقش وکیل مدافع بهبود فرهنگ آماری و نیز دفاع از آزادی تولید و عرضه اطلاعات در چارچوب‌های قانونی موجود و بسط این آزادی‌ها حاضر شود، انتظار نمی‌رود که تحولی چشمگیر در زمینه تولید و عرضه اطلاعات و آمار پدید آید.

راهکارهای پیشنهادی

برای تحقق هدف پیش‌گفته در پژوهش و براساس راهبردهای چهارگانه فوق راهکارهای مشخص زیر برای اجرا به اتاق بازرگانی تهران پیشنهاد می‌شود. این پیشنهادها به منزله پاسخ به پرسش اول (تمهید چه مقدماتی در ایران می‌تواند حضور بخش خصوصی را در زمینه تولید و آرایه اطلاعات و آمار بیشتر کند؟) محسوب می‌شود:

الف- راهکارهای اجرایی

- تشکیل کمیسیونی تخصصی در اتاق بازرگانی در زمینه آمار و اطلاعات برای اهمیت دادن به موضوع و زمینه‌چینی برای اقدامات بعدی از جمله اقداماتی که در اجرای اهداف این مطالعه لازم است که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد و یا اقداماتی که از سوی هیات رئیسه اتاق بازرگانی ابلاغ خواهد شد. کمک به ایجاد انجمن صنفی فعالان بخش خصوصی در زمینه تولید و تحلیل آمار و اطلاعات و پژوهش، به منظور هویت دادن به این صنف و فعالیت. این کمک می‌تواند از طریق نظم و نسق دادن به تشکیلات موجود فعالان در این زمینه و نیز مرتبط کردن آن‌ها با مسئولین ذیربط در حکومت و استفاده از امکانات اتاق برای توسعه و تقویت فعالیت‌ها آماری، محقق شود. بعلاوه ایجاد ارتباط میان دست‌اندرکاران حوزه سخت‌افزار (فن‌آوری ارتباطات و اطلاعات) با فعالان نرم‌افزار آن، از طریق این کمیسیون به بسط و گسترش فعالیت‌های بخش خصوصی در زمینه توسعه و آرایه اطلاعات و آمار منجر خواهد شد. در حال حاضر کمیسیون تخصصی و انجمن‌های صنفی در زمینه فن‌آوری اطلاعات وجود دارد، اما در زمینه آمار و اطلاعات جای چنین نهادهایی کاملاً خالی است.

اتاق بازرگانی می‌تواند به تناسب وظایف و نیازمندی‌های خود و مخاطبانش، راساً مرکزی را برای گردآوری و پردازش و تحلیل داده‌های آماری تاسیس کند، جزئیات فعالیت‌ها و وظایف این مرکز می‌بایست جداگانه تدوین و به تصویب مدیریت اتاق برسد.

- توصیه و کمک و در صورت لزوم مشارکت در ایجاد یک نشریه و سایت مختص این فعالان در موضوع آمار و اطلاعات و کوشش برای افزایش تقاضای آماری حداقل در میان بخش خصوصی به منظور افزایش تقاضای کل و نیز رها شدن وابستگی این فعالیت از انحصار تقاضاهای دولتی.

ب- راهکارهای قانونی

- مذاکره با مقامات سیاسی و قانون‌گذاری در جهت الزام به برون‌سپاری فعالیت‌های تولید و تحلیل آمار و اطلاعات

- مذاکره با مقامات سیاسی و قانون‌گذاری اجرای کامل معافیت‌های مالیاتی و ... از موسسات تولید آمار و اطلاعات مشابه آنچه که درباره موسسات پژوهشی وجود دارد.

- مذاکره با نمایندگان مجلس شورای اسلامی و کمیسیون‌های مربوط، جهت تصویب قوانینی که به بهبود موضوع آمار و اطلاعات در کشور و حضور بخش خصوصی در آن کمک می‌کند. برخی از این قوانین در حال حاضر در دستور کار مجلس قرار دارند، تعدادی از قوانین موجود نیازمند اصلاحاتی هستند که حق دسترسی آزادانه مردم را به آمار و اطلاعات بهبود بخشد و بلاخره قوانین و مقرراتی که باید منجر به الزام دولت در تولید آمار و اطلاعات استاندارد، جامع و بهنگام و ضروری شود.

ج- راهکارهای سیاسی

- مذاکره با مقامات سیاسی و قانون‌گذاری برای افزایش اعتبارات مالی بخش آمار و اطلاعات به منظور پوشش دادن به طرح‌های جدید تولید آمار و اطلاعات.
- تأکید مستمر بر نیاز به آمار صحیح به موقع و استاندارد، از طریق بیانیه‌ها، مصاحبه‌ها و سایر شیوه‌های مرسوم و نیز درخواست دائمی مبنی بر بسط آزادی دسترسی به اطلاعات و آمار و تولید آنها از سوی مردم و بخش خصوصی

د- راهکارهای فنی

- برگزاری جلسات و نشست‌های تخصصی برای طرح مباحث مربوط به مشکلات فرهنگ آماری و موانع پیش رو در فعالیت‌های بخش خصوصی (مذکور در مطالعه حاضر) در این زمینه
- توجیه و آموزش فعالان بخش خصوصی در خصوص اهمیت آمار و اطلاعات در کاهش هزینه‌ها و بهبود فرآیندهای تولید و لزوم افزایش تقاضای آنان در زمینه آمار و اطلاعات.
- با توجه به گسترش روزافزون حوزه آمار و اطلاعات، و برای جلب توجه کارآفرینان به این حوزه می‌بایست در اتاق بازرگانی، ارائه خدمات مشاوره‌ای لازم برای تاسیس موسسات یا شرکت‌هایی با مأموریت تولید و تحلیل آمار و اطلاعات مد نظر قرار گیرد. با توجه به ناهمگونی موجود مراکز خصوصی در زمینه تولید و تحلیل آمار در کشور که عموماً در تهران و چند شهر بزرگ کشور متمرکزاند، اولویت این مشاوره‌ها می‌تواند معطوف به توسعه چنین موسسات یا شرکت‌هایی در سایر نقاط کشور باشد.

منابع

- ۱۴- آبراهامیان، یرواند، **ایران بین دو انقلاب**، ترجمه احمد گل محمدی و محمدابراهیم فتاحی، -تهران: نشر نی، ۱۳۷۷.
- ۱۵- آشوری، داریوش، **تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ**، -تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا، ۱۳۵۷.
- ۱۶- ابراهیمی، رحمان، **اقتصاد اطلاعات و بازاریابی خدمات اطلاعاتی**، مجله ارتباط علمی، دوره دهم، شماره دوم، بهمن ۱۳۸۷.
- ۱۷- ابطحی، سیدابراهیم، **تحلیل SWOT در موزه رایانه‌ای ایران، تمرین پنجم برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی فن‌آوری اطلاعات**، دانشکده مهندسی کامپیوتر، دانشگاه صنعتی شریف، نیم سال دوم تحصیلی، ۱۳۸۸-۱۳۸۷.
- ۱۸- اولین پایگاه اطلاع‌رسانی فن‌آوری اطلاعات، ۱۳۸۳/۸/۳۰.
- ۱۹- بدیع‌زادگان، **تاریخچه سرشماری نفوس در ایران**، اندیشه آماری، سال دوم، شماره اول.
- ۲۰- برزگر، بهمن و محمدرضا رضاییان، **بررسی عملکرد دولت در طی برنامه چهارم در بخش فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات**، دفتر مطالعات و ارتباطات و فن‌آوری‌های نوین، مرکز پژوهش‌های مجلس، -تهران: ۱۳۸۸، (شماره مسلسل ۹۹۷۸).
- ۲۱- **برنامه ملی آمار کشور**، ۱۳۸۸-۱۳۸۴، ریاست جمهوری، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، مرکز آمار ایران، آبان ۱۳۸۶.
- ۲۲- **جداول مختلف آماری سایت مرکز آمار و طرح آمارگیری از کاربران اینترنت در سال ۱۳۸۷** از سوی مرکز آمار ایران.

- ۲۳- درگاه ملی آمار.
- ۲۴- رجایی، فرهنگ، پدیده جهانی شدن: وضعیت بشری و تمدن اطلاعاتی، ترجمه عبدالحسین آذرنگ -. تهران: چاپ دوم، آگه، ۱۳۸۲.
- ۲۵- سام آرام، عزت‌الله، روش تحقیق در توسعه، دوره کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، (www.atu.ac.ir).
- ۲۶- سایت اینترنتی اداره سرشماری ایالات متحده آمریکا (www.census.gov)
- ۲۷- سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی.
- ۲۸- سند راهبردی نظام جامع فن‌آوری اطلاعات جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷.
- ۲۹- شرکت به‌پرداز جهان، طرح جامع ارتقای فن‌آوری اطلاعات مرکز آمار ایران، ۱۳۸۴.
- ۳۰- طرح اولیه پیش‌نویس قانون آزادی اطلاعات، دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک کشور، ۱۳۸۰.
- ۳۱- طرح تکفا.
- ۳۲- طرح جامع ارتقای فن‌آوری مرکز آمار.
- ۳۳- قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، مصوبه مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۸.
- ۳۴- قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۲-۱۳۶۸.
- ۳۵- قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸-۱۳۸۴.

- ۳۶- قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸-۱۳۷۴.
- ۳۷- قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳-۱۳۷۹.
- ۳۸- کاستلز، مانویل، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (ظهور جامعه شبکه‌ای)، مترجم احمد علیقلیان، افشین خاکباز، -تهران: طرح نو، ۱۳۸۰.
- ۳۹- کینگما، بروس آر، راهنمای تحلیل اقتصادی و هزینه سودمندی برای کارشناسان اطلاعات، ترجمه محمدحسین دیانی و کبری سقاء پیرمرد، -مشهد: کتابخانه رایانه‌ای، ۱۳۸۰.
- ۴۰- لایحه برنامه پنج ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران، مندرج در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس.
- ۴۱- مرکز آمار ایران؛ نتایج طرح آمارگیری از فعالیتهای تحقیق و توسعه.
- ۴۲- مرکز آمار.
- ۴۳- معتمدنژاد، کاظم، رویا معتمدنژاد، حقوق ارتباطات (جلد یکم، کلیات)، -تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت امور مطبوعاتی و اطلاع‌رسانی، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، ۱۳۸۸.
- ۴۴- نشاط، نرگس، آشنایی با جامعه اطلاعاتی، (www.ltpaper.ir).
- ۴۵- ویکی‌پدیا انگلیسی، مدخل بخش چهارم اقتصاد.
- ۴۶- هاف، تارل، چگونه با آمار دروغ می‌گویند؟، مترجم، مهدی تقوی، -تهران: ۱۳۷۱.
- ۴۷- هیل، مایکل، تأثیر اطلاعات بر جامعه: بررسی ماهیت، ارزش و کاربرد اطلاعات، ترجمه محسن نوکاریزی، -تهران: چاپار، ۱۳۸۱.

- ۴۸_ www.news.p30day.com
- ۴۹_ www.planning.behdashr.gov.ir/index.aspx?pageid=۲۱۶۵۵&siteid=۱۰۱
- ۵۰_ www.aftab.ir/articles/economy_marketing_business/marketing/c۲c۱۲۱۴۱۲۴۵۳۹_herman_hupe_p۱.php
- ۵۱_ www.amar.org.ir/DesktopModules/Magazines/showMagazine.aspx?id=۳۸&mid=۲۰۸۰
- ۵۲_ Measuring the Information Economy OECD Publications, France. ۲۰۰۲.
- ۵۳_ Measuring the Information Economy OECD Publications, France. ۲۰۰۲.
- ۵۴_ Monika Büttler, Urs Birchler am, Information Economics, London: Routledge, ۲۰۰۷.
- ۵۵_ portal.nlai.ir/daka/Wiki/۲۰Pages.اقتصاد۲۰٪اطلاعات.aspx
- ۵۶_ portal.nlai.ir/daka/Wiki/۲۰Pages.اقتصاد۲۰٪اطلاعات.aspx
- ۵۷_ Service Sector In today's Information Economy, Uday Apte, Hiranya & Nath; S.M.U. Dallas, Texas. USA.
- ۵۸_ Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats.
- ۵۹_ UN Monthly Bulletin of Statistics ۲۰۰۸ Issue No. ۱۰۴۴, Vol. LXII, No. ۶.
- ۶۰_ Veneris, Y., (۱۹۹۰), Modeling The Transition from the industrial to the informational Revolution, Environment and planning.
- ۶۱_ www.amar.ir
- ۶۲_ www.amar.org.ir
- ۶۳_ www.aqlibrary.ir/index.php?module=twarticles&file
- ۶۴_ www.farabar.net/papers/farhankamari.pp-۱

-
- ۶۵_ www.hamshahrionline.ir/print-۳۴۱۱۶.aspx
- ۶۶_ www.home.ubalt.edu/ntsbarsh/business-stat/opre۵۰۴.htm#rstatdecisionmake
- ۶۷_ www.metadater.org/archiving_and_secondary_analysis.htm
- ۶۸_ www.en.wikipedia.org/wiki/Quaternary_sector_of_the_economy
- ۶۹_ www.jahannews.com/vdcizpazqt\apy۲.cbct.html
- ۷۰_ www.alef.ir/۱۳۸۸/content/view/۶۳۰۷۶/
- ۷۱_ www.irstat.ir/framework.jsp?SID=۱

پرسشنامه‌ها

آقا/خانم محترم

با احترام. دفتر پژوهش‌های اتاق بازرگانی تهران در اجرای بخشی از وظایف این اتاق که گسترش حوزه فعالیت‌های بخش خصوصی و جلب توجه کارآفرینان و متخصصان این بخش برای حضور و سرمایه‌گذاری در حوزه‌های روبه‌رشد اقتصادی است، مطالعه‌ای را با هدف فعال کردن بخش خصوصی در حوزه آمار، اعم از طراحی و اجرای نظام آماری و جمع‌آوری آن و نیز تجزیه و تحلیل داده‌های آماری برای سفارش‌دهندگان، در دستور کار خود قرار داده است. این پژوهش در پی آن است که با ارائه راهکارها و سیاست‌هایی (حقوقی، سیاسی، مالی، تسهیلاتی و...) به تحقق این هدف کمک کند. بدین منظور از شما که به طور مستقیم در این زمینه آشنایی و تجربه دارید، درخواست می‌شود که بخشی از وقت ارزشمند خود را برای پاسخگویی به این پرسشنامه اختصاص دهید. در صورتی که علاقه‌مند باشید، می‌توانیم خلاصه‌ای (در حد هزار کلمه) از پژوهش را پس از پایان آن به آدرسی که تعیین می‌کنید، جهت اطلاع شما ارسال کنیم. تصور می‌کنیم که پژوهش تا پایان تابستان جاری (۱۳۸۹) به اتمام خواهد رسید.

با احترام

۱- به نظر شما در حال حاضر موسسات و نهادهای آماری کشور چند درصد از آمارهای مورد نیاز جامعه را تأمین می‌کنند؟ [مجموعه آماری کشور در نظر گرفته شود و نه لزوماً بخش خاصی.] (پاسخ تقریبی مورد نظر است و به درصد باشد)

۲- به نظر شما آمارهای تولیدی در کشور تا چه حد واجد درستی و دقت هستند؟ (قطعاً آمارهای موجود از این حیث با یکدیگر تفاوت دارند، اما پاسخ مورد نظر در مجموع آمارها است)

۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۳- به نظر شما دسترسی آزاد و ارزان به آمار تولیدی موجود در کشور، چگونه است؟

دسترسی آزاد: ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

دسترسی ارزان: ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۴- به نظر شما موارد و زمینه‌هایی که باید اطلاعات و آمار تولید شود، اما فعلاً یا تولید نمی‌شود یا ناقص است کدام است؟ پیشنهاد می‌شود که به ترتیب حداقل ۵ زمینه را ذکر کنید.

.....

.....

.....

.....

.....

۵- در وضعیت کنونی؛ بخش خصوصی تا چه حد آمادگی و ظرفیت دارد که مسئولیت انجام هر یک از مراحل آماری زیر را عهده‌دار شود؟

۵-۱- جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی رأساً داده‌ها و اطلاعات و زمینه آماری را تعریف کرده و برای تهیه آن اقدام کند و مدیریت عرضه و حقوق مادی و معنوی آمار تولیدی را در اختیار خود بگیرد).

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۵-۲- طراحی نظام جمع‌آوری آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی برای موسسات دولتی نظام جمع‌آوری آمار را طراحی و احتمالاً اجرا کند. اما مدیریت عرضه و حقوق آمار تولید شده مربوط به موسسه سفارش‌دهنده باشد)

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۵-۳- اجرا و مشارکت در مراحل تولید؛ (اجرای تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری آمار شامل؛ نمونه‌گیری، جمع‌آوری، و کدگذاری و داده‌آمایی)

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۵-۴- تجزیه و تحلیل داده‌های آماری؛

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۶- در شرایط کنونی؛ بخش خصوصی در هر یک از این مراحل تا چه حد فعال است؟

۶-۱- جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی رأساً داده‌ها و اطلاعات و زمینه آماری را تعریف کرده و برای تهیه آن اقدام کند و مدیریت عرضه و حقوق مادی و معنوی آمار تولیدی را در اختیار خود بگیرد).

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۶-۲- طراحی نظام جمع‌آوری آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی برای موسسات دولتی نظام جمع‌آوری آمار را طراحی و احتمالاً اجرا کند. اما مدیریت عرضه و حقوق آمار تولید شده مربوط به موسسه سفارش دهند باشد)

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۶-۳- اجرا و مشارکت در مراحل تولید؛ (اجرای تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری آمار شامل؛ نمونه‌گیری، جمع‌آوری، و کدگذاری و داده‌آمایی)

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۶-۴- تجزیه و تحلیل داده‌های آماری؛

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۷- اگر وضع مطلوب (و نه لزوماً موجود) و البته ممکن را در کشور در نظر بگیریم، به نظر شما بخش خصوصی در هر یک از مراحل چهارگانه مذکور تا چه حد می‌تواند عهده‌دار انجام آنها شود؟

۷-۱- جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی رأساً داده‌ها و اطلاعات و زمینه آماری را تعریف کرده و برای تهیه آن اقدام کند و مدیریت عرضه و حقوق مادی و معنوی آمار تولیدی را در اختیار خود بگیرد).

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۷-۲- طراحی نظام جمع‌آوری آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی برای موسسات دولتی نظام جمع‌آوری آمار را طراحی و احتمالاً اجرا کند. اما مدیریت عرضه و حقوق آمار تولید شده مربوط به موسسه سفارش دهند باشد)

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۷-۳ اجرا و مشارکت در مراحل تولید؛ (اجرای تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری آمار شامل؛ نمونه‌گیری، جمع‌آوری، و کدگذاری و داده‌آمایی)

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۷-۴ تجزیه و تحلیل داده‌های آماری؛

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۸- در مجموع و به نظر شما فاصله وضع موجود با وضع مطلوب و ممکن، در مشارکت بخش خصوصی در هر یک از این مراحل چقدر است؟

۸-۱ جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی رأساً داده‌ها و اطلاعات و زمینه آماری را تعریف کرده و برای تهیه آن اقدام کند و مدیریت عرضه و حقوق مادی و معنوی آمار تولیدی را در اختیار خود بگیرد).

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۸-۲ طراحی نظام جمع‌آوری آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی برای موسسات دولتی نظام جمع‌آوری آمار را طراحی و احتمالاً اجرا کند. اما مدیریت عرضه و حقوق آمار تولید شده مربوط به موسسه سفارش دهند باشد)

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۸-۳ اجرا و مشارکت در مراحل تولید؛ (اجرای تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری آمار شامل؛ نمونه‌گیری، جمع‌آوری، و کدگذاری و داده‌آمایی)

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۸-۴ تجزیه و تحلیل داده‌های آماری؛

- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۹- این فاصله تحت تأثیر کدام یک از موانع زیر است؟

۱- موانع قانونی: ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۲- موانع سیاسی: ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۳- موانع مالی و ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد
فقدان اعتبارات:

۴- ضعف بخش ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد
خصوصی:

۵- کمبود نیروی ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد
متخصص:

تذکر: در سه مورد زیر می‌توانید موانع دیگر که مورد نظر شماست را قید کرده و میزان تأثیرگذاری هر یک را هم تعیین نمایید.

۶- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۷- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۸- ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۱۰- به نظر شما فعالیت بخش خصوصی در هر یک از زمینه‌های چهارگانه زیر در شرایط کنونی تا چه حد سودآور و مقرون به‌صرفه است؟

۱۰-۱- جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی رأساً داده‌ها و اطلاعات و زمینه آماری را تعریف کرده و برای تهیه آن اقدام کند و مدیریت عرضه و حقوق مادی و معنوی آمار تولیدی را در اختیار خود بگیرد).

۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۱۰-۲- طراحی نظام جمع‌آوری آماری؛ (منظور این است که بخش خصوصی برای موسسات دولتی نظام جمع‌آوری آمار را طراحی و احتمالاً اجرا کند. اما مدیریت عرضه و حقوق آمار تولید شده مربوط به موسسه سفارش دهند باشد)

۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۱۰-۳- اجرا و مشارکت در مراحل تولید؛ (اجرای تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری آمار شامل؛ نمونه‌گیری، جمع‌آوری، و کدگذاری و داده‌آمایی)

۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۱۰-۴- تجزیه و تحلیل داده‌های آماری؛

۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد

۱۱- مهم‌ترین نقاط ضعف و قوت در نظام تولید و کاربرد آمار در ایران کدام‌اند؟ به ترتیب اهمیت ذکر کنید.

۱۱-۱- در تولید آمار

۱۱-۱-۱- نقاط قوت:

۱- ۱
۲- ۲
۳- ۳
۴- ۴

۱۱-۱-۲ - نقاط ضعف:

- ۱-
- ۲-
- ۳-
- ۴-

۱۱-۲ - در کاربرد آمار

۱۱-۲-۱ - نقاط قوت:

- ۱-
- ۲-
- ۳-
- ۴-

۱۱-۲-۲ - نقاط ضعف:

- ۱-
- ۲-
- ۳-
- ۴-

۱۲- در صورتی که قرار باشد بخش خصوصی در مراحل مختلف فعالیت‌های آماری، به نحو مطلوبی فعال شود، طبعاً نیازمند تمهیداتی است. در این صورت پیشنهادهای شما (با ذکر اولویت‌های اول تا سوم) در هر یک از موارد زیر چیست؟

۱۲-۱ - تمهیدات اجرایی

.....

.....

.....

.....

.....

.....

۱۲-۲ - تمهیدات قانونی

.....

.....

.....

.....

.....

.....

۱۲-۳- تمهیدات مالی

.....

.....

.....

.....

.....

۱۲-۴- تمهیدات سیاسی

.....

.....

.....

.....

.....

۱۲-۵- سایر تمهیدات (عنوان تمهیدات را ذکر و سپس پیشنهادهای خود را مرقوم کنید)

.....

.....

.....

.....

.....

۱۳- در این بخش گزاره‌ها و عناوین متعددی ذکر می‌شود. این عناوین تا حدودی ضعف‌ها و قوت‌ها و نیز فرصت‌ها و تهدیدهای آمار را توضیح می‌دهند. درخواست می‌شود که از چند زاویه زیر هر یک از آنها را در شرایط کنونی ایران ارزیابی کنید.

مهم؛ به تعاریف توجه شود:

- «وضعیت»؛ در حال حاضر و در مقایسه با آنچه که باید در ایران باشند چه وضعی دارند؟
- «اهمیت»؛ اهمیت آنها در شکل‌گیری یک نظام مطلوب آماری چقدر است؟
- «پیشنهاد»؛ به طور مشخص آیا پیشنهادی در این زمینه برای بهبود وضعیت ایران دارید؟

ردیف	عنوان	وضعیت			اهمیت							
		خیلی ضعیف	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	کم اهمیت	متوسط	مهم	خیلی مهم		
۱	باور به استفاده از آمار در سیاست‌گذاری؛ برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری											
	پیشنهاد:											
۲	تلاش برای نهادینه‌سازی و ارتقای فرهنگ آماری کشور											
	پیشنهاد:											
۳	وجود فرهنگ مناسب برنامه‌ریزی علمی براساس اطلاعات پایه											
	پیشنهاد:											
۴	فرهنگ آماری و آموزش در بین سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیرندگان، تولیدکنندگان و کاربران آمار											
	پیشنهاد:											

ردیف	عنوان	وضعیت				اهمیت			
		خیلی ضعیف	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	کم اهمیت	متوسط مهم	خیلی مهم
۱۷	هماهنگی و همکاری روسای موسسات آموزشی؛ پژوهشی و فن آوری با موسسات آماری								
	پیشنهاد:								
۱۸	الزامات و ضمانت‌های لازم برای اجرای سیاست‌ها در تولید، دسترسی و استفاده از آمار								
	پیشنهاد:								
۱۹	تأکید اسناد فرادستی برای ساماندهی آمار								
	پیشنهاد:								
۲۰	ردیف‌های مستقل اعتباری در بودجه سازمان‌های دولتی برای فعالیت‌های آماری								
	پیشنهاد:								
۲۱	وضعیت منابع مالی و تخصیص بهنگام اعتبارات برای فعالیت‌های آماری از طرف بخش خصوصی								
	پیشنهاد:								
۲۲	دسترسی به منابع علمی، پایگاه‌های آماری و اطلاعات در شبکه اطلاعات جهانی از سوی کاربران ایرانی								
	پیشنهاد:								

ردیف	عنوان	وضعیت				اهمیت		
		خیلی ضعیف	ضعیف متوسط	خوب	خیلی خوب	کم اهمیت	متوسط مهم	خیلی مهم
۳۵	بهره‌گیری از ظرفیت‌های بخش غیر دولتی در فعالیت‌های نظام آماری							
	پیشنهاد:							
۳۶	تقاضای سازمان‌های بین‌المللی برای تولید و انعکاس آمارهای ملی							
	پیشنهاد:							

۱۴- با توجه به تجربه شما از وضعیت چند سال اخیر در زمینه ارجاع فعالیت‌های آماری، تصور می‌کنید که:

۱-۱۴- در پنج سال آینده توجه به آمار در کشور از سوی بخش دولتی

- ۱- خیلی کمتر ۲- کمتر ۳- فرقی ۴- بیشتر ۵- خیلی بیشتر
 می‌شود می‌شود نمی‌کند می‌شود می‌شود

۲-۱۴- در پنج سال آینده توجه به آمار در کشور از سوی بخش خصوصی

- ۱- خیلی کمتر ۲- کمتر ۳- فرقی ۴- بیشتر ۵- خیلی بیشتر
 می‌شود می‌شود نمی‌کند می‌شود می‌شود

۳-۱۴- در پنج سال آینده ارجاع انجام همه یا بخشی از فعالیت‌های آماری به موسسات خصوصی

- ۱- خیلی کمتر ۲- کمتر ۳- فرقی ۴- بیشتر ۵- خیلی بیشتر
 می‌شود می‌شود نمی‌کند می‌شود می‌شود

۱۵- در صورت امکان نام تعدادی از فعال‌ترین موسسات خصوصی که طراحی، تولید و تحلیل آماری زمینه اصلی فعالیت آنها است را ذکر کنید.

.....

.....

.....

.....

.....

۱۶- معتبرترین مراکز دولتی تولیدکننده آمار (بجز مرکز آمار و بانک مرکزی) در زمینه‌های مختلف را کدام‌ها می‌دانید؟ (هم از حیث دقت آمار تولیدی و هم از حیث استمرار در تولید آنها) (حداقل ۵ مورد)

.....

.....

.....

.....

.....

۱۷- در پایان ممنون می‌شویم اگر در موضوع پژوهش نظراتی دارید که فکر می‌کنید در پرسشنامه قید نشده اما اطلاع از آنها برای این مطالعه مفید است را ذکر کنید.

.....

.....

.....

.....

.....

قسمت دوم پرسشنامه درباره وضعیت فعالیت اشخاص حقوقی یا موسسات مرتبط با فعالیت آماری است.
این پرسشنامه در هر شرکت فقط از سوی یک نفر که مدیر عامل یا فرد مطلع دیگری است تکمیل خواهد شد.

۱- نام موسسه:

۲- تاریخ تأسیس:

۳- شروع فعالیت ناپیوسته از تاریخ:

۴- شروع فعالیت پیوسته از تاریخ:

۵- مرجع تعیین صلاحیت‌کننده و صدور مجوز برای فعالیت

۶- تعداد افراد فعال در موسسه (منظور تمامی افراد اعم از نیروهای کارشناس تا افراد خدماتی است)

تمام وقت پاره وقت

۷- وضعیت نیروهای فعال در موسسه از حیث تحصیلات (تعداد ذکر شود)

دیپلم و پایین‌تر	دانشجو	لیسانس و دانشجوی فوق‌لیسانس	فوق‌لیسانس	دکتر	
					تمام وقت
					پاره وقت

۸- وضعیت مالکیت حقوقی موسسه

شخصی شراکتی

..... سایر (ذکر شود)

۹- تخصص مالک (مالکین) شرکت در زمینه آمار و علوم مرتبط است؟

بلی خیر برخی از آنان بلی

۱۰- وضع حقوقی محل و ساختمان موسسه

اشخاص حقیقی هیأت‌مدیره مالک هستند موسسه مالک است

رهن و اجاره سایر

.....
.....

۱۱- تعداد قراردادهای منعقد و کارهای انجام شده از سوی موسسه در سال‌های

۱۳۸۷ ۱۳۸۸

۱۲- غالب سفارش‌دهندگان (به صورت تعداد نوشته شود، اگر در اختیار نبود، درصد نوشته

شود)

۱۲-۱- خصوصی

۱۲-۲- عمومی (موسساتی که خصوصی و دولتی نیستند، مثل شهرداری‌ها)

۱۲-۳- دولتی

۱۳- زمینه اصلی موضوعات قرارداد (به صورت تعداد نوشته شود، اگر در اختیار نبود، درصد نوشته شود)

۱۳-۱- طراحی و جمع‌آوری مستقل داده‌ها و اطلاعات آماری

۱۳-۲- جمع‌آوری (تمام یا بخشی از مراحل جمع‌آوری، مثل نمونه‌گیری، پرسشگری، کدگذاری و...)

۱۳-۳- تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱۳-۴- ترکیبی از هر سه یا دو زمینه

۱۴- آدرس موسسه:

۱۵- تلفن:

۱۶- فاکس:

۱۷- آدرس سایت:

۱۸- موقعیت فرد پاسخگو در موسسه

رییس یا مدیرعامل سایر اعضای هیأت‌مدیره

۱۹- ایمیل فرد پاسخگو:

۲۰- تلفن همراه فرد پاسخگو:

تذکر: در صورتی که علاقه‌مند به دریافت خلاصه‌ای از نتایج پژوهش هستید، آدرس

الکترونیکی فرد گیرنده گزارش را قید نمایید